

Η «αποϋλοποίηση» της διαδικασίας απονομής των συντάξεων (Ανάμεσα στην ουτοπία και τη δυστοπία των αλγορίθμων)

Άγγελου Στεργίου
Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής Α.Π.Θ

Εισαγωγή

Η κοινωνική ασφάλιση είναι από τους πρώτους θεσμούς δημοσίου δικαίου που έβαλαν τη ψηφιοποίηση στην καρδιά της σύγχρονης ανάπτυξής τους¹. Το πρώτο δείγμα της νέας εποχής ήταν το Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα (ΟΠΣ) του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ. Συγκεκριμένα, ο ν. 2972/2001 προχώρησε σε προσαρμογή της νομοθεσίας του ΙΚΑ στο Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα (ΟΠΣ). Ενδεικτικός της στάσης του νομοθέτη ήταν ο τίτλος του νομοθετήματος. Γινόταν αναφορά στην προσαρμογή της νομοθεσίας στην πληροφορική, αναδεικνύοντας το κεντρικό διακύβευμα του εγχειρήματος. Κατά βάθος, επρόκειτο για μια απλή μηχανοργάνωση των υπηρεσιών, αναγκαίο στάδιο της ψηφιακής μετάβασης. Η αλγοριθμοποίηση της κοινωνικής ασφάλισης που αποτελεί πιο σύνθετη και δυναμική διαδικασία, ξεκίνησε αρκετά αργότερα, ενώ ακόμη βρίσκεται εν εξελίξει.

Πιο αποφασιστικά, ο ν. 4670/2020 είχε ως κεντρικό του προσανατολισμό την ανύψωση της ψηφιοποίησης σε ραχοκοκαλιά της κοινωνικής ασφάλισης. Με τη μετονομασία του ΕΦΚΑ σε e-ΕΦΚΑ, επήλθε πλέον ώσμωση των νέων τεχνολογιών με τον κοινωνικό θεσμό. Τεχνολογικές δομές, εισφορές και παροχές τείνουν του λοιπού να ταυτιστούν ψηφιακά, στο μέτρο που ο ανθρώπινος παράγοντας μεσολαβεί όλο και λιγότερο κατά τη λειτουργία του φορέα. Πρόσφατα, προβλήθηκε το νέο ΟΠΣ e-ΕΦΚΑ (εξαγγελίες του 2026) με το οποίο επιχειρείται η μετάβαση σ' ένα ενιαίο ψηφιακό οικοσύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Όλα τα επιμέρους πληροφοριακά συστήματα ενοποιούνται σ' ένα συνεκτικό και διαλειτουργικό περιβάλλον, το οποίο συνδέεται απρόσκοπτα με κρίσιμους δημόσιους φορείς, όπως η Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων (Α.Α.Δ.Ε.) και το Γενικό Εμπορικό Μητρώο (Γ.Ε.ΜΗ).

Βαθμηδόν, ο ανθρώπινος παράγοντας άρχισε να παραμερίζεται και η διοίκηση να «αποϋλοποιείται» (dématérialisation). Όλο και λιγότερα έγγραφα, όλο και περισσότερα δεδομένα. Ποιος είναι ο αντίκτυπος των αλγορίθμων; Τα οφέλη σ' ένα πεδίο που «μαστιάζεται» από απάνθρωπες καθυστερήσεις, ακραία πολυνομία, καφκική γραφειοκρατία είναι εμφανώς πολλαπλά. Απλοποίηση, διαφάνεια, προσβασιμότητα, επιτάχυνση. Αρετές ιδιαίτερα σημαντικές για κοινωνικές παροχές των οποίων η έγκαιρη και ορθή καταβολή αποτελεί sine qua non όρο για τη βιολογική και κοινωνική υπόσταση των ασφαλισμένων. Η μείωση του χρόνου αναμονής μπορεί να ελαχιστοποιηθεί μόλις στο πάτημα ενός κουμπιού. Από την πλευρά της, η τεχνητή νοημοσύνη επιτρέπει την επεξεργασία ενός τεράστιου όγκου δεδομένων, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση

¹ Η Ελλάδα συγκλίνει με την ευρωπαϊκή και διεθνή τάση γι' ένα είδος «Κοινωνικού Κράτους start up». Βλ. Damon J., "Révolution numérique: sécurité sociale 2.0 et médecine «5P»", RDSS 2017, σ. 925.

δημόσιων πολιτικών². Ωφελημένη από την εισαγωγή των αλγορίθμων θα εξέλθει η βιωσιμότητα του συστήματος, αφού θα καθίσταται άμεσα ορατή η τυχόν διατάραξη της αναλογιστικής βάσης του φορέα, οπότε και θα είναι δυνατή η έγκαιρη αντίδραση αυτού.

Η προστιθέμενη αξία των νέων τεχνολογιών συναρτάται από το «αν» συντείνει στη διευκόλυνση των ασφαλισμένων. Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση της διοίκησης των φορέων συμβάλλει στην αποτελεσματική εφαρμογή της νομοθεσίας, στη βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών, καθώς και στην εξοικονόμηση πόρων. Οι οικονομίες κλίμακας είναι εγγενείς στις νέες τεχνολογίες, ωστόσο, δεν επαληθεύονται πάντα, αφού η ψηφιακή τεχνολογία οδηγεί, σε αρκετές περιπτώσεις, στην ανάληψη νέων καθηκόντων (φαινόμενο γνωστό από σχετικές μελέτες ως «paradoxe de productivité»).

Εν ολίγοις, η διείδυση του ψηφιακού παράγοντα στον θεσμό συνιστά, κατ' αρχήν, εκείνο το ποιοτικό άλμα που είναι ικανό να του προσδώσει νέα δυναμική. Την ίδια στιγμή, το κεντρικό διακύβευμα είναι να τεθούν οι νέες τεχνολογίες στην υπηρεσία του ανθρώπου, υπό την σκέπη (την εγγυητική λειτουργία) του δικαίου³.

Ακόμη, τα πράγματα θα ήταν πιο απλά αν δεν υπήρχαν εύλογοι φόβοι ότι, πέραν από την «απανθρωποποίηση» (déshumanisation), η ψηφιακή τεχνολογία τείνει να ενσωματώσει την αγοραία λογική στο κοινωνικό κράτος. Για πρώτη φορά, οι τεχνολογικές εξελίξεις δεν περιορίζονται στον τρόπο παραγωγής (οικονομία), αλλά διαποτίζουν τη δημόσια διοίκηση. Έτσι, υπεισέρχονται και σε αυτή αγοραίοι τρόποι διαχείρισης, απειλώντας με αλλοίωση τη φύση της. Πλέον, θολώνουν τα όρια ανάμεσα στην κρατική σφαίρα, την αγορά και τον προσωπικό (ιδιωτικό) χώρο. Οι αλγόριθμοι δεν αποτελούν απλή τεχνική, αλλά μεταβάλλουν την πηγή (βάση) των κοινωνικών δικαιωμάτων και τον τρόπο με τον οποίο αυτά ασκούνται⁴. Οι επιφυλάξεις μας δεν αποτελούν μια μίξερη (τεχνοφοβική) αντίδραση απέναντι σε μια τεχνολογική επανάσταση, αλλά μια κριτική ματιά των νεωτερισμών που είναι ικανοί να ανατρέψουν σημαντικά κεκτημένα του νομικού και κοινωνικού συστήματος. Πάντα, σε κάθε σημαντική αλλαγή πρέπει να ενυπάρχει και το στοιχείο της νομικής συνέχειας. Κάτι που δεν μπορούμε νομοτελειακά να το εμποδίσουμε, τουλάχιστον οφείλουμε να το ελέγξουμε.

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός (ψηφιακή διακυβέρνηση) αφορά όλη τη δημόσια διοίκηση. Πριν προχωρήσουμε, αξίζει να διευκρινίσουμε ότι η κοινωνική ασφάλιση αποτελεί μέρος του ενιαίου ψηφιακού προσώπου του κράτους, της δημόσιας ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Ειδικότερα, ο θεσμός εμπίπτει στο γενικό κανονιστικό πλαίσιο της ψηφιακής διακυβέρνησης του ν. 4727/2020 που συμπληρώνεται από το ν. 4961/2022 για την τεχνητή νοημοσύνη (βλ. και Κανονισμό για ΑΙ). Ο νόμος καθορίζει ορισμούς, αρχές, υποχρεώσεις, των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών, όπου περιλαμβάνεται και η κοινωνική ασφάλιση. Περιλαμβάνει ουσιαδεις αρχές της ψηφιακής διακυβέρνησης, όπως ενίσχυση ασφάλειας δικαίου (άρθρο 3), προσβασιμότητα, ιδιαίτερα στα ΑΜΕΑ και σε πολίτες απομακρυσμένων περιοχών. Το γενικό αυτό πλαίσιο είναι αποφασιστικό και για την κοινωνική ασφάλιση, αφού εντάσσεται σε αυτό. Η ολιστική προσέγγιση και ο συνολικός σχεδιασμός συμβάλλουν στη διασύνδεση/

² Βλ. Ράπτης Α., «Ο ρόλος των δεδομένων στην ψηφιακή διακυβέρνηση και Τεχνητή Νοημοσύνη: από την ανάλυση πληροφοριών στη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων για τη Δημόσια Διοίκηση – νομικές και δεοντολογικές διαστάσεις», ΕφημΔΔ 3/2025, σ. 360 επ.

³ Βλ. Supiot A., Homo juridicus, Seuil, Paris 2005, σ. 203 επ.

⁴ Βλ. Dirringer J., «L'Etat social plateforme: réalité, utopie ou dystopie?», Dr.soc. 2021, σ. 70.

διαλειτουργικότητα των Βασικών Μητρώων, δηλαδή στις αυτόματες διασταυρώσεις⁵. Η ρητορεία των καλών προθέσεων (συμμετοχική δημοκρατία, συνεκτικότητα, καλή διακυβέρνηση, κ.α.) απομένει να επαληθευθεί και στην πράξη.

Ο ν. 4961/2022 αποτελεί το νομικό πλαίσιο της τεχνητής νοημοσύνης. Πολλά δικαιώματα των ασφαλισμένων αντλούνται κι από αυτό το πλαίσιο. Ο νομοθέτης, ακολουθώντας μια τεχνική ουδετερότητα, με διάθεση αφαιρετικότητας, δεν επιχειρεί να ορίσει τι είναι τεχνητή νοημοσύνη. Πάντως, η αλγοριθμική μέθοδος περιλαμβάνει τόσο τους καθορισμένους αλγόριθμους (algorithmes déterministes) όσο και τους πιθανοτικούς (τυχαιοποιημένους) αλγόριθμους (algorithmes probatistes)⁶.

Από την πλευρά της, η Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθέτησε ένα νέο κανονισμό (AI Act). Η Πράξη για την Τεχνητή Νοημοσύνη κατατάσσει τα συστήματα βάσει κινδύνου. Στα συστήματα υψηλού κινδύνου (high risk AI), όπου επιβάλλονται αυξημένες υποχρεώσεις διαφάνειας, τεκμηρίωσης και ανθρώπινης εποπτείας, εντάσσεται και η κοινωνική ασφάλιση (άρθρο 6, παρ. 2, Παράρτημα III). Αν θα πρέπει να συγκρατήσουμε κάτι, είναι ότι κύρια απαίτηση είναι η δυνατότητα κατανόησης της λειτουργίας του αλγόριθμου, προκειμένου να αποφευχθούν τα «μαύρα κουτιά» (black box), ενώ σημαντική είναι η καθιέρωση του «human on loop» (άρθρο 14).

I. Η ταχεία και μη αναστρέψιμη «αποϋλοποίηση» του θεσμού

Η αλγοριθμική διαδικασία μπορεί να εκπληρώσει πολλαπλά καθήκοντα της κοινωνικής διοίκησης. Τα ψηφιακά συστήματα συμβάλλουν στην απονομή των συντάξεων, στη διαχείριση των εισφορών μέσω ανάλυσης των ΑΠΔ, στον έλεγχο των επιχειρήσεων από τα ΠΕΚΑ (ανάλυση κινδύνων, risk profiling), στη χορήγηση βεβαιώσεων και ενημερωτικών, κ.α. Όλη αυτή η ηλεκτρονική διακυβέρνηση της κοινωνικής ασφάλισης στηρίζεται σε συστήματα αυτοματοποιημένων διασταυρώσεων (ο «ΑΤΛΑΣ» για την ασφαλιστική ιστορία και την ασφαλιστική ικανότητα των ασφαλισμένων, το Μητρώο Ασφαλισμένων, η «Αριάδνη» για τις ληξιαρχικές πράξεις, το Ενιαίο Σύστημα Ελέγχου και Πληρωμών Συντάξεων/ ΕΣΕΠΣ, κ.α.)⁷. Στο πληροφοριακό σύστημα ΕΡΓΑΝΗ, με το οποίο συνδέεται ο e-ΕΦΚΑ, καταχωρούνται στοιχεία των σχέσεων εργοδοτών και εργαζομένων, στοιχεία απαραίτητα για τον έλεγχο καταβολής των οφειλόμενων εισφορών. Εξάλλου, η ψηφιοποίηση έχει προχωρήσει στην απονομή των συντάξεων και βρίσκεται μια ανάσα πριν την πλήρη αυτοματοποίηση των αποφάσεων.

Πρόσθετα, τα νέα πληροφοριακά συστήματα υφαίνουν ένα δίκτυο ασφαλείας κατά της κοινωνικής παραβατικότητας (απάτη)⁸. Όλα γίνονται γρήγορα επαληθεύσιμα μέσω αυτόματων διασταυρώσεων. Με τη σύζευξη των ηλεκτρονικών συστημάτων (ανταλλαγή πληροφοριών, data matching) αντιμετωπίζεται αποτελεσματικά η παραβατικότητα στην κοινωνική ασφάλιση. Λ.χ. η ΑΡΙΑΔΝΗ, προβλέποντας τη σύνδεση των φορέων με τα ληξιαρχεία αποτρέπει τις πράξεις

⁵ Βλ. Μπαλτά Ε., «Ο ψηφιακός μετασχηματισμός του κράτους: μεταρρύθμιση ή σύγχρονη μορφή διακυβέρνησης της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης», ΕφημΔΔ 6/2022, σ. 749 επ.

⁶ Βλ. Netter E., «Définir l'intelligence artificielle, un défi impossible?», RDSS 2024, σ. 747.

⁷ Βλ. Χάλαρης Χ., «Η εφαρμογή των τεχνολογιών πληροφορικής στην κοινωνική ασφάλιση: προοπτικές και οφέλη», Εισήγηση, www. Ekrodi (πρόσβαση 22.06.2026).

⁸ Λ.χ. τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να αναλύσει βαθύτερα τις ψευδείς αιτήσεις.

παραβατικότητας. Οι διασταυρωτικοί έλεγχοι δεν αφήνουν κανένα περιθώριο απόκρυψης στοιχείων από την πλευρά των ασφαλισμένων (άρθρο 2 ν. 4144/13), αφού το ίδιο το σύστημα είναι σε θέση να ελέγξει σχεδόν αυτόματα την πλήρωση των απαιτούμενων όρων. Έτσι, λ.χ., αν από τον έλεγχο προκύψει ότι έχει επέλθει θάνατος συνταξιούχου, η αρμόδια διεύθυνση της ΗΔΙΚΑ προβαίνει στην άμεση αναστολή καταβολής της σύνταξης και της δυνατότητας ηλεκτρονικής συνταγογράφησης για το συγκεκριμένο ΑΜΚΑ και ενημερώνει ταυτόχρονα τον αρμόδιο φορέα και τον ΕΟΠΥΥ.

Κεντρικό ρόλο διαδραματίζει η ΗΔΙΚΑ ΑΕ («Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης ΑΕ») που υποστηρίζει ψηφιακά την κοινωνική ασφάλιση. Ειδικότερα, είναι φορέας μη κερδοσκοπικού σκοπού παροχής υπηρεσιών πληροφορικής, εποπτευόμενος από Υπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας (ν. 3607/2007). Λειτουργεί χάριν του δημοσίου συμφέροντος, κατά τις διατάξεις όμως του ιδιωτικού δικαίου. Σκοπός της εταιρείας είναι: α) η μελέτη, ανάπτυξη, λειτουργία, εκμετάλλευση, διοίκηση, διαχείριση και συντήρηση Συστημάτων Πληροφορικής και Επικοινωνιών –εξοπλισμού, λογισμικού και υπηρεσιών– για την εξυπηρέτηση όλων των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης, β) η ηλεκτρονική εξυπηρέτηση των πολιτών στις συναλλαγές τους με τους παραπάνω φορείς (Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση), κ.α.

Στην ΗΔΙΚΑ δημιουργήθηκε το Εθνικό Μητρώο Ασφάλισης-Ασφαλιστικής Ικανότητας, το σύστημα «ΑΤΛΑΣ» στο οποίο καταχωρούνται τα στοιχεία ασφάλισης και ασφαλιστικής ικανότητας όλων των ασφαλισμένων της χώρας (άρθρο 8, παρ. 3 ν. 4237/2024). Είναι η βάση του ασφαλιστικού μας βίου. Στο πλαίσιο του Εθνικού Μητρώου ο κάθε ασφαλισμένος αποκτά έναν ψηφιακό ατομικό λογαριασμό ασφάλισης. Το σύστημα ΑΤΛΑΣ διασυνδέεται με το Εθνικό Μητρώο Ασφαλισμένων (ΑΜΚΑ-ΕΜΑΕΣ) και περιλαμβάνει: α) Εθνικό Μητρώο Εργοδοτών, β) Εθνικό Μητρώο Δικαιούχων Περιθάλψης και γ) Ψηφιακό Λογαριασμό Ασφάλισης.

Η διασυνοριακή ανταλλαγή πληροφοριών σε επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης διευκολύνεται επίσης από τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Διακίνηση των ευρωπαϊκών πολιτών σημαίνει και διακίνηση δεδομένων κοινωνικής ασφάλειας. Το 2017 υιοθετήθηκε το «Echange électronique d' informations sur la sécurité sociale» (EESSI, Electronic Exchange of Social Security Information) που επιτρέπει την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των φορέων, για τις ανάγκες του συντονισμού των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας⁹. Μια τέτοια ανταλλαγή πληροφοριών θα επιτρέψει την επιτάχυνση των διαδικασιών απονομής συντάξεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, την καταπολέμηση της απάτης, καθώς και την αποφυγή λαθών. Το έργο ολοκληρώθηκε το 2023. Η Επιτροπή, εξάλλου, με τη βοήθεια της πληροφορικής, φιλοδοξεί να δημιουργήσει ένα είδος διαβατηρίου κοινωνικής ασφάλισης (European Social Security Pass).

Ωστόσο, η τεχνική πρόοδος δεν συνοδεύτηκε από μια βελτίωση/ προσαρμογή των νομικών εγγυήσεων, που θα επέτρεπε τον (διοικητικό και δικαστικό) έλεγχο των αυτοματοποιημένων αποφάσεων. Η ψηφιακή μετάβαση, όπως θα δούμε παρακάτω, φαίνεται να αγνοεί τις δικαιοκρατικές επιταγές. Πράγματι, προς το παρόν, η όλη διαδικασία εμφανίζει πολλά τρωτά σημεία και θα κληθεί στο μέλλον η νομολογία να επαγρυπνήσει επ' αυτού. Κάτι ανάλογο συνέβη με τη βεβιασμένη θεσμοθέτηση του ΚΕΑΟ (αναγκαστική εισπραξη εισφορών), όπου κι εκεί τα δικαστήρια φρόντισαν να διασώσουν τα δικαιώματα άμυνας των οφειλετών. Οι σχεδιαστές του

⁹ Πάντα, υπήρχε η φιλόδοξη ιδέα ενός ευρωπαϊκού ψηφιοποιημένου δικτύου κοινωνικής ασφάλισης (telematic for social security).

εισπρακτικού μηχανισμού είχαν λειτουργήσει σχεδόν «εν κενώ» δικαίου. Μπροστά στο στόχο της ταχείας είσπραξης, υποβαθμίστηκε κάθε δικαίωμα άμυνας/ αντίδρασης του οφειλέτη.

Οι νέες τεχνολογίες δεν πρέπει να αναπτυχθούν σ' ένα νομικά ατροφικό σύστημα δικαιικών εγγυήσεων. Απαιτείται η θεσμοθέτηση και ο σεβασμός ενός κατάλληλου νομικού πλαισίου που θα διασφαλίζει ότι ο ασφαλισμένος δεν θα είναι ανυπεράσπιστος απέναντι στην τεχνολογική επανάσταση. Οι εγγυήσεις δεν θα είναι μόνο νομικές, αλλά και τεχνικές. Δηλαδή, το ψηφιακό σύστημα θα αυτο-επιτηρείται. Το πληροφοριακό σύστημα οφείλει να προσφέρει δικλίδες ασφαλείας και εγγυήσεις τεχνικού χαρακτήρα για τη διασφάλιση και επαλήθευση του αποτελέσματος της διαδικασίας¹⁰.

Είναι αλήθεια, ωστόσο, ότι οι παραδοσιακές εγγυήσεις, στο νέο ψηφιακό περιβάλλον, χρήζουν κατάλληλης προσαρμογής και ίσως ενίσχυσης (με θέσπιση νέων δικαιωμάτων)¹¹. Όσο απαράδεκτη είναι η παράβλεψη των εγγυήσεων του κράτους δικαίου, άλλο τόσο ανώφελη μπορεί να αποδειχθεί η διατήρηση εγγυήσεων που είναι ικανές να επιβραδύνουν και να αναιρέσουν στην ουσία τα πλεονεκτήματα της ψηφιοποίησης. Η ταχύτητα που προσφέρει η αλγοριθμοποίηση, δεν πρέπει να αναιρεθεί από δύσκαμπτες και χρονοβόρες εγγυήσεις. Στο πλαίσιο της απλούστευσης της διαδικασίας, απαιτείται το εγγυητικό οπλοστάσιο να παρεμβάλλεται καίρια, χωρίς να βάλει κατά της αποτελεσματικότητας της ψηφιακής δημόσιας διοίκησης –να σημειώσουμε ότι η αποτελεσματικότητα συνίσταται στο βέλτιστο συνδυασμό ταχύτητας και αξιοπιστίας.

Εξάλλου, λόγω «εξωτερίκευσης» της διαδικασίας σε ιδιώτες, είναι ανάγκη να προβλέπονται πολλαπλές υποχρεώσεις των αναδόχων-προμηθευτών και αυξημένος έλεγχος του φορέα επί της προμήθειας, καθώς και αυξημένες εγγυήσεις στους οικείους διαγωνισμούς (άρθρο 7 ν. 4961/2022), γιατί η ευθύνη από τα λάθη αφορά τόσο το κράτος όσο και τους ιδιώτες. Επειδή η μεταφορά του ψηφιακού έργου στους ιδιώτες είναι ο κανόνας, θα μπορούσε να κάνει λόγο κανείς για έμμεση «ιδιωτικοποίηση» της ψηφιακής διακυβέρνησης της κοινωνικής ασφάλισης.

Πριν απ' όλα, για τη διαμόρφωση των νέων εγγυήσεων απαιτείται η ανίχνευση των τεχνολογικών κινδύνων μέσω μελετών του αντικτύπου των αλγορίθμων στο δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση. Σημαντικός λόγος μέριμνας είναι ο κοινωνικός χαρακτήρας του θεσμού. Αποκλεισμοί ή ενδογενή σφάλματα της ψηφιοποίησης θα οδηγήσουν στην προσβολή της αλληλεγγύης. Ένας θεσμός που υπηρετεί κατεξοχήν τον άνθρωπο, δεν μπορεί να λειτουργεί ερήμην του ανθρώπου. Στην ίδια ευθεία, ήδη διατυπώθηκαν (όχι ατεκμηρίωτα) και βαθύτερες ενστάσεις, όπως ότι οι αλγόριθμοι απειλούν, σε κάποιο βαθμό, τα ίδια τα θεμέλια της αλληλεγγύης¹².

Μια καλή πρακτική ψηφιακής διακυβέρνησης της κοινωνικής ασφάλισης αποτελεί το σύστημα της Εσθονίας. Σε αυτό δημιουργήθηκε μια πλατφόρμα, η «X-Road» η οποία επιτρέπει την ασφαλή ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ των δημόσιων φορέων. Η κύρια αρετή του εσθονικού μοντέλου είναι η ενσωμάτωση στο αυτοματοποιημένο σύστημα αυξημένων με «μηδέν γραφειοκρατία» εγγυήσεων της διαφάνειας και λογοδοσίας.

¹⁰ Πρβλ. ΣτΕ 653/2024, σκ. 17.

¹¹ Βλ. Παναγοπούλου Φ., «Η αλγοριθμική λήψη αποφάσεων στη δημόσια διοίκηση», e-ΠΟΛΙΤΕΙΑ, τεύχος 11, σ. 171.

¹² Βλ. He L., «La sécurité sociale à l'ère du numérique: quel renouveau de la solidarité?», RDSS 2023, σ. 301.

1. Η αυτοματοποίηση των συνταξιοδοτικών αποφάσεων μέσω των δημόσιων αλγορίθμων

Οι αλγόριθμοι που δεν είναι πρόσφατη ανακάλυψη, χρησιμοποιούνται στις ημέρες μας ευρέως, μέσω των ηλεκτρονικών υπολογιστών, για να στηρίξουν τη λήψη αυτοματοποιημένων αποφάσεων. *Αλγόριθμος είναι η εκτέλεση μιας σειράς πεπερασμένων ενεργειών, αυστηρά καθορισμένων, εκτελέσιμων σε πεπερασμένο χρόνο, με σκοπό την επίλυση ενός προβλήματος.* Τα βήματα του αλγόριθμου καταλήγουν σ' ένα τουλάχιστον αποτέλεσμα (output) προς τον χρήστη ή προς άλλο αλγόριθμο.

Οι δημόσιοι αλγόριθμοι¹³ επιτρέπουν, μέσω αποθήκευσης και επεξεργασίας δεδομένων (data), στη λήψη αυτοματοποιημένων αποφάσεων. Στις τελευταίες, τα πραγματικά γεγονότα (λ.χ. χρόνος ασφάλισης, συντάξιμες αποδοχές) μετατρέπονται σε ψηφιακά δεδομένα και υποβάλλονται σε ψηφιακή επεξεργασία, για να επέλθει η έννομη συνέπεια (το output αλγόριθμου), η χορήγηση της παροχής¹⁴. Άρα, προαπαιτούμενο της ορθότητας του νομικού συλλογισμού στην αυτοματοποιημένη διαδικασία στηρίζεται στην ακρίβεια δύο παραμέτρων: τη σύμπτωση των ενσώματων και άυλων δεδομένων και την ορθή «μετατροπή» των απαιτήσεων του νόμου σε δημόσιο αλγόριθμο¹⁵.

Στον χώρο της κοινωνικής ασφάλισης, υπάρχει κατ' αρχήν, όπως απαιτείται¹⁶, η σχετική νομοθετική πρόβλεψη για τη χρήση αλγορίθμων στην έκδοση των συνταξιοδοτικών αποφάσεων. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 17 παρ. 1 ν. 4670/2020 (Ψηφιακός μετασχηματισμός διαδικασίας απονομής σύνταξης ΑΤΛΑΣ), «1. Οι αιτήσεις για απονομή σύνταξης λόγω γήρατος, αναπηρίας ή θανάτου, καθώς και οι αιτήσεις χορήγησης επιδόματος τετραπληγίας ή απολύτου αναπηρίας υποβάλλονται υποχρεωτικά με ηλεκτρονικό τρόπο, κατόπιν ταυτοποίησης, στον δικτυακό τόπο του Ηλεκτρονικού Εθνικού Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (e-Ε.Φ.Κ.Α.). Στην αίτηση καταχωρείται υποχρεωτικά έγκυρη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου».

Ομοίως, προβλέπεται νομοθετικά η διαλειτουργικότητα των εφαρμογών, «Η Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων Δημόσιας Διοίκησης του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης αναπτύσσει τις αναγκαίες υποδομές διαλειτουργικότητας μεταξύ των εφαρμογών του Μητρώου Πολιτών του Υπουργείου Εσωτερικών, του Πληροφοριακού συστήματος της Στρατολογίας του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης και των εφαρμογών των φοιτητολογίων των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για την ηλεκτρονική πρόσβαση του συστήματος ΑΤΛΑΣ στα δεδομένα των βεβαιώσεων και πιστοποιητικών που απαιτούνται για την απονομή ή μεταβίβαση των συντάξεων» (άρθρο 18, παρ. 2 ν. 4670/ 2020).

Ο αλγοριθμικός μηχανισμός δεν είναι κατά πλάσμα δικαίου διοικητικό όργανο¹⁷, αλλά συμβάλλει, κατά τρόπο αυτοματοποιημένο, στην έκφραση της δήλωσης βουλήσεως του αρμόδιου διοικητικού οργάνου. Υποστηρίζεται ότι ο αλγόριθμος δεν είναι ο ίδιος ατομική ή κανονιστική πράξη, αλλά

¹³ Βλ. Μουκίου Χ., Οι αλγόριθμοι και το διοικητικό δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2025.

¹⁴ Βλ. Διαμαντή Α., «Διοικητική πράξη μέσω δημόσιου αλγόριθμου και ο δικαστικός έλεγχός της», ΕφημΔΔ 2/2025, σ. 230.

¹⁵ Εν τέλει, διατηρείται ο νομικός συλλογισμός με τη μεσολάβηση της τεχνολογίας που δεν μετέχει κυριολεκτικά στον ίδιο τον νομικό κανόνα.

¹⁶ Βλ. Γέροντα Α., «Η εφαρμογή του αλγόριθμου στο διοικητικό δίκαιο», ΔιΔικ 5/2020, σ. 705.

¹⁷ Βλ. Μπουκουβάλα Β., «Η χρήση των αλγορίθμων στη διοικητική διαδικασία και ο έλεγχος νομιμότητας του διοικητικού δικαστή», ΔιΔικ 3/2025, σ. 395.

πρόκειται για σύνολο προπαρασκευαστικών πράξεων υπό τη μορφή δημόσιου αλγόριθμου που ενσωματώνεται στην ατομική διοικητική πράξη¹⁸. Από την άλλη, τα προγράμματα δεν συνιστούν εσωτερικές διοικητικές πράξεις υπό μορφή εγκυκλίων (soft law)¹⁹, αφού απευθύνονται και στους ασφαλισμένους –αντίθετα, οι εγκύκλιοι δεν είναι αντιτακτές στον διοικούμενο²⁰. Κατά τη γνώμη μας, ο αλγόριθμος δεν είναι πάντα ένα απλό εργαλείο, αλλά μπορεί να αποκτήσει (κι επομένως μπορεί να προσβληθεί αυτόνομα δικαστικά) ενίοτε παρακανονιστικό χαρακτήρα, όταν μεταφέροντας νομοθετικές διατάξεις, θέτει νέους κανόνες²¹.

Προς το παρόν η ισχυρή νοημοσύνη (deep learning, βαθιά αυτομάθηση), που δημιουργεί νέους κανόνες, δεν εφαρμόζεται στη δημόσια διοίκηση (κοινωνική ασφάλιση). Οι διαδικασίες εξακολουθούν να ακολουθούν τους κανόνες του προγραμματιστή. Συνήθως, η αλγοριθμική λήψη συνταξιοδοτικών αποφάσεων στηρίζεται σ' έναν γραμμικό προγραμματισμό (για την κύρια σύνταξη: έτη ασφάλισης X συντάξιμες αποδοχές X ποσοστά αναπλήρωσης) κι όχι σε τεχνικές τεχνητής νοημοσύνης που δρουν αυτόνομα και μη προβλέψιμα²². Βρισκόμαστε στο πρώτο στάδιο τεχνητής νοημοσύνης, όπου γνωρίζουμε τι ακριβώς συνεισφέρει ο κάθε συντελεστής. Όσο βαθιά γίνεται η τεχνητή νοημοσύνη, όσο αποκτά ικανότητες να δημιουργήσει νέους κανόνες από συσχετισμούς δεδομένων, τόσο οι κίνδυνοι να βρεθούμε εκτός δικαίου κι άρα εκτός ελέγχου είναι μεγάλοι.

Όπως προαναφέραμε, η λεγόμενη ψηφιακή διαδικασία απονομής συντάξεων του e-ΕΦΚΑ στηρίζεται στην κατασκευή δημόσιων αλγόριθμων. Ο στόχος είναι η πλήρης αυτοματοποίησή της. Όταν ολοκληρωθεί, δεν θα μεσολαβεί ο ανθρώπινος παράγοντας²³. Τότε, ο άνθρωπος θα παρεμβαίνει μόνο κατά τον εκ υστέρων έλεγχο. Οι αποφάσεις είναι μέχρι στιγμής, σε αρκετές περιπτώσεις, ημι-αυτοματοποιημένες, με μεγάλο βαθμό αλγοριθμικής συμμετοχής. Ο αιτών ενδέχεται να προσκομίσει πρόσθετα δικαιολογητικά, ενώ ο αρμόδιος υπάλληλος μπορεί να υποβάλλει μετά από τον τελικό έλεγχο αίτηση ανακλητική/ τροποποιητική. Προς το παρόν, στην παράλληλη και διαδοχική ασφάλιση επιλαμβάνεται για την διεκπεραίωση της αίτησης ο εισηγητής.

2. Η αυτοματοποιημένη απόφαση και κατ' επέκταση ο δημόσιος αλγόριθμος έχουν ως έρεισμα τον ίδιο τον νόμο (αρχή της νομιμότητας)

Οι υποχρεώσεις της διοίκησης υπαγορεύονται, κατ' αρχήν, από τους νομικούς κανόνες κι όχι από τα προγράμματα των υπολογιστών (αρχή νομιμότητας), εκτός κι αν ο αλγόριθμος έχει αποτυπωθεί στο ίδιο το νομικό κείμενο. Λ.χ. η ΥΑ 33780/2025 για τον καθορισμό της τεχνικής βάσης για τον ακριβή τρόπο υπολογισμού της επικουρικής σύνταξης του ΤΕΚΑ (βλ. και παρακάτω). Ομοίως, το κείμενο της ΥΑ 25908/2026 για τον τρόπο υπολογισμού της εφάπαξ παροχής (για χρόνο από 1.1.2014 και μετά) στον κλάδο εφάπαξ ΕΤΕΑΕΠ/ e-ΕΦΚΑ περιλαμβάνει ένα μαθηματικό τύπο.

¹⁸ Βλ. Διαμαντή Ε., ό.π., σ. 229.

¹⁹ Βλ. Γέροντα Α., Οι μηχανογραφημένες διοικητικές πράξεις, ό.π., σ. 756, Βλ. Λαζαράτο Π., Νομική φύση και τύπος αυτοματοποιημένων διοικητικών πράξεων, ΤοΣ 1990, σ. 99.

²⁰ Βλ. Μουκίου Χ., ό.π., σ. 113.

²¹ Υποστηρίζεται ότι το πρόγραμμα έχει εκτελεστό χαρακτήρα και ως κανονιστική πράξη μπορεί να προσβληθεί στα δικαστήρια (Γέροντα, ό.π., σ. 758).

²² Βλ. Παναγοπούλου, ό.π., σ. 45.

²³ Βλ. Μπουκουβάλα, ό.π., ΔιΔικ 3/2025, σ. 387.

Εδώ, «Code is Law»: οι κανόνες ενσωματώνονται στον αλγόριθμο. Έτσι, το πρόβλημα μετατίθεται στον έλεγχο της γενικότητας και αοριστίας της εξουσιοδοτικής διάταξης²⁴.

Ο αλγόριθμος βρίσκει έρεισμα στον νόμο ή καλύτερα, στη ψηφιακή πραγματικότητα, εμφανίζεται ως η εξωτερική όψη του νόμου. Ορθώς, η ΣτΕ 1206/2024 διευκρίνισε ότι «*το ζήτημα που ανακύπτει, καταρχήν, σε περίπτωση αμφισβήτησης ατομικής διοικητικής πράξης εκδιδόμενης εν όλω ή εν μέρει βάσει ηλεκτρονικής αυτοματοποιημένης διαδικασίας δεν συνάπτεται με την τεχνολογική αρτιότητα του οικείου λογισμικού ή του υλικού εξοπλισμού που χρησιμοποιήθηκε στην σχετική διαδικασία, αλλά με την εν γένει νομιμότητα της διοικητικής πράξης, δηλαδή, με την ορθή ερμηνεία και εφαρμογή των νομίμων προϋποθέσεων του κανόνα δικαίου που διέπει την έκδοσή της*». Σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας, οι συνταξιοδοτικές αποφάσεις πρέπει να στηρίζονται στον νόμο κι όχι στα προγράμματα. Το κράτος δικαίου αντλεί τις ρίζες του από νομοθετικές διατάξεις που μετατρέπονται σε προγράμματα. Η αλγοριθμική επεξεργασία που δεν έχει έρεισμα το νόμο, είναι αυθαίρετη και παράνομη.

Η ίδια η διοίκηση, στερούμενη συνήθως ψηφιακού εγγραμματισμού, δεν είναι σε θέση να ελέγξει τις αυτοματοποιημένες διαδικασίες, καθώς και να δώσει λύσεις σε τυχόν δυσλειτουργίες²⁵. Από την πλευρά τους, οι προγραμματιστές, κατά τη προσαρμογή των νομικών προβλέψεων στη γλώσσα του προγραμματισμού, *αυτονομούνται*, δημιουργώντας ανέλεγκτες ζώνες. Τα λογισμικά δεν αποτελούν συχνά απλή «μεταφορά» νομοθετικών προβλέψεων σε ψηφιακή γλώσσα. Με τον αλγόριθμο μεσολαβεί μια γκρίζα ζώνη ανάμεσα στον δικαιούχο και τη διοίκηση, ανάμεσα στον κανόνα δικαίου και τα δεδομένα του ασφαλισμένου. Ο αλγόριθμος δεν είναι δίκαιο, αλλά ένα μέσο της διοίκησης για να εφαρμόσει τον νόμο γρήγορα και με ακρίβεια. Είναι *μια τεχνική, ένας κώδικας κι όχι κανόνας δικαίου*. Η ψηφιοποίηση του συστήματος θα πρέπει να τοποθετείται *εντός του δικαίου*. Αυτό που ισχύει είναι ο νόμος και μόνο ο νόμος.

Του λοιπού, το γράμμα του νόμου δεν μένει μόνο στη γλωσσική έκφραση, αλλά αποκτά, για την εφαρμογή του, μια αλγοριθμική διάσταση που μπορεί να το υπερβαίνει, καθιστώντας το, σε μεγάλο βαθμό, αυτόνομο και αδιαφανές. Δεν είναι βέβαιο ότι αυτό το ψηφιακό υπόστρωμα του δικαίου υπηρετεί πάντα τις βασικές αρχές της κοινωνικής ασφάλισης που είναι η καθολικότητα και η αλληλεγγύη. Η τελευταία εμπεριέχει τη διαφάνεια: η αλληλεγγύη που συνδέεται μ' ένα «μαύρο κουτί», καθίσταται αμφίβολη και αυτοαναιρούμενη.

3. Οι αλγόριθμοι δεν είναι αλάνθαστοι

Ενώ μπορεί κανείς να διαμαρτυρηθεί σ' έναν υπάλληλο (εκτελεστικό όργανο της διοίκησης), δεν είναι σίγουρο ότι μπορεί να το κάνει σ' έναν αλγόριθμο. Αν και ανθρώπινη επινόηση, ο τελευταίος εξαυλώνει τη διαδικασία. Όλα μετατρέπονται σ' ένα cloud. Η υποκατάσταση του ανθρώπινου παράγοντα στη λήψη αποφάσεων (decision - making), έχει πάρα πολλά πλεονεκτήματα, περικλείει, ωστόσο, σοβαρές απειλές για την άσκηση των δικαιωμάτων. Έτσι, καθίσταται

²⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 68, παρ. 8 του ν. 4826/2021, «με απόφαση του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, μετά από εισήγηση του Δ.Σ. του Ταμείου και σύμφωνη γνώμη της Εθνικής Αναλογιστικής Αρχής, καθορίζεται η τεχνική βάση για τον ακριβή τρόπο υπολογισμού της επικουρικής σύνταξης, καθώς και κάθε άλλο σχετικό τεχνικό ή λεπτομερειακό ζήτημα. Οι τεχνικές παράμετροι του πρώτου εδαφίου δύνανται να αναπροσαρμόζονται με όμοια απόφαση».

²⁵ Βλ. Λαζαράτο Π., ό.π., σ. 200.

αναγκαίο να αναζητήσουμε ασφαλιστικές δικλίδες για την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Λείτμοτιν της μελέτης είναι ότι η ψηφιακή στροφή εγκυμονεί κινδύνους και αυθαιρεσίες. Το ζητούμενο είναι να μην επηρεάσει αρνητικά την άσκηση του (δικαστικού και διοικητικού) ελέγχου, ούτε να εξασθενήσει το δικαίωμα άμυνας των ασφαλισμένων απέναντι στα λάθη των φορέων. Οι κίνδυνοι ή ακόμη και η υποψία ψηφιακών αυθαιρεσιών είναι ικανοί να υπονομεύσουν την τεχνολογική επανάσταση, αναιρώντας τα τεράστια οφέλη από τον ερχομό της. Γι' αυτό αξίζει να μετριάσουμε τον αρχικό ενθουσιασμό, μεριμνώντας για περισσότερες και πρόσφορες εγγυήσεις. Το αντίβαρο στην κυριαρχία των αλγορίθμων είναι η θεσμοθέτηση ad hoc επαυξημένου και προσαρμοσμένου στις ιδιαιτερότητές τους ex ante και ex post ελέγχου που να καθιστά δυνατή τη λογοδοσία τους. Ο πολύπλοκος χαρακτήρας της διαδικασίας και το δυσνόητο των αλγορίθμων πρέπει να αντισταθμίζεται με δικλίδες ασφαλείας και εγγυήσεις τεχνικού χαρακτήρα για τη διασφάλιση του επαληθεύσιμου του αποτελέσματος.

Οι υπολογιστές μπορεί να είναι πολύ γρήγοροι, αλλά δεν είναι αλάνθαστοι. Ούτε η ταχύτητα ούτε η ακρίβεια είναι απεγάδιαστες ιδιότητές τους. Μπορεί να σφάλουν τόσο μεμονωμένα όσο και για μεγαλύτερο αριθμό ασφαλισμένων. Η διοίκηση συνήθως ισχυρίζεται το αντίθετο, ότι δηλαδή στην αυτοματοποιημένη διαδικασία δεν υπεισέρχεται ανθρώπινος παράγοντας και δεν είναι λογικώς δυνατόν να υπάρχει εσφαλμένος υπολογισμός²⁶. Ωστόσο, οι αλγόριθμοι δεν είναι απλά ουδέτερη ζώνη που αντανakλά μόνο τα λάθη του ανθρώπινου παράγοντα, αλλά ενδέχεται να δημιουργήσουν και τα δικά τους λάθη²⁷.

Οι αλγόριθμοι, ενώ κατασκευάζονται γι' έναν απροσδιόριστο αριθμό περιπτώσεων με τα ίδια χαρακτηριστικά, εξατομικεύονται με την εφαρμογή τους στα δεδομένα της συγκεκριμένης περίπτωσης. Το πρόβλημα μπορεί να προκύψει από τη μη ορθή αποθήκευση στοιχείων ή από μια λανθασμένη επεξεργασία των δεδομένων. Η αλγοριθμοποίηση των αποφάσεων δεν αποφεύγει τα σφάλματα και τις αλγοριθμικές αστοχίες, λόγω μη αναγνωσιμότητας ή κατάλληλης αξιοποίησης των δεδομένων. Το χειρότερο, ωστόσο, είναι ότι, λόγω αδιαφάνειας (black box) του αλγοριθμικού συστήματος, είναι δύσκολο να βρεθεί η αιτία ή για την ακρίβεια σε ποιο -από τα τρία που θα δούμε παρακάτω- επίπεδο εντοπίζεται. Όταν περνάμε στην τεχνητή νοημοσύνη, οι αλγόριθμοι δεν αντανakλούν μόνο λάθη του ανθρώπινου παράγοντα, αλλά ενδέχεται να δημιουργούν και τα δικά της σφάλματα, αφού μπορούν να αυτονομηθούν.

Μπορεί οι αλγόριθμοι να περιορίζουν κάποια ανθρώπινα λάθη (χειροκίνητη καταχώριση στοιχείων, κ.α.), συγχρόνως όμως αναδεικνύονται σε νέες πηγές κινδύνου. Κατ' αρχάς, το σφάλμα σχεδιασμού (design defect) του αλγορίθμου παραβιάζει την ίδια τη νομοθετική πρόβλεψη, οδηγώντας σε μια παράνομη ατομική διοικητική πράξη. Εδώ, ο αλγόριθμος είναι λανθασμένος εξαρχής. Ειδικότερα, εντοπίζεται σοβαρό λάθος στον πηγαίο κώδικα. Τα λάθη αυτά συνήθως δεν διορθώνονται, αλλά απαιτείται επανασχεδιασμός του προγράμματος. Ενδέχεται οι αλγόριθμοι να αποτύχουν μπροστά σε σύνθετες και νομικά δύστροπες περιπτώσεις. Όσο πιο σύνθετη (δαίδαλωδης) είναι η νομοθεσία, τόσο πιο περίπλοκη καθίσταται η όλη διαδικασία ψηφιοποίησης, τόσο πιο επιρρεπής σε αστοχίες.

²⁶ ΣτΕ 1206/2024.

²⁷ Βλ. Barfield W. and J., «An Introduction to Law and Algorithms», στο Barfield W. (επιμ.) The Cambridge Handbook of the Law of Algorithms, Cambridge 2020, σ. 3.

Συναντάμε περιπτώσεις μη ολοκλήρωσης της διαδικασίας του λογισμικού –λ.χ., ώστε να συμπεριλάβει τη νομοθετική εξαίρεση για τα αμφοετρόπλευρα ορφανά τέκνα– που θεωρήθηκαν από τη νομολογία ως παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας από την πλευρά του φορέα²⁸. Συχνά, η διοίκηση ολιγορεί να προσαρμόσει τους αλγόριθμους στις αλλαγές τις νομοθεσίας, με αποτέλεσμα την έκδοση παράνομων αποφάσεων. Λόγω μη προσαρμογής του λογισμικού, ο δικαιούχος αποκτά δικαιώματα βάσει του νόμου, έστω και μη ψηφιοποιημένου. Γενικά, η μη ψηφιοποίηση νόμου δεν οδηγεί στο ανενεργό της νομοθεσίας, απλώς επανέρχεται η χειροκίνητη λειτουργία.

Κατά δεύτερο λόγο, το σφάλμα υλοποίησης (implementation bugs) ή τεχνική αστοχία του λογισμικού οδηγεί σε εσφαλμένο υπολογισμό παροχών. Τα σφάλματα αυτά συμβαίνουν κατά τη μετατροπή του σωστού αλγόριθμου σε κώδικα. Στατιστικά, υπολογίζεται ότι υπάρχουν 15-25 σφάλματα ανά 1000 γραμμές κώδικα, ακόμη και για τους έμπειρους προγραμματιστές.

Κατά τρίτο λόγο, τα σφάλματα μπορούν να αφορούν την εισαγωγή (από την ίδια τη διοίκηση) ανακριβών/ελλιπών δεδομένων²⁹. Συνήθως, οι εσφαλμένες συνταξιοδοτικές (αυτοματοποιημένες ή ημι-) αποφάσεις στηρίζονται σε ελλιπή/ανακριβή ιστορικά ασφάλισης (Garbage in). Ποσοστό σφαλμάτων μικρότερο του 10%, κρίθηκε «εκπληκτικό» (έρευνα του 2013)³⁰. Η αξιοπιστία της αλγοριθμικής απόφασης εξαρτάται από την ακρίβεια των δεδομένων. Έτσι, πιθανολογείται ότι χρόνιες παθολογίες των αρχείων των Ταμείων θα οδηγήσουν σε εσφαλμένες πράξεις.

II. Τα άυλα βήματα της ψηφιακής διαδικασίας απονομής συντάξεων

Οι μεγάλες καθυστερήσεις στην έκδοση των αποφάσεων αποτελούν ένα οξύ, δυσεπίλυτο πρόβλημα στην απονομή των συντάξεων που αποδίδεται κυρίως στην έγχαρτη μορφή των αρχείων και την πολυπλοκότητα της νομοθεσίας. Σε πολλές περιπτώσεις, η βεβαίωση του χρόνου ασφάλισης, αναγκαίο στάδιο απονομής της σύνταξης, αποτελούσε χρονοβόρα διαδικασία. Τη δυσλειτουργία αυτή προσπάθησε να θεραπεύσει η ψηφιοποίηση της απονομής. Μετατρέποντας όλα τα αρχεία σε ηλεκτρονική μορφή, καθίστανται άμεσα διαθέσιμα, με αποτέλεσμα την ελαχιστοποίηση του χρόνου έκδοσης της απόφασης.

Ωστόσο, εκθειάζοντας την τεχνολογική πρόοδο, παραβλέπουμε ότι θα πρέπει να προηγηθεί μια περίοδος μετάβασης που αν δεν γίνει ορθά, το σύστημα θα παράγει και θα αναπαράγει μια σειρά αλγοριθμικών λαθών. Αρκετές φορές, όσος χρόνος κερδίζεται με τη ψηφιοποίηση, τόσος χάνεται στην επανεξέταση μιας συνταξιοδοτικής υπόθεσης, με σοβαρές φυσικά οικονομικές συνέπειες για τον ίδιο τον λήπτη. Προσπαθούμε να καλύψουμε μια υστέρηση πολλών ετών με μια βεβιασμένη κι όχι πάντα ορθή καταγραφή. Έτσι, απλώς μεταθέτουμε χρονικά το πρόβλημα στο στάδιο του ελέγχου (αν ποτέ υπάρξει).

Κακοδαιμονία που είναι ικανή από μόνη της να δυναμιτίσει τη ψηφιοποίηση, αποτελεί η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας. Κάποιες διατάξεις της δύσκολα «μεταφράζονται» στη γλώσσα των προγραμματιστών. Επομένως, δεν πρέπει να διατηρούμε αυταπάτες για τη μαγική ράβδο των

²⁸ Βλ. ΔιοικΠρΑθ 637/2021, ΝΟΜΟΣ.

²⁹ Βλ. Μουκίου, Οι αλγόριθμοι και το διοικητικό δίκαιο, ό.π.

³⁰ Βλ. Χάλαρη, ό.π., σ. 7.

υπολογιστών. Συγχρόνως, οφείλουμε να προχωρήσουμε στην απλοποίηση της νομοθεσίας³¹. Πλέον δεν είναι μόνο θέμα ασφάλειας δικαίου, αλλά και μεγιστοποίησης της ωφέλειας από την προσφυγή στις νέες τεχνολογίες. Με άλλα λόγια, η ίδια η «σύλληψη» της νομοθεσίας (καλή νομοθέτηση) γίνεται ενόψει του διακηρυγμένου στόχου της ψηφιοποίησής της.

Ο πλήρης αυτοματισμός της κοινωνικής ασφάλισης, κατ' αρχήν, επιτρέπεται, γιατί δεν εμφολωρεί συνήθως, στο πεδίο αυτό, η διακριτική ευχέρεια³². Ο αλγόριθμος δεν επιλέγει τον κανόνα δικαίου. Περιθώριο εκτίμησης, σε κάποιο βαθμό, παρεισφρέει στις συντάξεις λόγω αναπηρίας, αφού η ιατρική εξέταση δεν μπορεί να προκύψει από τη χρήση αλγορίθμων (απονομή ποσοστών ιατρικής αναπηρίας). Ο ιατρικός έλεγχος γίνεται από τον άνθρωπο, από τον ίδιο τον ιατρό. Απαιτείται εξατομικευμένη ιατρική εξέταση, ο δε προσδιορισμός του ποσοστού αναπηρίας δεν μπορεί να προκύψει, προς το παρόν, από αλγόριθμους αυτομάτησης. Με την αντικειμενικοποίηση της ιατρικής πίστης ενδεχομένως να καταστεί δυνατή κι η αυτοματοποίηση των συντάξεων λόγω αναπηρίας.

Για να είναι δυνατή, η επίτευξη του στόχου της επιτάχυνσης, πρέπει όχι μόνο να αυτοματοποιηθεί η διαδικασία, αλλά και να έχει ψηφιοποιηθεί όλο το ασφαλιστικό ιστορικό του ενδιαφερομένου. Η πλήρης αυτοματοποίηση προϋποθέτει ότι τα αναγκαία στοιχεία είναι ακριβή και διαθέσιμα σε ψηφιοποιημένη μορφή (λ.χ. το πιστοποιητικό πλησιέστερων συγγενών, καταγραφή χρόνου ασφάλισης), για να εκδοθεί η απόφαση συνταξιοδότησης, όπως γλαφυρά λέγεται, «σε λίγη ώρα». Το πρόβλημα εντοπίζεται στην ακρίβεια των δεδομένων τόσο αυτών που υποβάλλει ο ασφαλισμένος όσο και αυτών που διαθέτει το ίδιο το σύστημα μέσω διαλειτουργικότητας.

Η ψηφιακή διαδικασία περιλαμβάνει περισσότερα στάδια, που, αν και διακριτά, όλα μαζί συντείνουν στην ορθή και ταχεία απονομή των συντάξεων. Η ψηφιοποίηση, δηλαδή η μεταφορά δεδομένων σε ηλεκτρονικό περιβάλλον, συμβάλλει στην αυτοματοποίηση (αλγοριθμοποίηση) που εκτελεί διοικητικό (ασφαλιστικό) έργο, χωρίς τη μεσολάβηση του ανθρώπινου παράγοντα. Ειδικότερα, διακρίνουμε τα εξής στάδια:

1. Ψηφιακή επικοινωνία και συνεργασία με τον ασφαλισμένο

Κατ' αρχήν, η «αποϋλοποίηση» της διαδικασίας *αυξάνει τη συμμετοχή του ασφαλισμένου σε αυτή*. Θα πρέπει ο ίδιος να αναζητήσει την κατάλληλη πληροφόρηση που να είναι είτε γενική είτε προσωποποιημένη. Οι νέες τεχνολογίες «εξάγουν» την πολυπλοκότητα του συστήματος και το κόστος στους ίδιους τους χρήστες³³. Οι τελευταίοι, από πολύ νωρίς, αναλαμβάνουν ρόλο επιτηρητή της σχέσης τους με το φορέα. Οποιαδήποτε ολιγωρία ή μη έγκαιρη αμφισβήτηση μπορεί να καταστήσει τον πραγματικό έλεγχο αδύνατο στο απώτερο μέλλον (το σφάλμα μπορεί να μην ανιχνευτεί ποτέ στη ψηφιακή μνήμη). Η ασφαλιστική σχέση λειτουργεί σε βάθος χρόνου που ενίοτε χάνεται από την ανθρώπινη μνήμη.

Στη ψηφιακή διαδικασία απονομής αντιστοιχεί, ως φυσικόν, και η ηλεκτρονική ενημέρωση. Η ψηφιοποίηση καταλαμβάνει ολόκληρη την έννομη σχέση. Γενικά, το διαδίκτυο *προσφέρεται για*

³¹ Βλ. Μπούρλος Δ., «*Η ψηφιακή διαδικασία απονομής συντάξεων*», ΔτΚΑ 3/2020, σ. 606.

³² Συνήθως, δεν υπάρχουν περιθώρια εκτίμησης, αλλά ο φορέας δρα κατά δέσμια αρμοδιότητα (πρβλ. Διαμαντή, ό.π., σ. 226).

³³ Βλ. Camaji L./Isidro L., «*La dématérialisation des services publics: quels impacts sur les droits sociaux des salariés?*», Revue de droit du travail 2021, σ. 569.

ταχεία και αξιόπιστη ενημέρωση, επενεργώντας έτσι θετικά στη γνώση και, κατ' επέκταση, στην άσκηση των δικαιωμάτων του ασφαλισμένου³⁴. Με τις νέες τεχνολογίες υλοποιείται ευκολότερα το δικαίωμα στην πληροφόρηση (άρθρο 5Α παρ. 1 Σ).

Ωστόσο, η πληροφόρηση είναι συνήθως διατυπωμένη με γενικούς όρους. Επειδή δεν μπορούμε «να συνομιλήσουμε με τους υπολογιστές», οι αυτοματοποιημένες απαντήσεις είναι τυποποιημένες, μη προσαρμοσμένες στις ιδιαίτερες καταστάσεις. Αυτό δημιουργεί συχνά αίσθημα απρόσωπης επαφής και αποξένωσης³⁵. Και σε αυτό υπήρξε βελτίωση με τη βοήθεια της τεχνητής νοημοσύνης. Το Chatbot χρησιμοποιείται σε πολλά αλλοδαπά συστήματα για την παροχή διευκρινίσεων και πληροφοριών. Οι αλγόριθμοι αυτομάθησης μπορούν να καθοδηγήσουν τους ασφαλισμένους, ωστόσο, η πιθανολογική φύση τους δημιουργεί ένα πέπλο αδιαφάνειας. Το αυστριακό σύστημα έχει θέση σε εφαρμογή ένα σύστημα ψηφιακής αρωγής (OSC Caro) για διάφορες παροχές. Ένα σύστημα τεχνητής νοημοσύνης εκπαιδεύτηκε για να αναγνωρίζει συγκεκριμένους όρους, εκπληρώνοντας πολλά καθήκοντα (αναγνώριση πιστοποιητικών, διεθνές σύστημα κωδικοποίησης ασθενειών/ ICD-10, κ.α.).

Στον e-ΕΦΚΑ, δημιουργήθηκε ένα chat room που δεν στηρίζεται στη τεχνητή νοημοσύνη (Chatbot). Δημιουργείται και παρέχεται μέσω της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr - ΕΨΠ), σύμφωνα με το άρθρο 22 του ν. 4727/2020 και τους κανόνες που ορίζονται στην υπουργική απόφαση «Κανόνες για την παροχή ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών» (Β' 5231/2021), η πλατφόρμα «Ψηφιακό Δωμάτιο Επικοινωνίας» η οποία λειτουργεί συμπληρωματικά με τη ψηφιακή διαδικασία απονομής συνταξιοδοτικών παροχών του e-Ε.Φ.Κ.Α. και έχει ως στόχο τη συστηματική ενημέρωση και επικοινωνία των εμπλεκόμενων μερών (ΥΑ 60304/2022). Λειτουργεί σαν «chat room» για ανταλλαγή εγγράφων και ενημέρωση για την πορεία της αίτησης, μειώνοντας την ανάγκη φυσικής παρουσίας. Αφορά ασφαλισμένους που έχουν ήδη υποβάλει αίτημα συνταξιοδότησης και χρειάζεται να επικοινωνήσουν με τον e-ΕΦΚΑ για συμπληρωματικά στοιχεία.

Στο ανωτέρω σύστημα, προβλέπεται η δυνατότητα επισύναψης όλων των εγγράφων και δικαιολογητικών της αίτησης συνταξιοδότησης στην πλατφόρμα. Τα έγγραφα ομαδοποιούνται ανάλογα με το ποιος τα έχει επισυνάψει, δηλαδή στα «έγγραφα πολίτη» και στα «έγγραφα e-Ε.Φ.Κ.Α.». Κάθε έγγραφο συνοδεύεται από κάποιες πληροφορίες που το αφορούν και πιο συγκεκριμένα: το όνομα του αρχείου, τον τύπο του αρχείου και την ημερομηνία και την ώρα που επισυνάφθηκε (άρθρο 5).

2. Υποχρεωτική ηλεκτρονική υποβολή της αίτησης: η αμφίβολη ισότητα στην πρόσβαση

Κατά το άρθρο 17, παρ. 1 ν. 4670/2020, «Οι αιτήσεις για απονομή σύνταξης λόγω γήρατος, αναπηρίας ή θανάτου, καθώς και οι αιτήσεις χορήγησης επιδόματος τετραπληγίας ή απολύτου αναπηρίας υποβάλλονται υποχρεωτικά με ηλεκτρονικό τρόπο, κατόπιν ταυτοποίησης, στον δικτυακό τόπο του Ηλεκτρονικού Εθνικού Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (e-Ε.Φ.Κ.Α.). Η οριστικοποίηση της αίτησης επέχει θέση υπεύθυνης δήλωσης του ασφαλισμένου για την ορθότητα των δεδομένων που υποβάλλει».

³⁴ Στην ενημέρωση συντείνει η ανάρτηση των νόμων και πράξεων στο διαδίκτυο «πρόγραμμα Διαύγεια».

³⁵ Βλ. BIT, La sécurité sociale à l'horizon 2000, σ. 90.

Κατ' αρχήν, άλλο είναι η ηλεκτρονική υποβολή της αίτησης ή καλύτερα αυτή αποτελεί το πρώτο και πιο εύκολο στάδιο της αυτοματοποίησης, κι άλλο είναι η αυτόματη έκδοση απόφασης χορήγησης σύνταξης. Η ηλεκτρονική αίτηση είναι η απαρχή μιας αυτοματοποιημένης διαδικασίας. Η αίτηση συμπληρώνεται στην ηλεκτρονική υπηρεσία ψηφιακής απονομής σύνταξης «ΑΤΛΑΣ» μέσω της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr)³⁶. Όσα στοιχεία είναι τυχόν διαθέσιμα από ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, εμφανίζονται προσυμπληρωμένα στα αντίστοιχα πεδία της αίτησης –ως αποτέλεσμα της διαλειτουργικότητας– και ο αιτών συμπληρώνει αυτά που λείπουν. Δηλαδή, η υποβολή της αίτησης συνδυάζεται με κατάργηση της προσκόμισης δικαιολογητικών και με μείωση της γραφειοκρατίας.

Στο νέο ψηφιακό περιβάλλον, ο σεβασμός της αρχής της ισότητας κατά την πρόσβαση στη δημόσια υπηρεσία δεν είναι πάντα αυτονόητος. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο καθένας δεν διαθέτει τα ψηφιακά εργαλεία, θα έπρεπε η ψηφιακή απονομή να αποτελεί μια «ανοικτή δυνατότητα» κι όχι μια απaráκαμπτη και σύνθετη υποχρέωση. Πολλές φορές, ακόμη και οι ερωτήσεις στις οποίες πρέπει κανείς να απαντήσει (στην ηλεκτρονική αίτηση), είτε δεν είναι σαφείς (ακόμη και στους επαίοντες), είτε επιδέχονται πολλές ερμηνείες.

Ειδάλλως, η παράλειψη μια τέτοιας εναλλακτικής δυνατότητας είναι αντισυνταγματική, αφού παρακωλύει την άσκηση του δικαιώματος στη σύνταξη. Δεδομένου του κοινωνικού χαρακτήρα του θεσμού, η διευκόλυνση της πρόσβασης καθίσταται κεφαλαιώδης. Ομοίως, το άρθρο 34, παρ. 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων ΕΕ, επιβάλλει το δικαίωμα πρόσβασης στην κοινωνική ασφάλιση. Ο ψηφιακός αποκλεισμός ισοδυναμεί από μόνος του με παραβίαση το άρθρου 22, παρ. 5 του Συντάγματος. Ο αποκλεισμός επιτείνεται, όταν αφορά άτομα με αναπηρίες³⁷. Οι νέες τεχνολογίες όσο αποδεικνύονται ευεργετικές για τους αναπήρους, άλλο τόσο δημιουργούν προβλήματα όταν το πληροφοριακό σύστημα δεν είναι προσβάσιμο ή πρόσφορο γι' αυτούς.

Σε περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος δεν έχει δυνατότητα ή ικανότητα να υποβάλει μια αίτηση ηλεκτρονικά, ο φορέας οφείλει να τη δέχεται σε χειρόγραφη μορφή. Διαφορετικά, η άρνησή του θα είναι ακυρωτέα, για παραβίαση των άρθρων 22, παρ. 5 και 4, παρ. 1 του Συντάγματος³⁸. Θα έπρεπε, ακόμη, να έχει προβλεφθεί η συνδρομή του φορέα (ή των ΚΕΠ) στην ηλεκτρονική υποβολή της αίτησης. Η υποχρεωτικότητα σημαίνει, κατά βάση, μεταφορά του κόστους και της πολυπλοκότητας στον ίδιο τον ασφαλισμένο.

Οι δημόσιοι αλγόριθμοι θα άρουν πολλά γραφειοκρατικά εμπόδια που ενυπάρχουν εντός του θεσμού. Η διεκπεραίωση όμως των απούλοποιημένων βημάτων θα πρέπει να παραμένει για τον

³⁶ Βλ. ΥΑ 16394/Δ1.5642/4.5.2020.

³⁷ Βλ. άρθρο 3 ν. 4727/2020 : Οι φορείς του δημόσιου τομέα σχεδιάζουν τις υπηρεσίες ψηφιακής διακυβέρνησης κατά τρόπο, ώστε αυτές να είναι φιλικές προς τον χρήστη, να διασφαλίζουν και να ενισχύουν την ισότητα ως προς την πρόσβαση σε πληροφορίες και υπηρεσίες ψηφιακής διακυβέρνησης και να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες πρόσβασης ορισμένων ομάδων ή ατόμων και ιδίως των ατόμων με αναπηρία. Η εφαρμογή υπηρεσιών ψηφιακής διακυβέρνησης και η διαμόρφωση και προμήθεια των αντίστοιχων πληροφοριακών συστημάτων και υπηρεσιών γίνεται με γνώμονα τη διασφάλιση της ψηφιακής προσβασιμότητας σε άτομα με αναπηρίες και τη δυνατότητα αξιοποίησης των σχετικών υπηρεσιών από αυτά.

³⁸ Βλ. Μουζουράκη Π., «Η ηλεκτρονική επικοινωνία των διοικουμένων με τη Διοίκηση: μια ενίοτε προβληματική σχέση», ΕφημΔΔ 3/2023, σ. 308.

ασφαλισμένο μια επιλογή κι όχι μια υποχρέωση. Συγχρόνως, το «να μην είναι κάποιος συνδεδεμένος» δεν θα πρέπει να τον θέτει σε μειονεκτική θέση. Όπως επισημαίνει ο Δημήτρης Μπούρλος³⁹, ενόψει του ψηφιακού αναλφαβητισμού, «οι μέλλοντες συνταξιούχοι σε αρκετές περιπτώσεις θα χρειασθούν βοήθεια ειδικών. Κι αυτό όχι μόνο γιατί δεν είναι εξοικειωμένοι με μηχανογραφικά συστήματα αλλά γιατί η υποβολή της ψηφιακής αίτησης απαιτεί πλήρη γνώση του ασφαλιστικού βίου, τον οποίο μάλιστα στην διαδικασία υποβολής πρέπει να αποδεχθεί ο μέλλον συνταξιούχος. Με δεδομένο δε ότι οι υπάρχουσες υπηρεσίες του e-ΕΦΚΑ δεν μπορούν να ανταποκριθούν σε κάτι τέτοιο, είναι προφανές ότι η πλειονότητα των αιτήσεων θα γίνεται με πρόσθετη βοήθεια».

Αλλά και πέραν από τους «ψηφιακά αναλφάβητους», δηλαδή τους μη εξοικειωμένους με τη χρήση των υπολογιστών –τα ποσοστά των οποίων είναι ιδιαίτερα υψηλά–, η ψηφιοποίηση είναι ικανή να καλλιεργήσει από μόνη της στον κάθε αιτούντα το φόβο του μοιραίου λάθους. Όσο απλό κι αν φαίνεται ένα «κλικ», τόσο δύσκολο το επιχειρεί κανείς. Το ευθυνόφοβο αίσθημα επιτείνεται από την πρόβλεψη ότι η οριστικοποίηση της αίτησης επέχει θέση υπεύθυνης δήλωσης του ασφαλισμένου για την ορθότητα των δεδομένων που υποβάλλει (άρθρο 17, παρ. 1 ν. 4670/2020). Μπορεί να βρεθεί υπόλογος ακόμη και για «υπαίτια άγνοια»⁴⁰. Έτσι, καθίσταται αναγκαία η θέσπιση υποβοήθησης, ικανής να συνεπικουρήσει όλους όσους αισθάνονται ευάλωτοι απέναντι στη ψυχρότητα της ψηφιακής τεχνολογίας.

Για την οριστικοποίηση της αίτησης με ηλεκτρονικό τρόπο, απαιτείται προηγούμενη συγκατάθεση του αιτούντος για την επεξεργασία και χρήση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τον e-Ε.Φ.Κ.Α. σύμφωνα με τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων και τον ν. 4624/2019. Για την εκτέλεση της επεξεργασίας της αίτησης, καθώς και κατά τη μετέπειτα διαδικασία ελέγχου των απονομών, ο e-Ε.Φ.Κ.Α. διατηρεί το δικαίωμα ελέγχου συντάξεων και επιδομάτων που αφορούν άμεσα συγγενικά πρόσωπα (γονείς, σύζυγο, τέκνα) του αιτούντος. Γενικά, από το άρθρο 3, παρ. 1 του ν. 4727/2020 απορρέει ο σεβασμός των διατάξεων περί προστασίας προσωπικών δεδομένων από τη ψηφιακή διακυβέρνηση⁴¹.

3. Συγκέντρωση και συμπλήρωση ατομικών στοιχείων και ασφαλιστικών δεδομένων

Κατ' αρχήν, η υποχρεωτική ηλεκτρονική υποβολή της αίτησης προϋποθέτει την προηγούμενη δυνατότητα συμπλήρωσης και διόρθωσης των ατομικών στοιχείων του αιτούντα. Σε αυτό συμβάλλει η γνωστή διαλειτουργικότητα, δηλαδή η δυνατότητα ηλεκτρονικής επαφής διαφορετικών συστημάτων, με σκοπό την ανταλλαγή των αναγκαίων στοιχείων.

Σύμφωνα με το άρθρο 16 ν. 4670/2020, το σύνολο των δεδομένων και ατομικών στοιχείων που βρίσκεται στα πληροφοριακά συστήματα των πρώην Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης και αφορά στη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος, την απονομή συντάξεων και τη μεταβίβαση συντάξεων αιτία θανάτου, συγκεντρώνεται (έως 31.05.2020) στο Πληροφοριακό Σύστημα «ΑΤΛΑΣ» του άρθρου 8 του ν. 4237/2014 (βλ. ΥΑ 174/2021). Πιστοποιητικά και ληξιαρχικές πράξεις, εφόσον απαιτούνται, λαμβάνονται μέσω του Κέντρου Διαλειτουργικότητας Γενικής

³⁹ Μπούρλος, ό.π., σ. 604.

⁴⁰ Βλ. παρακάτω στην αποκατάσταση των αλγοριθμικών λαθών (υπ' αριθ. IV).

⁴¹ Βλ. Μουζουράκη, ό.π., σ. 323.

Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων Δημόσιας Διοίκησης, χωρίς να απαιτείται προσκόμιση από το δικαιούχο (Εγκ.ΕΦΚΑ 29/20).

Φυσικά, ο ενδιαφερόμενος απολαμβάνει το δικαίωμα συμπλήρωσης (καταχώρησης μη ψηφιοποιημένου χρόνου ασφάλισης) και διόρθωσης των στοιχείων είτε εκ των προτέρων είτε εκ των υστέρων. Για τον σκοπό αυτό, τα δεδομένα οφείλουν να είναι διαφανή και προσπελάσιμα στους ασφαλισμένους. Σε περίπτωση απώλειας παλαιών ενσήμων, έχουν τη δυνατότητα –αν και χρονοβόρα η ίδια– απόδειξης της απασχόλησης.

Ειδικότερα, ο ασφαλισμένος υποχρεούται –η συνέπεια συνίσταται στη μεταγενέστερη τάλαιπωρία του– να επικαιροποιήσει στο σύστημα «ΑΜΚΑ-ΕΜΑΕΣ», τον Αριθμό Φορολογικού Μητρώου (Α.Φ.Μ.) και τον αριθμό δελτίου αστυνομικής ταυτότητας πριν την υποβολή της αίτησης για συνταξιοδότηση (άρθρο 17, παρ. 2). Σε περίπτωση αλλοδαπού αιτούντος επικαιροποιούνται υποχρεωτικά τα στοιχεία του διαβατηρίου και, εφόσον προέρχεται από χώρα εκτός του χώρου της Συνθήκης Schengen, τα στοιχεία της άδειας παραμονής.

Σύμφωνα με την ΥΑ 17494/2021 (Συγκέντρωση ψηφιακά δεδομένων και ατομικών στοιχείων ασφαλιστικού χρόνου όλων των ασφαλισμένων e- ΕΦΚΑ) (άρθρο 1) «1. Ο σκοπός της συγκέντρωσης της ασφαλιστικής ιστορίας στο σύστημα «ΑΤΛΑΣ» του άρθρου 8 του ν. 4237/2014 είναι: α. Η ενημέρωση του ασφαλισμένου σχετικά με την ασφαλιστική του εικόνα και η παροχή σε αυτόν των πληροφοριών που αφορούν τη διαχρονική πορεία ασφάλισής του ώστε να εντοπίζονται εγκαίρως πιθανά προβλήματα πριν τη φάση της συνταξιοδότησης, όπως ελλείψεις βασικών ταυτοτικών στοιχείων, πιθανά σφάλματα ασφάλισης κοκ. β. Η θέσπιση ενιαίας πληροφοριακής βάσης, από την οποία αντλούνται τα στοιχεία για την ψηφιακή απονομή σύνταξης, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 17 του ν. 4670/2020».

Οι βασικές δράσεις ψηφιοποίησης της ασφαλιστικής ιστορίας αφορούν: α. στην εφαρμογή ενός υποσυστήματος πληροφορικής για την εγγραφή του ασφαλιστικού ιστορικού όλων των πρώην φορέων κοινωνικής ασφάλισης που εντάχθηκαν στον e- ΕΦΚΑ, για όλα τα ασφαλισμένα στον e- ΕΦΚΑ πρόσωπα και στην ανάκτηση αρχείων ιστορικού ασφάλισης που διατηρούνται ήδη σε ψηφιακή μορφή σε διαφορετικά συστήματα, είτε στον φορέα, είτε σε αναδόχους, β. στη σταδιακή μετάπτωση δεδομένων των πρώην φορέων κοινωνικής ασφάλισης, στην κανονικοποίηση της επικαιροποίησης των δεδομένων που εισάγονται και στη διασύνδεση με τις εφαρμογές συντάξεων, ώστε να επιτευχθεί παραγωγικό αποτέλεσμα, δηλαδή άντληση του χρόνου ασφάλισης από την ασφαλιστική ιστορία και έκδοση σύνταξης, γ. στη σταδιακή ψηφιακή εγγραφή αρχείων ιστορικού ασφάλισης του e- ΕΦΚΑ, τα οποία είναι προς το παρόν διαθέσιμα μόνο σε φυσική μορφή⁴².

Σε περίπτωση ασφαλισμένου του Δημοσίου, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), των Ενόπλων Δυνάμεων, των Σωμάτων Ασφαλείας και των Ο.Τ.Α., συμπληρώνεται το *Δελτίο Ατομικής και Υπηρεσιακής Κατάστασης (Δ.Α.Υ.Κ.)*, το οποίο αποτελεί προϋπόθεση για την

⁴² Κατά το άρθρο 2 της Υ.Α. (Διαδικασία συγκέντρωσης και ενημέρωσης της ασφαλιστικής ιστορίας), «1. Τα στοιχεία της ασφαλιστικής ιστορίας ενημερώνονται μηνιαίως με νέες εγγραφές, διαγραφές και μεταβολές. 2. Κάθε εγγραφή ασφάλισης έχει κλειδί τον ΑΜΚΑ και αφορά το άτομο που συνδέεται με τον συγκεκριμένο ΑΜΚΑ στην εφαρμογή ΜΗΤΡΩΟ e-ΕΦΚΑ. Τα στοιχεία που παραλαμβάνονται από τους τροφοδότες φορείς ασφάλισης, ελέγχονται, κατατάσσονται και μετά από διαδοχικά βήματα ελέγχων και διασταυρώσεων, ενημερώνουν σε τακτική βάση το σύστημα «ΑΤΛΑΣ».

οριστική παραλαβή της αίτησης συνταξιοδότησης, της αίτησης απονομής εφάπαξ παροχής, της αίτησης απονομής μερίσματος και την έναρξη της επεξεργασίας του. Το ΔΑΥΚ συμπληρώνεται ηλεκτρονικά από την υπηρεσία από την οποία αποχωρεί ο ασφαλισμένος⁴³. Το ΔΑΥΚ απεικονίζει τη μισθολογική εξέλιξη του δημοσίου υπαλλήλου, αναγκαία για τον υπολογισμό της σύνταξής του –πλέον και στους δημοσίους υπαλλήλους δεν λαμβάνονται υπόψη μόνο οι αποδοχές του τελευταίου μήνα πριν τη συνταξιοδότηση.

4. Ψηφιοποίηση των ιατρικών γνωματεύσεων για τη χορήγηση συντάξεων λόγω αναπηρίας

Η ψηφιοποίηση αγγίζει και τις συντάξεις αναπηρίας, χωρίς να προχωρά στους αλγόριθμους αυτομάθησης που θα μπορούσαν να υποκαταστήσουν ενδεχομένως τα ΚΕΠΑ. Ειδικότερα, σε μια γραμμική προοπτική, το άρθρο 14, παρ. 2 και 3 ν. 4670/2020 προβλέπει ότι στην ΗΔΙΚΑ δημιουργείται ηλεκτρονικό υποσύστημα υποστήριξης των Κέντρων Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕΠΑ) του e-ΕΦΚΑ. Η λειτουργία του ηλεκτρονικού υποσυστήματος υποστηρίζει ενδεικτικά τη σύνταξη της γνωμάτευσης του εισηγητικού φακέλου από τον θεράποντα ιατρό, τον προγραμματισμό των ιατρικών επιτροπών πιστοποίησης (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια), τον προγραμματισμό της εξέτασης των ασφαλισμένων στην επιτροπή, την παροχή πρόσβασης στον ιατρικό φάκελο του εξεταζόμενου από την επιτροπή ή κατ' οίκον και την αυθημερόν έκδοση της απόφασης πιστοποίησης αναπηρίας. *Οι αποφάσεις των Ανωτάτων Υγειονομικών Επιτροπών που εκδίδονται με σκοπό να υποβληθούν στον e-ΕΦΚΑ για τη χορήγηση παροχών και συντάξεων αναπηρίας καταχωρίζονται υποχρεωτικά στο Σύστημα Ηλεκτρονικής Συνταγογράφησης.* Απ' ό,τι προκύπτει η χρήση των αλγορίθμων είναι απλώς υποστηρικτική για την πρόσβαση στις συντάξεις λόγω αναπηρίας, για δε τον υπολογισμό του ποσού τους ισχύουν όσα και για τις συντάξεις λόγω γήρατος.

Με τη νέα διαδικασία πιστοποίησης αναπηρίας μέσω της «Εθνικής Πύλης Αναπηρίας» που καθιερώθηκε με το άρθρο 103 του ν. 4961/2022, εκδίδεται μια ενιαία ιατρική γνωμάτευση (Γ.Α.Π.Α.) (Γνωστοποίηση του Ποσοστού Αναπηρίας), την οποία ο πολίτης μπορεί να χρησιμοποιήσει σε οποιονδήποτε φορέα και για όποια παροχή επιθυμεί να λάβει, χωρίς να χρειάζεται παραπεμπτικό από το φορέα που χορηγεί την παροχή. Ειδικά ως προς τις παροχές που χορηγούνται από τον e-ΕΦΚΑ, παρέχεται η δυνατότητα να θεωρηθεί ως ημερομηνία αίτησης στο φορέα χορήγησης της παροχής, η ημερομηνία της αίτησης μέσω της «Εθνικής Πύλης Αναπηρίας» για την πιστοποίηση της αναπηρίας, εφόσον βέβαια συντρέχει η προϋπόθεση που ορίζει η διάταξη της παρ. 10 του άρθρου 103 του ν. 4961/2022, δηλαδή εφόσον υποβληθεί αίτημα στον e-ΕΦΚΑ ή στον Ο.Π.Ε.Κ.Α. για χορήγηση παροχής ή κοινωνικής υπηρεσίας αντίστοιχα, που σχετίζεται με την αναπηρία, εντός 4 μηνών από την ημερομηνία έκδοσης της ΓΑΠΑ. Οι ασφαλισμένοι του e-ΕΦΚΑ υποχρεούνται να υποβάλλουν ξεχωριστή αίτηση στον e-ΕΦΚΑ προκειμένου να τους

⁴³ Το Δ.Α.Υ.Κ. συμπληρώνεται ηλεκτρονικά από τον αρμόδιο υπάλληλο της υπηρεσίας από την οποία αποχωρεί ο ασφαλισμένος, ο οποίος συγκεντρώνει και καταχωρεί στο Δ.Α.Υ.Κ. και τα στοιχεία προϋπηρεσίας σε άλλους φορείς του Δημοσίου. εφάπαξ παροχής. Σε περίπτωση που ασφαλισμένος διαθέτει χρόνο ασφάλισης που δεν έχει συμπεριληφθεί σε Δ.Α.Υ.Κ. εκδοθέν πριν τις 26.11.2020 συνυποβάλλει κατά την αίτηση συνταξιοδότησης οποιοδήποτε έγγραφο στοιχείο της παρ. 3 του άρθρου 1 του π.δ 102/2004 (Α' 70). Η συμπλήρωση των απαιτούμενων στοιχείων του πίνακα οικονομικών στοιχείων ασφάλισης, εισφορών και κρατήσεων γίνεται με βάση τα στοιχεία των αναλυτικών καταστάσεων μισθοδοσίας. Βλ. και άρθρο 70 ν. 5239/2025 για συμπλήρωση ΔΑΥΚ. Συμπλήρωση οικονομικών στοιχείων ασφάλισης, εισφορών και κρατήσεων σε περίπτωση απώλειας ή καταστροφής από εκκαθαριστές όλων των δημοσίων υπηρεσιών.

χορηγηθούν οι συνταξιοδοτικές παροχές και, επί των αιτήσεών τους αρμόδια να αποφανθούν είναι αποκλειστικά τα ασφαλιστικά όργανα με την έκδοση ατομικής διοικητικής πράξης.

5. Η αρχή της διαφάνειας: Γνώση των δεδομένων και των αλγορίθμων

Λόγω του κοινωνικού χαρακτήρα του θεσμού, η αρχή της διαφάνειας αποκτά κεντρική σημασία στη λήψη αυτοματοποιημένων αποφάσεων. Ο πολύπλοκος χαρακτήρας της νομοθεσίας, το δυσνόητο των αλγορίθμων, η αδιαφάνεια των δεδομένων δεν συνάδουν με την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου (άρθρο 25, παρ. 1 του Συντάγματος). Έτσι, πριν την ηλεκτρονική υποβολή της αίτησης, καθίσταται απαραίτητη η ενημέρωση του ασφαλισμένου σχετικά με την ασφαλιστική του εικόνα και η παροχή σε αυτόν των πληροφοριών που αφορούν τη διαχρονική πορεία της ασφάλισής του, έτσι ώστε να εντοπιστούν εγκαίρως πιθανά προβλήματα πριν τη φάση της συνταξιοδότησης, όπως ελλείψεις βασικών ταυτοτικών στοιχείων, πιθανά σφάλματα ασφάλισης κοκ –αντίστοιχη υποχρέωση αναγνωρίζει ενίοτε και η νομολογία⁴⁴.

Σημαντικό στάδιο στην απονομή της ψηφιακής σύνταξης είναι ο προσδιορισμός του συμπληρωμένου χρόνου ασφάλισης. Αν δεν ολοκληρωθεί η ψηφιοποίησή του, δεν θα μπορέσει να πραγματοποιηθεί η επιτάχυνση της έκδοσης των συνταξιοδοτικών αποφάσεων. Ο προσδιορισμός του χρόνου ασφάλισης εμφανίζει πολλά προβλήματα, όπως εκείνο των ενσήμων που είναι ή δεν είναι ανακεφαλαιωμένα, εσφαλμένη υπαγωγή ή μη στα ΒΑΕ, κ.α.⁴⁵. Ακόμη, αποφασιστική καθίσταται η αποτύπωση της μισθολογικής εξέλιξης, τη στιγμή που θα λαμβάνονται, όλο και σε μεγαλύτερη έκταση, οι αποδοχές του ασφαλιστικού βίου –στην πλήρη ανάπτυξη του συστήματος θα λαμβάνονται υπόψη οι αποδοχές ολόκληρου του βίου.

Για την άμεση ενημέρωση και αντίδραση του ασφαλισμένου υλοποιήθηκαν σχετικές ηλεκτρονικές υπηρεσίες. Ειδικότερα, με την ηλεκτρονική υπηρεσία ΑΤΛΑΣ-ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ δίνεται η δυνατότητα στον ασφαλισμένο να ενημερωθεί άμεσα, σχετικά με την ασφαλιστική του εικόνα και τη διαχρονική πορεία ασφάλισής του⁴⁶. Τα στοιχεία που παρέχουν την ψηφιοποιημένη πληροφορία περιλαμβάνουν προσωπικά/ταυτοτικά στοιχεία ασφαλισμένου, στοιχεία ασκούμενης δραστηριότητας/απασχόλησης, ασφάλισης και εισφορών καθώς και στοιχεία εργοδοτών. Το Συνοπτικό και Αναλυτικό Ιστορικό Ασφάλισης έχει καθαρά πληροφοριακό χαρακτήρα και δεν αποτελεί Βεβαίωση ασφάλισης.

Επειδή εκφράζονται σοβαρές επιφυλάξεις για την ακρίβεια των μεταφερομένων στοιχείων, καθορίστηκε διαδικασία συγκέντρωσης, ελέγχου και πιστοποίησης ψηφιακά των δεδομένων και ατομικών στοιχείων που αφορούν το διαθέσιμο ασφαλιστικό χρόνο (ασφαλιστική ιστορία) όλων των ασφαλισμένων. Κατά το άρθρο 3 της ΥΑ 17494/2021, «1. Ο έλεγχος και η πιστοποίηση των δεδομένων ασφαλιστικής ιστορίας υλοποιείται σε τρία στάδια: α. Έλεγχος πληρότητας του

⁴⁴ Ως προς την απονομή συντάξεων, εν όψει της πολυπλοκότητας των σχετικών ρυθμίσεων της κοινωνικοασφαλιστικής νομοθεσίας και της, συνεπεία αυτής, εύλογης δυσχέρειας των ασφαλισμένων, κατά την άσκηση των αντίστοιχων δικαιωμάτων τους, γεννάται από την αρχή της χρηστής διοίκησης και από τη, συνταγματικώς κατοχυρωμένη, αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, η υποχρέωση των ασφαλιστικών οργάνων να καθιστούν προσιτά στους ασφαλισμένους τα δεδομένα της ασφαλιστικής τους κατάστασης και, μάλιστα, κατά τρόπο σαφή και απλό, συμπράττοντας σε ενέργειες από τις οποίες εξαρτάται η έκδοση διοικητικών πράξεων που ενδιαφέρουν τους ασφαλισμένους, προς ικανοποίηση των, εν γένει, έννομων συμφερόντων των τελευταίων (ΔΠρΘεσ 21/2026, ΔτΚΑ 3/2025, σ. 619).

⁴⁵ Βλ. ορθές επισημάνσεις Δ. Μπούρλου, ό.π.

⁴⁶ Βλ. Εγκ. ΕΦΚΑ 48/2023.

φυσικού και ηλεκτρονικού φακέλου συνταξιοδότησης από τον ίδιο τον ασφαλισμένο, ο οποίος υπευθύνως δηλώνει τη συγκατάθεσή του για τον ασφαλιστέο χρόνο του. β. Έλεγχος πληρότητας του φυσικού και ηλεκτρονικού φακέλου συνταξιοδότησης από τον υπάλληλο υποδοχής και επεξεργασίας της πληροφορίας, ο οποίος πιστοποιεί τα δεδομένα σύμφωνα με τη νομοθεσία περί προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. γ. Έλεγχος της πληρότητας και ορθότητας της συγκεντρωμένης πληροφορίας από τον χρήστη μέσω διασταυρώσεων με άλλα πληροφοριακά συστήματα, με τα οποία διαλειτουργεί ο e- ΕΦΚΑ με σκοπό τη μείωση του ποσοστού αποκλίσεων για την πιστοποίηση της ακρίβειας και της ορθότητάς τους»⁴⁷.

Σε περίπτωση που ασφαλισμένος αιτείται την αναγνώριση πλασματικού χρόνου, υποχρεούται να συμπληρώσει σε παράρτημα της ηλεκτρονικής αίτησής του τον χρόνο, την κατηγορία εξαγοράς και τον αριθμό πρωτοκόλλου της αντίστοιχης βεβαίωσης ή πιστοποιητικού, από τα οποία προκύπτει το δικαίωμά του, προκειμένου αυτές να ανακτηθούν ηλεκτρονικά από τα συστήματα των φορέων που τα εκδίδουν. Για την εφάπαξ εξαγορά του πλασματικού χρόνου εκδίδεται από το σύστημα ειδοποιητήριο πληρωμής σε τράπεζα με μοναδικό κωδικό πληρωμής που ισχύει για έναν (1) μήνα. Από το σύστημα μπορούν να ανακτηθούν τα γενεσιουργά γεγονότα της δυνατότητας εξαγοράς, όπως τα έτη σπουδών, ο αριθμός των τέκνων, η στρατιωτική θητεία, κ.α. –όπως προκύπτει άλλωστε από το προαναφερθέν άρθρο 18, παρ. 2 ν. 4670/2020.

Τι συμβαίνει με τα κενά στο σύστημα; Αυτά καλύπτονται με πρωτοβουλία του ενδιαφερομένου. Και γι' αυτό άλλωστε οφείλει να επαγρυπνεί. Το σύστημα θεωρεί τα δεδομένα σωστά μέχρι αποδείξεως του εναντίου. Εδώ, το σύστημα «εξωτερικεύεται». Σε περίπτωση που ο ασφαλισμένος έχει στην κατοχή του φυσικά παραστατικά που αποδεικνύουν χρόνο ασφάλισης που δεν έχει ψηφιοποιηθεί ή πιστοποιηθεί ως έγκυρος και δεν αποτελεί δεδομένο του Πληροφοριακού Συστήματος «ΑΤΛΑΣ», *υποχρεούται να καταχωρεί τον επιπλέον χρόνο στην ηλεκτρονική αίτηση και, σε προθεσμία δεκαπέντε (15) ημερών από την υποβολή ηλεκτρονικής αίτησης, να προσκομίζει τα φυσικά παραστατικά στο υποκατάστημα του τόπου κατοικίας για έλεγχο, πιστοποίηση και ψηφιοποίηση ή να τα επισυνάπτει ηλεκτρονικά στην αίτηση συνταξιοδότησης ή σε άλλες ηλεκτρονικές πλατφόρμες που παρέχει προς τον σκοπό αυτό ο e- Ε.Φ.Κ.Α.* Σε περίπτωση ηλεκτρονικής επισύναψης, ο ασφαλισμένος υποχρεούται να διατηρεί τα παραστατικά αυτά για χρονικό διάστημα πέντε (5) ετών. Σε περίπτωση μη τήρησης των παραπάνω υποχρεώσεων, ο επιπλέον χρόνος δεν λαμβάνεται υπόψη για την επεξεργασία της αίτησης και, αν έχει εκδοθεί πράξη απονομής σύνταξης, αυτή μεταρρυθμίζεται αναλόγως ή ανακαλείται, κατά περίπτωση (άρθρο 50 ν. 4921/2022).

Υποστηρίζεται ότι στο ελληνικό δίκαιο δεν είναι υποχρεωτική η διάθεση στους χρήστες του πηγαιού κώδικα του αλγόριθμου και της τεκμηρίωσης του λογισμικού (άρθρο 78 ν. 4961/2022)⁴⁸. Κατά τη γνώμη μας, ο πηγαιός κώδικας πρέπει να είναι δημόσια προσβάσιμος (λ.χ. με ανάρτηση στη Διαύγεια⁴⁹), όχι αναγκαστικά «δημοσιευμένος»⁵⁰. Η υποχρέωση αυτή απορρέει από το άρθρο 6 ν. 4961/2022, «Αναδυόμενες τεχνολογίες πληροφορικής») που καθιερώνει την υποχρέωση

⁴⁷ Στο σύστημα «ΑΤΛΑΣ» περιλαμβάνονται μόνο ταυτοποιημένες εγγραφές βάσει ελέγχων που διενεργούνται σε όλα τα στάδια από τις αρμόδιες υπηρεσίες πληροφορικής. Σε περίπτωση μη ταυτοποίησης δεν ενσωματώνονται στην ασφαλιστική ιστορία και διενεργούνται περαιτέρω έλεγχοι ως προς την εγκυρότητα και τα ταυτοτικά στοιχεία, προκειμένου να εισαχθούν ως νέες εγγραφές/ μεταβολές σε μεταγενέστερο χρόνο.

⁴⁸ Βλ. Διαμαντή, ό.π., σ. 231.

⁴⁹ Η ανάρτηση σε αυτή δεν καλύπτει τις απαιτήσεις του συνταγματικού νομοθέτη (βλ. ενδεικτικά 2419/2018).

⁵⁰ Βλ. σχετική προβληματική Μουκίου, ό.π., σ. 108.

διαφάνειας: «1. Με την επιφύλαξη των άρθρων 12 έως 14 του Γ.Κ.Π.Δ. για την άσκηση των δικαιωμάτων ενημέρωσης των φυσικών προσώπων, κάθε φορέας του δημόσιου τομέα που χρησιμοποιεί σύστημα τεχνητής νοημοσύνης της παρ. 1 του άρθρου 4 παρέχει δημόσια, πληροφορίες σχετικά με: α) τον χρόνο έναρξης λειτουργίας του συστήματος, β) τις παραμέτρους λειτουργίας, τις δυνατότητες και τα τεχνικά χαρακτηριστικά του συστήματος, γ) τις κατηγορίες των αποφάσεων που λαμβάνονται ή των πράξεων που εκδίδονται με τη συμμετοχή του συστήματος ή υποστηρίζονται από αυτό και δ) τη διενέργεια αλγοριθμικής εκτίμησης αντικτύπου. 2. Κάθε φορέας του δημόσιου τομέα που χρησιμοποιεί σύστημα τεχνητής νοημοσύνης της παρ. 1 του άρθρου 4, διασφαλίζει ότι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο στο οποίο αφορά η λήψη της απόφασης ή η έκδοση της πράξης, λαμβάνει γνώση των παραμέτρων στις οποίες στηρίχθηκε η λήψη της απόφασης ή η έκδοση της πράξης σε κατανοητή και εύκολα προσβάσιμη μορφή, συμπεριλαμβανομένων των μορφών που διευκολύνουν την ενημέρωση των ατόμων με αναπηρία». Στην αποδοχή της προηγούμενης υποχρέωσης συντείνει και το άρθρο 3 του ν. 4767/2020 που ανάμεσα στις αρχές της ψηφιακής διακυβέρνησης, συμπεριλαμβάνει ρητά και την αρχή της διαφάνειας. Η γενικότητα κατοχύρωσής της δεν επιτρέπει εξαιρέσεις ως προς το πεδίο που αυτή καλύπτει.

Είναι πολύ πιθανό η γνώση του πηγαίου κώδικα του αλγορίθμου να μην αποκαλύπτει από μόνη της τον εσφαλμένο σχεδιασμό του⁵¹. Έτσι, η αρχή της διαφάνειας δεν επιβάλλει μόνο τη δημοσιοποίηση των αλγορίθμων, αλλά και την εκλαΐκευσή τους. Ο νομοθέτης και η κανονιστική διοίκηση οφείλουν να παραθέτουν τους στόχους και τους δημιουργούς των αλγορίθμων. Μέσα από την προσωποποίηση της δημιουργίας αναδεικνύεται και η κοινωνική ευθύνη της ψηφιοποίησης. Θα ήταν δε σκόπιμο να θεσπιστεί δυνατότητα δωρεάν προσφυγής σ' έναν ανεξάρτητο ειδικό. Στον τελευταίο έγκειται να εξηγήσει πώς οι προβλέψεις του νόμου ενσωματώνονται στα στάδια της αλγοριθμικής επεξεργασίας, δηλαδή πώς ο νόμος μετουσιώνεται σε μαθηματικούς τύπους.

6. Έκδοση/περιεχόμενο της συνταξιοδοτικής απόφασης

Η απόφαση συνταξιοδότησης εκδίδεται ηλεκτρονικά βάσει διαθέσιμων ψηφιακών δεδομένων του πληροφοριακού συστήματος ΑΤΛΑΣ, δεδομένων του πληροφοριακού συστήματος των Κέντρων Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕΠΑ), δεδομένων που ψηφιοποιούνται, σύμφωνα με τη διαδικασία της παρ. 2 του άρθρου 17, και τυχόν πλασματικών χρόνων που εξαγοράζονται (άρθρο 17, παρ. 7 ν. 4670/2020).

Αυτόματη είναι εκείνη η έκδοση απόφασης που γίνεται βάσει των διαθέσιμων ψηφιακών δεδομένων πληρωμών συντάξεων για τις περιπτώσεις μεταβίβασης και των διαθέσιμων ψηφιακών δεδομένων χρόνου ασφάλισης του πληροφοριακού συστήματος «ΑΤΛΑΣ» για τις περιπτώσεις απονομής συντάξεων γήρατος. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, πρόκειται για μια πλήρως αυτοματοποιημένη διαδικασία σε όλα της τα στάδια, τόσο στο στάδιο της αίτησης, όσο και στο στάδιο της επεξεργασίας, της έκδοσης και τέλος σε αυτό της κοινοποίησης της συνταξιοδοτικής απόφασης στον δικαιούχο. Οι ημιαυτόματες πράξεις εξομοιώνονται με

⁵¹ Γενικά, αλγοριθμική ασυμμετρία απαιτεί διαφάνεια σε τρία επίπεδα: διαφάνεια εισόδου, όσον αφορά τα δεδομένα που φορτώνονται στο σύστημα (input transparency), διαφάνεια λειτουργίας (mechanism transparency) και συμμετοχικός σχεδιασμός, δηλαδή ενεργός εμπλοκή των ενδιαφερομένων στο σχεδιασμό των αλγορίθμων.

αυτόματες, εφόσον, παρά τη μεσολάβηση του ανθρώπινου παράγοντα, η ψηφιακή επεξεργασία είναι αποφασιστική για το τελικό αποτέλεσμα⁵².

Στο πεδίο της κοινωνικής ασφάλισης, η προσφυγή στους αλγόριθμους (αυτόματη έκδοση) δεν είναι ακόμη ολοκληρωτική. Εκτός από μια περίπτωση όπου όλα τα αναγκαία δεδομένα υπάρχουν ήδη στο σύστημα. Σύμφωνα με το άρ. 2 παρ.1 ΥΑ16394/5642/ 27.4.2020, οι αποφάσεις συνταξιοδότησης για αιτήματα μεταβίβασης κύριας σύνταξης αιτία θανάτου του συνταξιούχου και απονομής γήρατος σε δικαιούχους του π. ΟΓΑ, χωρίς χρόνο διαδοχικής ασφάλισης, εκδίδονται αυτόματα μέσω της ηλεκτρονικής υπηρεσίας ψηφιακής απονομής «ΑΤΛΑΣ».

Ο ηλεκτρονικός αυτοματισμός παράγει εξίσου διοικητικές πράξεις που, αν και δεν εμφανίζονται με την παραδοσιακή μορφή, οφείλουν να περιλαμβάνουν τα ουσιώδη στοιχεία κύρους τους. Όπου αυτό έρχεται σε αντίθεση με την ορθολογική χρήση της πληροφορικής, κρίνεται αναγκαία η προσαρμογή των αντίστοιχων νομοθετικών προβλέψεων. Η ίδια η χρήση της πληροφορικής δικαιολογείται και η ratio της, μέσω της αρχής της ορθολογικής και αποτελεσματικής οργάνωσης της διοίκησης⁵³, επιζητά την εναρμόνιση με τους λοιπούς δικαιοκούς σκοπούς.

Η ψηφιακή έκδοση συνταξιοδοτικής απόφασης αποτελεί εκτελεστή διοικητική πράξη (άρθρο 2, παρ. 5 της ΥΑ 16394/2020)⁵⁴, την αλγοριθμική διοικητική πράξη απονομής σύνταξης. Ειδικότερα, η απόφαση φέρει μηχανική αποτύπωση της υπογραφής ή ηλεκτρονική υπογραφή του Διοικητή του e-ΕΦΚΑ ή αρμόδιου προς τούτο εξουσιοδοτημένου διοικητικού οργάνου, μηχανική αποτύπωση της σφραγίδας της υπηρεσίας ή την εγκεκριμένη ηλεκτρονική σφραγίδα του e-ΕΦΚΑ, καθώς και κωδικό ταυτοποίησης για προστασία από πλαστογραφία και αποτελεί δημόσιο έγγραφο, σύμφωνα με τα ειδικότερα οριζόμενα στο ν. 3979/2011 (για τα ηλεκτρονικά δημόσια έγγραφα, βλ. και άρθρο 14, παρ. 1 ν. 4727/2020).

7. Η αρχή της αιτιολογίας

Κατ' αρχήν, η ταχύτητα της διαδικασίας δεν πρέπει να ασκεί αρνητική επίδραση πάνω στα ουσιώδη στοιχεία του κύρους της πράξης, όπως είναι η αιτιολογία⁵⁵. Η έκδοση μιας αυτοματοποιημένης διοικητικής πράξης *δεν μπορεί να υστερεί σε αιτιολογία*. Διατηρείται η ανάγκη πληρότητας και απλότητας της αιτιολογίας, ιδιαίτερα λόγω γεγονότος ότι η κοινωνική ασφάλιση απευθύνεται σε όλα τα μορφωτικά επίπεδα και συχνά σε χαμηλής μόρφωσης ασφαλισμένους⁵⁶. Μάλιστα, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και μια νέα παράμετρο, την ύπαρξη «ψηφιακά αναλφάβητων» που μπορεί να μην είναι απλά αναλφάβητοι. Ως γνωστόν, η αιτιολογία, όπως και η διαφάνεια, επιτρέπουν την άσκηση δικαστικού ελέγχου. Όπως ευκρινώς επισημαίνεται, η αιτιολογία είναι απαραίτητη «ώστε αφενός μεν ο διοικούμενος να είναι σε θέση να διαπιστώσει εάν τηρήθηκαν στην περίπτωση του οι προβλεπόμενες από τους οικείους κανόνες δικαίου προϋποθέσεις εξέτασής της, αφετέρου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ασκήσει

⁵² Βλ. Διαμαντή, ό.π., σ. 225, Λαζαράτο, ό.π., σ. 219.

⁵³ Βλ. ΣτΕ Ολομ. 3354/13.

⁵⁴ Βλ. Στράτη-Βάντζου Α., Στην εποχή της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης: ηλεκτρονική διοίκηση και ηλεκτρονική διοικητική πράξη. Για τη ψηφιακή διοικητική πράξη, Διδ. Διατρ. ΑΠΘ, 2011, βλ. και Μπουκουβάλα, ό.π., σ. 388.

⁵⁵ Βλ. Καψάλη Β., «Η αιτιολογία ως ουσιώδης τύπος των ατομικών διοικητικών πράξεων: μια υποβαθμισμένη διαδικαστική εγγύηση», ΕφημΔΔ 4/2010, σ. 568.

⁵⁶ Βλ. Δαγτόγλου Π., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 7^η εκδ., Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015, σ. 23.

αποτελεσματικώς τον σχετικό δικαστικό έλεγχο»⁵⁷. Άλλωστε, ενόψει της αιτιολογίας, πρέπει να προηγηθεί από την Διοίκηση ένας έλεγχος ότι «οι κρίσιμες μεταβλητές πράγματι εφαρμόστηκαν και υπολογίστηκαν ορθώς κατά την διαδικασία αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, παραθέτοντας σχετική προς τούτο αιτιολογία»⁵⁸.

Ο ισχυρισμός της Διοίκησης ότι δεν νοείται αιτιολόγηση των ατομικών διοικητικών πράξεων, οι οποίες εκδίδονται βάσει ηλεκτρονικής αυτοματοποιημένης επεξεργασίας δεδομένων, διότι δεν είναι δυνατή η αμφισβήτηση της επιστημονικής αξιοπιστίας της όλης διαδικασίας («δεν είναι λογικώς δυνατόν να υπάρχει εσφαλμένος υπολογισμός»), δεν μπορεί να γίνει δεκτός. Καταπίπτει εύκολα, γιατί δεν επαληθεύεται ούτε από τεχνική άποψη. Σ' ένα κράτος δικαίου, δεν γίνεται δεκτή η «ανέλεγκτη αυθεντία των υπολογιστών»⁵⁹. Εξάλλου, ακόμη και στην περίπτωση του αλάνθαστου απαιτείται αιτιολογία.

Αν η διοίκηση δεν έχει εξηγήσει με εύληπτο τρόπο την απόφασή της και συγκεκριμένα το ποσό σύνταξης, ο ασφαλισμένος δεν γνωρίζει αν όντως είναι ορθός ο υπολογισμός της. Εννοείται ότι οι λογικο-μαθηματικοί τύποι δεν αποτελούν κάποια αιτιολογία. Ό,τι είναι αδιαφανές δεν μπορεί να αποτελέσει αιτιολογία. Μάλιστα, η χρήση δυσνόητων συμβόλων και τύπων που απαιτούν ειδικές γνώσεις, επιβάλλει αναβάθμιση της υποχρέωσης αιτιολογίας σε επεξήγηση του «πώς» το συγκεκριμένο πρόγραμμα υλοποιεί τις νομοθετικές προβλέψεις. Δεν αρκεί, εξάλλου, η παραπομπή σε άλλα έγγραφα ή άλλους μηχανογραφικούς υπολογισμούς, προερχόμενους από άλλα όργανα του ίδιου ή άλλου φορέα, των οποίων και το περιεχόμενο τυγχάνει δυσνόητο και η έκταση στην οποία λήφθηκαν υπόψη δεν είναι πάντοτε αναμφίβολη⁶⁰.

Το ζήτημα που ανακύπτει, κατά βάση, σε περίπτωση αμφισβήτησης ατομικής διοικητικής πράξης εκδιδόμενης εν όλω ή εν μέρει βάσει ηλεκτρονικής αυτοματοποιημένης διαδικασίας, δεν συνάπτεται με την τεχνολογική αρτιότητα του οικείου λογισμικού ή του υλικού εξοπλισμού που χρησιμοποιήθηκε στην σχετική διαδικασία, *αλλά με την εν γένει νομιμότητα της διοικητικής πράξης*, δηλαδή, με την ορθή ερμηνεία και εφαρμογή των νομίμων προϋποθέσεων του κανόνα δικαίου που διέπει την έκδοσή της. Η πράξη που στηρίζεται σε εσφαλμένο αλγόριθμο είναι παράνομη⁶¹. Για την ακρίβεια, το εσφαλμένο λογισμικό είναι εκείνο που συμπαρασύρει την πράξη στην παρανομία. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι το λογισμικό ως μέσο για την έκδοση της πράξης είναι παράνομο. Δεν άλλαζε πολύ τα πράγματα, αν ισχυριζόμασταν ότι ο αλγόριθμος αποτελεί την αιτιολογία της πράξης⁶².

Κατά τη ΣτΕ 1206/2024, η υποχρέωση της διοικήσεως να αιτιολογεί τις ατομικές αποφάσεις της αποτελεί άλλωστε συστατικό στοιχείο του κράτους δικαίου συναπτόμενη με τις αρχές της διαφάνειας και της νομιμότητας της διοικητικής δράσης, αλλά και της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, συναφώς δε το άρθρο 17 παρ. 1 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (ν.

⁵⁷ ΣτΕ 1206/ 2024, σκ. 15.

⁵⁸ ΣτΕ 1206/2024, σκ. 16.

⁵⁹ Βλ. Παυλόπουλο Β., «Ο δικαστικός έλεγχος της νομιμότητας ατομικών διοικητικών πράξεων εκδιδόμενων μέσω ηλεκτρονικώς αυτοματοποιημένης διαδικασίας», Constitutionalism.gr, Ε. Πρεβεδούρου, «Η ανθεκτικότητα των κλασικών διαδικαστικών εγγυήσεων: η αναβάθμιση του άρθρου 17 Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (ΣτΕ 1206/2024)», www.prevedourou.gr (πρόσβαση 22.06.2026).

⁶⁰ ΣτΕ 1264/71.

⁶¹ Στην περίπτωση αυτοματοποιημένων πράξεων, χρήζουν αιτιολογίας και οι ατομικές πράξεις δέσμιας αρμοδιότητας.

⁶² Βλ. Γέροντα, Η εφαρμογή του αλγόριθμου στο διοικητικό δίκαιο, ό.π., σ. 707.

2690/1999) θεσπίζει τον γενικό κανόνα ότι η ατομική διοικητική πράξη πρέπει να περιέχει αιτιολογία, η οποία να περιλαμβάνει τη διαπίστωση της συνδρομής των κατά νόμο προϋποθέσεων για την έκδοσή της. Κατά την απόφαση, οι περί αιτιολογίας των ατομικών διοικητικών πράξεων κανόνες εφαρμόζονται χωρίς διακρίσεις και στις πράξεις που εκδίδονται με αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων. Το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο δεν διατύπωσε καμία επιφύλαξη, αλλά ήταν από αυτή την άποψη απόλυτο, δεν αναγνώρισε καμία ιδιαιτερότητα που χρήζει ειδικής ρύθμισης.

Και συνεχίζει το Ανώτατο Ακυρωτικό: έχει ο κανόνας αυτός, μεταξύ άλλων, την ειδικότερη έννοια ότι, σε περίπτωση αμφισβήτησης της νομιμότητας ατομικής διοικητικής πράξης εκδοθείσας εν όλω ή εν μέρει βάσει αυτοματοποιημένης επεξεργασίας δεδομένων, *πρέπει να προκύπτουν από την εκδιδόμενη επί της σχετικής ενστάσεως απόφαση τόσο τα κρίσιμα στάδια των μαθηματικών υπολογισμών στους οποίους προέβη η Αρχή, όσο και τα πραγματικά στοιχεία (μεταβλητές) που ελήφθησαν συναφώς υπόψη*, ώστε αφενός μεν ο διοικούμενος να είναι σε θέση να διαπιστώσει εάν τηρήθηκαν στην περίπτωση του οι προβλεπόμενες από τους οικείους κανόνες δικαίου προϋποθέσεις εξέτασής της, αφετέρου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ασκήσει αποτελεσματικώς τον σχετικό δικαστικό έλεγχο. Η απόφαση του ΣτΕ καθοδηγεί ορθώς την διοίκηση ως προς τα στοιχεία που πρέπει να περιλαμβάνει η αιτιολογία, ωστόσο, νομίζουμε ότι χωρεί περαιτέρω εξειδίκευση ποια είναι τα «κρίσιμα στάδια των μαθηματικών υπολογισμών». Εκείνο που προέχει στην απαίτηση αιτιολογίας, όσον αφορά τις συντάξεις, είναι η απάντηση στο ερώτημα «γιατί αυτό το ποσό κι όχι ένα άλλο».

Εφόσον η υποχρέωση αιτιολογίας δεν επιβάλλεται από ειδική διάταξη νόμου, κατά τη νομολογία, επιτρέπεται η συμπλήρωσή της από στοιχεία που αντλούνται από το φάκελο του ασφαλισμένου⁶³. Η λογική της πληροφορικής διεισδύει και στην πρόσβαση στα στοιχεία του φακέλου που συνοδεύει την πράξη. Εδώ, η πρόσβαση στο φάκελο (και άρα στην αιτιολογία) καθίσταται δυνατή μέσω του δικαιώματος πρόσβασης του ασφαλισμένου σε πληροφορίες σχετικές με την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων. Η πρόσβαση στα στοιχεία του φακέλου εξομοιώνεται με την πρόσβαση στο αρχείο (διαρθρωμένο σύνολο) δεδομένων κοινωνικής ασφάλισης. Όταν η πρόσβαση στον ηλεκτρονικό φάκελο καθίσταται δυσχερής⁶⁴, είναι φυσικό να μην αρκεί, για την πλήρωση της απαίτησης αιτιολογίας, η απλή παραπομπή στα στοιχεία του ηλεκτρονικού φακέλου του ασφαλισμένου.

Αξίζει να προσθέσουμε ότι, όταν μετά την έκδοση της αυτοματοποιημένης πράξης διαπιστωθεί αλγοριθμικό σφάλμα κατά τον υπολογισμό της σύνταξης και με νέα πράξη επαναπροσδιοριστεί επί το δυσμενέστερο η παροχή, απαιτείται ακόμη πιο έντονη αιτιολογία. Εκεί, θα αναλύεται ακριβώς η δυσλειτουργία στη ψηφιακή επεξεργασία, η οποία οδήγησε στην πλάνη της Διοίκησης⁶⁵. Η τελευταία θα πρέπει να εξηγήσει «πού» και «γιατί» έσφαλε.

Από άποψη αιτιολογίας συνταξιοδοτικών αποφάσεων, κατά τη ψηφιακή διαδικασία, το άρθρο 2, παρ. 3 Υ.Α. 16394/2020 προβλέπει ότι «Κάθε απόφαση απονομής περιλαμβάνει τα προσωπικά

⁶³ Βλ. Πικραμένο Μ., Η αιτιολογία των διοικητικών πράξεων και ο ακυρωτικός δικαστικός έλεγχος, Σάκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2012, σ. 215.

⁶⁴ Η άρνηση πρόσβασης σε ηλεκτρονικό φάκελο στοιχειοθετεί εκτελεστή διοικητική πράξη (παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας).

⁶⁵ Βλ. Τακούρ Α., «Οι αχρεωστήτως εισπραχθείσες παροχές αιτία θανάτου του άρθρου 12 του ν. 4387/2016 και η αρχή της χρηστής διοίκησης», ΔτΚΑ 3/2024, σ.531.

στοιχεία του δικαιούχου, τα ψηφιακά διαθέσιμα δεδομένα που ελήφθησαν υπόψη κατά τη θεμελίωση του δικαιώματος και τον υπολογισμό του ποσού της παροχής, τις διατάξεις επί των οποίων κρίθηκε το αίτημα, το απονεμηθέν ποσό της σύνταξης, την ημερομηνία έναρξης του δικαιώματος, την ημερομηνία πληρωμής, τυχόν άλλα δικαιώματα ή επιδόματα που απονέμονται στον δικαιούχο, τον IBAN του δικαιούχου και κάθε άλλη πληροφορία που κριθεί χρήσιμη για την καλύτερη ενημέρωση του συνταξιούχου και τη νόμιμη στοιχειοθέτηση της απόφασης. Για τις συντάξεις αναπηρίας η απόφαση απονομής ή παράτασης περιλαμβάνει, εκτός από όσα ορίζονται στο προηγούμενο εδάφιο, και το ορισμένο ποσοστό αναπηρίας, την ημερομηνία έναρξης του δικαιώματος και την ημερομηνία λήξης αυτού».

Ακόμη, η οικεία Υ.Α προβλέπει στο άρθρο 2, παρ. 4: «Σε περίπτωση απορριπτικής απόφασης αναγράφονται τα προσωπικά στοιχεία του δικαιούχου, τα ψηφιακά διαθέσιμα δεδομένα που ελήφθησαν υπόψη για την έκδοση της απόφασης και οι διατάξεις βάσει των οποίων δεν είναι δυνατή η απονομή της σύνταξης». Η αναφορά στην προηγούμενη ακρόαση, που συμπεριλαμβανόταν, καταργήθηκε από μεταγενέστερο νόμο. Πρέπει δε να αναφέρεται επίσης κάθε δυνατότητα προσφυγής κατά της απορριπτικής απόφασης σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία.

Νομίζουμε ότι δεν συνιστά επαρκή αιτιολογία η απλή συμπερίληψη των ψηφιακών διαθέσιμων δεδομένων που ελήφθησαν υπόψη κατά τη θεμελίωση του δικαιώματος και τον υπολογισμό του ποσού της παροχής, καθώς και των διατάξεων επί των οποίων κρίθηκε το αίτημα. Η αιτιολογία αναγκαστικά λαμβάνει μορφή μιας εκλαϊκευσης της διαδικασίας. Ένα τελευταίο δυσχερές ζήτημα είναι αν την αιτιολογία μπορεί να παράσχει ο ίδιος ο αλγόριθμος ή απαιτείται παρέμβαση του ανθρώπου⁶⁶. Νομίζουμε αν επιμείνουμε στο δεύτερο θα αναιρέσουμε όλη την προστιθέμενη αξία της αλγοριθμοποίησης. Κατά τη γνώμη μας, η ικανοποίηση της απαίτησης για αιτιολόγηση των ψηφιακών πράξεων εξαρτάται από την ποιότητα της αιτιολογίας, ανεξάρτητα από το «ποιος» θα την παράσχει.

8. Κοινοποίηση της απόφασης

Η κοινοποίηση, αποκλειστικά μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, είναι νόμιμη, εφόσον, βέβαια, υπηρετεί το σκοπό για τον οποίο προβλέπεται, δηλαδή αποδεδειγμένα περιέρχεται σε γνώση του ενδιαφερομένου το περιεχόμενο της πράξης. Δεν είμαστε βέβαιοι αν με την προηγούμενη επιταγή είναι συμβατές οι προβλέψεις του άρθρο 2, παρ. 7 Υ.Α. 16394/Δ1.5642/4.5.2020. Κατά τη διάταξη αυτή, «Κάθε απόφαση του παρόντος άρθρου γνωστοποιείται αποκλειστικά στη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που έχει δηλώσει ο ασφαλισμένος ή ο νόμιμος εκπρόσωπος/αντίκλητος του στην ηλεκτρονική αίτηση του. Η απόφαση θεωρείται ότι κοινοποιήθηκε μετά την παρέλευση δέκα (10) εργασίμων ημερών από τη γνωστοποίηση της με ηλεκτρονικό τρόπο, όπως αυτή τηρείται στο ηλεκτρονική υπηρεσία ψηφιακής απονομής «ΑΤΛΑΣ» και αναγράφεται στην απόφαση. Η απόφαση αναρτάται επίσης στον ατομικό λογαριασμό του ασφαλισμένου στον διαδικτυακό τόπο του e-ΕΦΚΑ».

Ο συνταξιούχος δεν μπορεί να παρακολουθεί συνεχώς το ηλεκτρονικό του ταχυδρομείο, έτσι ώστε να έχει το χρόνο και την ευκαιρία έγκαιρης αντίδρασης⁶⁷. Σύμφωνα με τις επιταγές της διάταξης,

⁶⁶ Βλ. Μπουκουβάλα, ό.π., σ. 392.

⁶⁷ Βλ. Μπούρλος, ό.π., σ. 606.

θα πρέπει κανείς να βρίσκεται «κολλημένος» στον υπολογιστή του, για να μη απωλέσει τη δυνατότητα ένστασης και κατ' επέκταση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας. Κατά βάση, η εν λόγω διάταξη θεσπίζει ένα είδος τεκμηρίου και μεταθέτει στον ασφαλισμένους το βάρος της «ηλεκτρονικής αβλεψίας». Κατά την άποψή μας, το τεκμήριο αυτό σώζεται μόνο όταν γίνει δεκτό ως μαχητό.

9. Δικαστικός έλεγχος της αυτοματοποιημένης απόφασης – Δειγματοληπτικός εκ των υστέρων εσωτερικός έλεγχος

Ο ασφαλισμένος δύναται να ασκήσει προσφυγή κατά της συνταξιοδοτικής απόφασης που του κοινοποιήθηκε στη διεύθυνση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου του και αναρτήθηκε στον ατομικό του λογαριασμό σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις (άρθρο 17, παρ. 9 ν. 4670/2020). Οι δημόσιοι αλγόριθμοι υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο μέσω του ελέγχου των αυτοματοποιημένων συνταξιοδοτικών αποφάσεων. Κατά μια άποψη⁶⁸, αν εμφιλοχωρήσουν σφάλματα στην αλγοριθμική επεξεργασία, ο διοικητικός δικαστής μπορεί να ακυρώσει την πράξη και να λάβει ως μέτρο εκτέλεσης της απόφασης την τροποποίηση του πηγαίου κώδικα σε συγκεκριμένο σημείο της επεξεργασίας ή στην εισαγωγή δεδομένων.

Στο μέλλον, ο δικαστικός έλεγχος θα είναι περισσότερο ένας (άμεσα ή έμμεσα) τεχνικός έλεγχος των προγραμμάτων. Ο δικαστής θα προβαίνει στον έλεγχο των αλγορίθμων με τη βοήθεια ενός πραγματογνώμονα. Τα προγράμματα κινούνται ανάμεσα στις εσωτερικές διοικητικές πράξεις υπό μορφή εγκυκλίων⁶⁹ και πράξεων που μπορούν να παράξουν έννομα αποτελέσματα⁷⁰. Όπως προείπαμε, σε κάθε περίπτωση, το αποτέλεσμα είναι εκείνο που ενσωματώνει, τα νομικά ελαττώματα του προγράμματος. Ο έλεγχος του αποτελέσματος αναγκαστικά ανατρέχει στην ηλεκτρονική παραγωγή του. Πάντως, η νομική φύση επηρεάζεται από το αν πρόκειται για γραμμικούς αλγόριθμους (δέσμια αρμοδιότητα) ή βαθιά μάθηση με περιθώρια αυτονόμησης (διακριτική ευχέρεια).

Ειδικότερα, το σύστημα για να αποκαταστήσει τα πιθανά σφάλματα πρέπει προηγουμένως να τα φέρει στην επιφάνεια. Φυσικά, οι ασφαλισμένοι, λόγω αλγοριθμικής ασυμμετρίας, δεν είναι σε θέση να εντοπίσουν τις δυσλειτουργίες. Το σκοπό αυτό υπηρετεί ο προβλεπόμενος δειγματοληπτικός έλεγχος που ωστόσο είναι περιορισμένος. Ειδικότερα, για τις αποφάσεις που εκδίδονται ψηφιακά από το σύστημα ΑΤΛΑΣ πραγματοποιείται, από την έναρξη της πλήρους παραγωγικής λειτουργίας της ηλεκτρονικής υπηρεσίας, απολογιστικός δειγματοληπτικός έλεγχος σε ποσοστό τουλάχιστον 10% των αποφάσεων από τις υπηρεσίες του e-Ε.Φ.Κ.Α⁷¹. Κατά την άποψή μας, το προαναφερθέν ποσοστό στην παρούσα φάση μετάβασης (μετατροπής έγχαρτων σε ηλεκτρονικά) κρίνεται εξαιρετικά μικρό.

Προβλέπεται, εξάλλου, και μια πιλοτική λειτουργία, δηλαδή μετά από την έκδοση αυτοματοποιημένων αποφάσεων γίνεται ένας «ανθρώπινος» έλεγχος. Σύμφωνα με το άρθρο 6 της ΥΑ 16394/2020, «1. Στην πιλοτική λειτουργία εντάσσονται τα αιτήματα που αφορούν την απονομή και παράταση σύνταξης αναπηρίας από τον πρώην ΟΓΑ και την απονομή σύνταξης

⁶⁸ Βλ. Μπουκουβάλα, ό.π., σ. 395.

⁶⁹ Βλ. Μουκίου, ό.π., σ. 116, Γέροντα, ό.π., σ. 756, Λαζαράτο, ό.π., σ. 99.

⁷⁰ Υποστηρίζεται ότι το πρόγραμμα έχει εκτελεστό χαρακτήρα και ως κανονιστική πράξη μπορεί να προσβληθεί στα δικαστήρια (Γέροντα, ό.π., σ. 758).

⁷¹ Βλ. Εγκ.ΕΦΚΑ 29/2020.

γήρατος για δικαιούχους του τ. ΤΣΑΥ. Κατά τη διάρκεια της πιλοτικής λειτουργίας της ηλεκτρονικής υπηρεσίας ψηφιακής απονομής σύνταξης «ΑΤΛΑΣ», η οποία περατώνεται πέντε (5) μήνες από τη δημοσίευση της παρούσας απόφασης, πραγματοποιείται από τις εκτελεστικές υπηρεσίες απονομών συντάξεων του e-Ε.Φ.Κ.Α. έλεγχος της ορθότητας για το σύνολο των αποφάσεων που εκδίδονται από την υπηρεσία και στη συνέχεια κοινοποιείται η απόφαση στους δικαιούχους. 2. Με τη λήξη της πιλοτικής λειτουργίας της παρ. 1 και την έναρξη της πλήρους παραγωγικής λειτουργίας της ηλεκτρονικής υπηρεσίας ψηφιακής απονομής σύνταξης «ΑΤΛΑΣ», πραγματοποιείται απολογιστικός δειγματοληπτικός έλεγχος σε ποσοστό τουλάχιστον 10% των αποφάσεων. Ο έλεγχος γίνεται από τις εκτελεστικές υπηρεσίες απονομών συντάξεων του e-Ε.Φ.Κ.Α. σύμφωνα με τους κανόνες δειγματοληψίας που ορίζονται από τη Διεύθυνση Νομοθεσίας και Συντονισμού Συντάξεων της Γενικής Διεύθυνσης Συντάξεων, στις οποίες και αποστέλλονται τα αποτελέσματα⁷². Απ' ό,τι προκύπτει από τις παρακάτω διατάξεις, ο έλεγχος είναι περισσότερο έλεγχος των απαραίτητων δικαιολογητικών που καλούνται οι συνταξιούχοι να προσκομίσουν. Μάλλον αναζητούνται ψευδείς ή παραποιημένες δηλώσεις στοιχείων από τους συνταξιούχους παρά τεχνικά σφάλματα⁷³. Θα ήταν πρόσφορο αυτός ο έλεγχος να επεκτείνεται και στην πλευρά της διοίκησης και ειδικότερα να ερευνάται η ακρίβεια της αλγοριθμικής επεξεργασίας.

III. Η ανάγκη θεσμοθέτησης ενός προληπτικού ελέγχου

Όπως ήδη προείπαμε, οι αλγόριθμοι δεν αναπτύσσονται ερήμην της αρχής της νομιμότητας. Εδώ, η διοίκηση εφαρμόζει το νόμο ως μια γραμμική αλγοριθμική επεξεργασία. Η αμφίδρομη σχέση νόμου-αλγόριθμου θα πρέπει να επαληθεύεται σε κάθε βήμα της διαδικασίας. Ενίοτε, ο νόμος δεν εμπεριέχει παρά κάποιες γενικές κατευθύνσεις για το «πώς» θα πρέπει να διαμορφωθεί ο αλγόριθμος. Ο τελευταίος προκύπτει κατά τον προσδιορισμό της τεχνικής βάσης υπολογισμού μιας παροχής, βάσει νομοθετικής εξουσιοδότησης. Μια τέτοια στάση του νομοθέτη δεν έχει συνήθως τα εχέγγυα της ασφάλειας δικαίου, αλλά ενδέχεται να οδηγήσει σε αδιαφανείς και αυθαίρετους υπολογισμούς, όπως και σε αδικαιολόγητες διακρίσεις σε βάρος των ασφαλισμένων. Γι' αυτό, οι αλγόριθμοι δεν μπορεί να υιοθετούνται με μια αόριστη νομοθετική εξουσιοδότηση. Μια τέτοια στάση του νομοθέτη συναντάμε στο ΤΕΚΑ. Βασική για τον υπολογισμό της επικουρικής σύνταξης που χορηγεί το εν λόγω Ταμείο, αποτελεί η αρχή της ισοδυναμίας, δηλαδή το συσσωρευμένο (συνολικό) ποσό στον ατομικό λογαριασμό του ασφαλισμένου κατά τη συνταξιοδότηση είναι ίσο με την Παρούσα Αξία των μελλοντικών καταβολών της σύνταξης (χρήση ράντας κατά περίπτωση). Για να ισχύσει η προηγούμενη αρχή, η επικουρική σύνταξη γήρατος υπολογίζεται με βάση τις τεχνικές παραμέτρους που ισχύουν κατά την ημερομηνία υποβολής της αίτησης συνταξιοδότησης στο Ταμείο ή κατά τη συμπλήρωση του γενικού ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης κατά περίπτωση (άρθρο 52, παρ. 3 ν. 4826/2021).

Με την ΥΑ 33780/2025 καθορίστηκε η τεχνική βάση για τον ακριβή τρόπο υπολογισμού της επικουρικής σύνταξης του ΤΕΚΑ. Ο αλγόριθμος (ράντα) πέρα από τα έτη, το ύψος των εισφορών, τις αποδόσεις της αγοράς και της οικονομίας, λαμβάνει υπόψη προσωπικές παραμέτρους, όπως ηλικία, φύλο, προσδόκιμο ζωής και οικογενειακή κατάσταση. Η τεχνική βάση επικαιροποιείται

⁷² Οι συνταξιούχοι που επιλέγονται στο δείγμα ενημερώνονται ηλεκτρονικά στη διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που έχουν δηλώσει στην αίτηση τους και υποχρεούνται εντός δεκαπέντε (15) ημερών να προσέλθουν στο αρμόδιο υποκατάστημα προσκομίζοντας τα απαραίτητα δικαιολογητικά (άρθρο 4, παρ. 3 ΥΑ).

⁷³ Σε περίπτωση διαπίστωσης παραποίησης ή ψευδούς δήλωσης στοιχείων, αναστέλλεται η χορήγηση της σύνταξης, αναζητούνται τα αχρεωστήτως καταβληθέντα ποσά συντάξεων σύμφωνα με τις διατάξεις του ΚΕΔΕ, και εφαρμόζονται οι διατάξεις περί υποβολής ψευδούς υπεύθυνης δήλωσης.

ανά τριετία, εκτός αν ύστερα από εισήγηση της Αναλογιστικής υπηρεσίας κριθεί αναγκαία έκτακτη αναπροσαρμογή των παραμέτρων λόγω δυσμενούς εμπειρίας. Ο τρόπος με τον οποίο διαρθρώνονται οι προαναφερθέντες παράμετροι μπορεί να υπακούει στην αρχή της ισοδυναμίας, ωστόσο εισάγει διακρίσεις, όπως συμβαίνει, κατά τη γνώμη μας, με τη λήψη υπόψη του φύλου.

Ως γνωστόν, το διοικητικό στάδιο πριν την έκδοση της απόφασης του φορέα είναι κρίσιμο για τον ασφαλισμένο. Η αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων του επιτυγχάνεται με εγγυήσεις που επενεργούν *a priori*. Ο προληπτικός έλεγχος μεσολαβεί πριν από την έκδοση της διοικητικής απόφασης, κατά το στάδιο της επεξεργασίας της, με σκοπό να αποτρέψει μια ενδεχόμενη παράνομη συμπεριφορά του ασφαλιστικού φορέα. Κατά βάση, η προληπτική προστασία που εστιάζει στην ενδυνάμωση της συμμετοχής των ασφαλισμένων⁷⁴, αποτρέπει την ανάλωση χρόνου σ' ενδεχόμενες αμφισβητήσεις. Είναι δε προσαρμοσμένη στο βιοποριστικό χαρακτήρα των ασφαλιστικών παροχών, καθώς και στην αδυναμία των ασφαλισμένων να αναλάβουν ένα δαπανηρό και χρονοβόρο δικαστικό αγώνα.

Ο έλεγχος της τελικής πράξης περνά μέσα από τον έλεγχο του αλγόριθμου. Επομένως, το ανέλεγκτο ή η μη γνώση του αλγόριθμου μπορεί να αναιρέσει και τον ουσιαστικό έλεγχο της πράξης. Ο αλγόριθμος, αν και τεχνική κρίση της διοίκησης, δεν εμποδίζει το δικαστικό έλεγχο⁷⁵. Τα δικαστήρια δεσμεύονται από τα λογισμικά, εφόσον είναι επαρκώς αιτιολογημένα. Επομένως, η αιτιολόγηση (εξήγηση) των προγραμμάτων καταλήγει κατά βάση να αποτελεί και έλεγχο (επαλήθευση) της αυτοματοποιημένης πράξης. Ενίοτε, οι αλγόριθμοι δεν μεταφέρουν μόνο τις προβλέψεις του δικαίου, αλλά προσθέτουν τη δική τους διάσταση –στην περίπτωση διακριτικής ευχέρειας/τεχνητής νοημοσύνης) η οποία είναι ικανή να μετασχηματίσει τη λειτουργία του δικαίου, να ορίσει ένα νέο επίπεδο αντίληψης της δικαιοϊκής πράξης, ποιοτικά διαφορετικό από το παραδοσιακό^{76,77}.

1. Ανάγκη ελέγχου από ανεξάρτητο όργανο

Ο ίδιος ο νομοθέτης, έχοντας κατά νου τη ψηφιακή μετάπτωση, πρέπει να προχωρήσει στην υιοθέτηση προβλέψεων που δεν θα οδηγούν, κατά το δυνατότερο, σε τεχνολογικά αδιέξοδα. Για το σκοπό αυτό, απαιτείται η διεϊσδυση ενός πρόσθετου προληπτικού (ή ακόμη και *a posteriori*) διοικητικού ελέγχου που θα ενίσχυε το κύρος των αυτοματοποιημένων πράξεων⁷⁸. Τα πιθανά σφάλματα είναι σκόπιμο να αντιμετωπίζονται έγκαιρα, δηλαδή πριν οδηγήσουν στην έκδοση μεγάλου αριθμού παράνομων πράξεων (η αρχή «Law by design», νόμος εκ του σχεδιασμού).

Κατά τον έλεγχο αυτόν, που πρέπει να ασκείται από ένα όργανο του οποίου η σύνθεση να εγγυάται την καλύτερη δυνατή λειτουργία του (εξειδίκευση αλλά και ανεξαρτησία), είναι απαραίτητη η

⁷⁴ Βλ. Στεργίου Α., Κοινωνική ασφάλιση χωρίς εγγυήσεις, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 1992, σ. 131.

⁷⁵ Βλ. Γέροντας Α., «Η εφαρμογή του αλγόριθμου στο διοικητικό δίκαιο. Μια πρώτη προσέγγιση», ΔιΔικ 5/2020, σ. 707.

⁷⁶ Βλ. Πασιά Α., Νομική πληροφορική: η δικαιοική πράξη στη δυναμική των μεγάλων συστημάτων ηλεκτρονικής υποστήριξης, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 1995, σ. 25.

⁷⁷ Βλ. Steck P., «La rencontre de la logique juridique et de la logique informatique. L'exemple de la branche famille», Dr.soc. 2010, σ. 93.

⁷⁸ Υπέρ καθιέρωσης ενός δικαστικού ελέγχου τάσσεται ο Μαρίνου Τ., Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 1991, σ. 41, που εκθέτει και όλα τα ενδεχόμενα προβλήματα, ενώ αντίθετος εμφανίζεται ο Π. Λαζαράτος που κρίνει ότι ένας τέτοιος πρόσθετος δικαστικός έλεγχος θα ήταν νομικά επισφαλής και μη σκόπιμος.

ουσιαστική διερεύνηση της τεχνικής αρτιότητας του λογισμικού, καθώς και του νόμιμου του χαρακτήρα. Εξίσου σημαντική μπορεί να αποδειχθεί η πρόβλεψη της έγκρισης του προγράμματος από διοικητική επιτροπή που θα συντίθεται από νομικούς και προγραμματιστές⁷⁹. Επειδή είναι πιθανό ο διοικητικός έλεγχος να καταλήξει στη διαπίστωση μιας εγγενούς μη μετατρεψιμότητας των νομοθετικών προβλέψεων σε γλώσσα των υπολογιστών, γι' αυτό καθίσταται κρίσιμο τα εν λόγω προβλήματα να επιλύονται κυρίως κατά το στάδιο της νομοθέτησης. Δηλαδή, η καλή νομοθέτηση θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της αν το υπό ψήφιση νομοσχέδιο είναι ψηφιακά μετατρέψιμο. Σε κάποιο βαθμό, τα σφάλματα των υπολογιστών οφείλονται στην πολυπλοκότητα της κοινωνικοασφαλιστικής νομοθεσίας και στην αδυναμία κατάλληλης αλγοριθμοποίησης.

Είναι σχεδόν αυτονόητο ότι ο ασφαλισμένος αποκτά δικαιώματα από τη ψήφιση του νόμου κι όχι από την ενσωμάτωση των νομοθετικών αλλαγών στη ψηφιοποιημένη διαδικασία. Ειδικότερα, συνιστά παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας από την πλευρά του e- ΕΦΚΑ η μη τροποποίηση της πράξης σύνταξης, όταν αυτή (παράλειψη) οφείλεται σε μη ολοκλήρωση του λογισμικού του συστήματος⁸⁰. Δεν αποτελεί λόγο απαλλαγής της διοίκησης η αντιμετώπιση τεχνικών προβλημάτων. Οι κίνδυνοι που δημιουργούνται από τον τεχνικό πολιτισμό (όπως λ.χ. βιομηχανική επανάσταση), επιβαρύνουν τους «εξουσιαστές» των νέων τεχνολογιών, καθώς κι αυτούς που επωφελούνται από τη συγκεκριμένη πηγή κινδύνου. Το κράτος, χάριν της ψηφιοποίησης/ αυτοματοποίησης, εκπληρώνει καθήκοντά του. Δεν αλλάζει η υποχρέωσή του, αλλά ο τρόπος εκπλήρωσής της.

2. Η ανεπίτρεπτη κατάργηση της ακρόασης στη ψηφιοποιημένη διαδικασία

Το δικαίωμα ακρόασης πρέπει να αντιμετωπιστεί στην κοινωνική ασφάλιση *ως ένα ευρύτερο δικαίωμα επαφής, διαφώτισης και παροχής αμοιβαίων εξηγήσεων*. Το στάδιο αυτό που είναι πολύ σημαντικό για την έγκαιρη προστασία του ασφαλισμένου, απειλείται στην περίπτωση της ψηφιακής διακυβέρνησης⁸¹. Δεν επιτρέπεται να δίνεται η δυνατότητα στη διοίκηση να απόσχει από την προηγούμενη ακρόαση, όταν η διοικητική διαδικασία είναι αυτοματοποιημένη. Θα πρέπει και σε μια αυτοματοποιημένη συνταξιοδοτική διαδικασία, όπως φυσικά και σε όλες τις ασφαλιστικές διαδικασίες, να γίνεται σεβαστό το εν λόγω δικαίωμα.

Δεν επιτρέπεται η παράκαμψη του δικαιώματος ακρόασης με την προβολή του ισχυρισμού ότι η προηγούμενη ακρόαση είναι *ικανή να αναιρέσει το «ορθολογικό αποτέλεσμα που επιδιώκεται με τη χρησιμοποίηση των ηλεκτρονικών υπολογιστών»*⁸². Όταν μεσολαβεί ο ανθρώπινος παράγοντας, απαιτείται έλεγχος των inputs και δυνατότητα από την πλευρά του ασφαλισμένου προβολής των αντιρρήσεών του για σφάλματα (πραγματικά και νομικά) του φορέα. Επειδή οι

⁷⁹ Βλ. σκέψεις Λαζαράτου, Νομική φύση και τύπος αυτοματοποιημένων διοικητικών πράξεων, ό.π., σ. 201.

⁸⁰ Σύνταξη ατόμου, αμφοτεροπλεύρως ορφανού, με σοβαρή αναπηρία ΔΠρΑθ 637/2021.

⁸¹ Να θυμίσουμε, ωστόσο, ότι έχει διαμορφωθεί μια νομολογία σύμφωνα με την οποία, ενόψει της δέσμιας φύσης της διοικητικής αρμοδιότητας και της εκ του νόμου σύνδεσης με ορισμένες αντικειμενικές προϋποθέσεις, παύει η υποχρέωση κλήτευσης του θιγομένου σε ακρόαση. Βλ. Γώγο Κ., Διαδικαστικά σφάλματα και ακύρωση των διοικητικών πράξεων, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017, σ. 156. Ωστόσο, η ακρόαση προσφέρει στον ασφαλισμένο τη δυνατότητα να αμυνθεί για την αλήθεια των δεδομένων. Βλ. έτσι, Λαζαράτο Π., «Περί του δικαιώματος ακρόασης στην κοινωνικοασφαλιστική διαδικασία», ΕφημΔΔ 3/2016, σ. 345.

⁸² Υποστηρίζεται πάντως ότι, όταν η διαδικασία είναι πλήρως αυτοματοποιημένη, όπου πέραν από τον προγραμματισμό, καμιά άλλη ενέργεια δεν οφείλεται στον ανθρώπινο παράγοντα, θα μπορούσε να παρακαμφθεί η προηγούμενη ακρόαση. Βλ. Λαζαράτο Π., Το δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης του άρθρου 20, παρ. 2 κατά την έκδοση διοικητικών πράξεων με τη βοήθεια ηλεκτρονικών υπολογιστών, ΝοΒ, 1990, σ. 228 και 233.

αυτοματοποιημένες διαδικασίες είναι τυποποιημένες, τα σφάλματα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις μπορούν να αντιμετωπιστούν με το δικαίωμα ακρόασης⁸³. Το τελευταίο αποτελεί την ασφαλιστική δικλείδα απέναντι στο μαζικό και απρόσωπο χαρακτήρα της αυτοματοποίησης. Συχνά, τα προγράμματα, σχεδιασμένα πάνω στο συνήθως συμβαίνον, αφήνουν κάποια τυφλά σημεία που μπορούν να αντιμετωπιστούν έγκαιρα μόνο με την προηγούμενη ακρόαση.

Με τις διατάξεις του άρθρου 46 του ν. 2676/1999 εξειδικεύτηκε το δικαίωμα ακρόασης στην κοινωνική ασφάλιση: «Πριν την έκδοση διοικητικής πράξης απόρριψης αιτήσεως ασφαλισμένου για την απονομή σύνταξης, η αρμόδια υπηρεσία των Ασφαλιστικών Οργανισμών αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, οφείλει να καλεί το θιγόμενο ασφαλισμένο σε ακρόαση. Το δικαίωμα της ακρόασης συνίσταται στην παροχή δυνατότητας στον ασφαλισμένο να αναπτύξει γραπτώς ή προφορικώς τις απόψεις του ενώπιον του οργάνου που είναι αρμόδιο για την έκδοση της διοικητικής πράξης και να προτείνει λύσεις πριν αυτό προβεί σε επιβαρυντική γι' αυτόν ενέργεια ή μέτρο. Για την άσκηση του δικαιώματός του ο ασφαλισμένος καλείται να εκθέσει τις απόψεις του μέσα σε ένα (1) μήνα από την κοινοποίηση σε αυτόν σχετικής πρόσκλησης. Σε περίπτωση άρνησης ή άπρακτης παρέλευσης του πιο πάνω χρόνου, θεωρείται ότι έχει εκπληρωθεί το δικαίωμα. Πράξη με την οποία απορρίπτεται αίτηση απονομής σύνταξης, χωρίς προηγούμενη ακρόαση του αιτούντος, είναι παράνομη».

Ωστόσο, με τις διατάξεις του άρθρου 27 του ν. 4935/2022⁸⁴ ορίζεται πλέον ότι: «1. Η διαδικασία του άρθρου 46 του ν. 2676/1999, περί της ακρόασης του ασφαλισμένου πριν από την έκδοση διοικητικής πράξης απόρριψης αίτησης για την απονομή σύνταξης, δεν εφαρμόζεται στις περιπτώσεις αιτήσεων για απονομή σύνταξης που υποβάλλονται σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 17 του ν. 4670/2020, περί του ψηφιακού μετασχηματισμού της διαδικασίας απονομής σύνταξης».

Συνεπώς, καταργείται η διαδικασία του άρθρου 46 του ν. 2676/1999, σχετικά με το δικαίωμα της ακρόασης πριν την έκδοση διοικητικής πράξης με την οποία απορρίπτεται η αίτηση του ασφαλισμένου για την απονομή σύνταξης. Τονίζουμε ότι η εν λόγω διάταξη είχε εφαρμογή και στο τ. ΕΤΕΑΕΠ και αφορούσε την επικουρική σύνταξη και την εφάπαξ παροχή αλλά και τη Β' Δ/ση Απονομής Συντάξεων και Εφάπαξ Δημοσίου Τομέα που έχει αρμοδιότητα στο ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς του ΙΚΑ (Ν.Δ. 3163/55).

Η προηγούμενη κατάργηση της ακρόασης είναι εμφανώς αντισυνταγματική. Δεν μπορεί να αντικατασταθεί από μια ημι-επίσημη επικοινωνία του εισηγητή με τον αιτούντα. Θα πρέπει να αναγνωρίζεται η δυνατότητα στον αιτούντα πριν την έκδοση της απόφασης να εκφράσει τις αντιρρήσεις του. Ο σεβασμός της προηγούμενης ακρόασης είναι ουσιώδης, ιδιαίτερα σε μια αποπροσωποποιημένη διαδικασία. Τα πληροφορικά συστήματα διατείνονται ότι δεν αφήνουν χώρο στην αβεβαιότητα, αλλά αυτή πάντα θα ενυπάρχει.

Κατά τη γνώμη μας, διατηρείται η προηγούμενη ακρόαση, βάσει της γενικότερης διάταξης του άρθρου 6 παρ. 4 Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, το οποίο είναι εφαρμοστέο εν προκειμένω.

⁸³ Ο γερμανικός κώδικας κοινωνικοασφαλιστικής διαδικασίας δεν δέχεται καμία εξαίρεση για λόγους προστασίας του ασφαλισμένου. Βλ. Λαζαράτο, Περί του δικαιώματος ακρόασης στην κοινωνικοασφαλιστική διαδικασία, ό.π., σ. 235.

⁸⁴ Βλ. Εγκ. 25/2022.

Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή ανακύπτει υποχρέωση των ασφαλιστικών οργάνων να καλέσουν τον ενδιαφερόμενο προς παροχή εξηγήσεων πριν την έκδοση της επίδικης πράξης καταλογισμού, η παράλειψη δε αυτή (κλήτευσής του) δεν μπορεί να αναπληρωθεί με την άσκηση εκ μέρους της ενδικοφανούς προσφυγής κατά της καταλογιστικής πράξης, καθόσον η ακρόαση του ενδιαφερομένου πρέπει να λαμβάνει χώρα πριν την έκδοση της καταλογιστικής πράξης από το αρμόδιο διοικητικό όργανο⁸⁵.

Είναι δυνατόν να ικανοποιηθεί το δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης, χωρίς να διαταραχθεί η απρόσκοπτη ροή της αυτοματοποιημένης διαδικασίας. Λ.χ. θα μπορούσε η πράξη πλήρους αυτοματισμού να εκδίδεται ως προσωρινή μέχρι την παρέλευση προκαθορισμένης προθεσμίας άσκησης του δικαιώματος προηγούμενης ακρόασης και μόνο μετά να εκδίδεται η οριστική διοικητική πράξη⁸⁶. Δηλαδή, η προσωρινότητα θα δίνει στον ενδιαφερόμενο τον αναγκαίο χρόνο να αντιδράσει. Αυτή η «εκ των υστέρων» ακρόαση μπορεί ακολουθήσει το πρότυπο του άρθρου 6, παρ. 3 ΚΔΔιαδ.⁸⁷. Τέλος, δεν νοείται από την προηγούμενη ακρόαση να απόσχει ο ανθρώπινος παράγοντας (με τη βοήθεια της τεχνητής νοημοσύνης). Μια απρόσωπη διαδικασία δεν μπορεί να ελεγχθεί από επίσης μια απρόσωπη διαδικασία (Chatbox).

IV. Η αποκατάσταση των αλγοριθμικών σφαλμάτων: προς μια χαλάρωση της αρχής της μη αναζήτησης των αχρεωστήτως καταβληθεισών παροχών

Όπως ήδη αναφέραμε, μπορεί η αυτοματοποίηση των αποφάσεων των ασφαλιστικών φορέων να έχει πολλές αρετές, εύκολα ορατές σε όλους, κρύβει όμως και σοβαρές απειλές για τα δικαιώματα των ασφαλισμένων. Τα οφέλη είναι μεγάλα, αλλά και τα περιθώρια λάθους εμφανίζονται μεγάλα, ανάλογα με τον καλό ή όχι σχεδιασμό του πληροφοριακού συστήματος. Το κρίσιμο ζήτημα είναι ποιος φέρει την ευθύνη για την αποκατάσταση των λαθών της ψηφιακής μετάβασης. Θα πρέπει ο χρήστης να έχει λόγο και εξουσία επί των αλγορίθμων, άλλως δεν φέρει καμία ευθύνη για τα λάθη τους. Δεν είναι υποχρεωμένος να προβαίνει στους δικούς του υπολογισμούς της σύνταξης, προκειμένου να μπορεί να αποδείξει την απουσία «υπαίτιας άγνοιάς» του για το δικαιούμενο ποσό. Βέβαια, απομακρύνεται η απόδοση ευθύνης στον υπολογιστή, συνακόλουθης ενός είδους ψηφιακής προσωπικότητάς του⁸⁸.

Ευρέως, γίνεται λόγος για λογοδοσία των αλγορίθμων (accountability). Ο e-ΕΦΚΑ λογοδοτεί στους ασφαλισμένους και τους συνταξιούχους του για ό,τι προκύψει από τη χρήση των αλγορίθμων. Στην έννοια της λογοδοσίας, περιλαμβάνεται η ευθύνη του φορέα να βρεθεί αντιμέτωπος με τις συνέπειες της δράσης του. Η λογοδοσία είναι ευρύτερη της αστικής ευθύνης Δημοσίου από πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του. Περιλαμβάνει και την υποχρέωση του

⁸⁵ Βλ. ΣτΕ 3489/2011, 2521/2011, 2383/2012, Βλ. επίσης ΔΕφΘεσ 1416/2023, ΔτΚΑ 3/2023, σ. 658.

⁸⁶ Βλ. Παναγοπούλου Φ., «Η αλγοριθμική λήψη αποφάσεων στη δημόσια διοίκηση», στο Καραβοκύρη Γ. (επιμ.), Κράτος δικαίον και δημοκρατία στην ψηφιακή εποχή, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 2024, σ. 164.

⁸⁷ Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, «Αν η άμεση λήψη του δυσμενούς μέτρου είναι αναγκαία για την αποτροπή κινδύνου ή λόγω επιτακτικού δημόσιου συμφέροντος, είναι, κατ' εξαίρεση, δυνατή η, χωρίς προηγούμενη κλήση του ενδιαφερομένου, ρύθμιση. Αν η κατάσταση που ρυθμίστηκε είναι δυνατόν να μεταβληθεί, η διοικητική αρχή, μέσα σε χρονικό διάστημα δεκαπέντε (15) ημερών, καλεί τον ενδιαφερόμενο να εκφράσει τις απόψεις του». Βλ. Λαζαράτο, ό.π., σ. 250.

⁸⁸ Βλ. Παναγοπούλου, ό.π., σ. 173.

φορέα να εξηγήσει και να δικαιολογήσει τις ψηφιακές του επιλογές⁸⁹. Στην ίδια προοπτική, η έρευνα του αντικτύπου της αλγοριθμικής επεξεργασίας αποκαλύπτει, για να διορθώσει τις επιβλαβείς επιπτώσεις στο δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση.

Επειδή το Κράτος εισάγει στη διακυβέρνηση της κοινωνικής ασφάλισης τη ψηφιακή τεχνολογία, εξουσιάζοντάς την, είναι φυσικό να φέρει το βάρος των συναφών κινδύνων που πηγάζουν από αυτή. Η ευθύνη του είναι κυρίως ευθύνη από διακινδύνευση, ένα ιδιόμορφο είδος αντικειμενικής ευθύνης⁹⁰. Αφού η πηγή των κινδύνων βρίσκεται υπό τον έλεγχο του ασφαλιστικού φορέα, είναι εκείνος που επιβαρύνεται με τις συνέπειες της μη προσήκουσας λειτουργίας του πληροφοριακού συστήματος. Η επίρριψη της ευθύνης από το «ζημιογόνο δυναμικό» της σύγχρονης τεχνολογικής εξέλιξης στο κράτος, εμφανίζεται δικαιολογημένη⁹¹. Οι ασφαλισμένοι με την καταβολή της απαιτούμενης επιμέλειας δεν μπορούν να γνωρίζουν, να κατανοούν και να ελέγχουν την αλγοριθμική λήψη των αποφάσεων. Με την αποδοχή της ευθύνης από διακινδύνευση στις περιπτώσεις αλγορίθμων, η απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ ελαττώματος και ζημίας γίνεται πιο χαλαρή⁹², αφού είναι κοινή πεποίθηση ότι η θεωρία της πρόσφορης αιτιότητας είναι εδώ από απρόσφορη έως περιττή⁹³. Γίνεται δεκτό ότι με βάση το σκοπό της διακινδύνευσης ορίζεται το προστατευτικό πεδίο της (θεωρία του σκοπού του κανόνα).

Με την ευθύνη από διακινδύνευση κοινωνικοποιείται η ζημία από την εισαγωγή των νέων τεχνολογιών. Ενώ στα χειροκίνητα συστήματα τα λάθη παραμένουν ανθρώπινα –οφειλόμενα στην ανικανότητα ή την ολιγογνώση του υπαλλήλου–, στη ψηφιακή διακυβέρνηση τα λάθη εμφανίζονται ως συστημικά –αφορούν συνήθως μεγάλο αριθμό δικαιούχων– και έχουν ως πηγή τους την προσφυγή στη ψηφιακή τεχνολογία. Ενδέχεται οι δυσλειτουργίες να μην αποδίδονται πάντα στον ανθρώπινο παράγοντα. Αν κι ο άνθρωπος δημιουργεί αρχικά τον κώδικα, οι αλγόριθμοι μηχανικής (αλλά και βαθιάς) μάθησης παράγουν σφάλματα (λιγότερα από τον άνθρωπο), λόγω πολυπλοκότητας και απρόβλεπτων αλληλεπιδράσεων.

Επειδή δεν υπάρχει ειδική διάταξη για ευθύνη από διακινδύνευση του φορέα λόγω σφάλματος του προγράμματος, ενεργοποιείται η αντικειμενική ευθύνη του κράτους που οφείλει να αποζημιώσει τους ζημιωθέντες, με βάση την αστική ευθύνη του Δημοσίου (άρθρα 105 και 106 ΕισΝΑΚ). Η χρήση αλγορίθμων δεν επηρεάζει τη φύση της άσκησης εξουσίας των διοικητικών οργάνων⁹⁴. Ο φορέας φέρει την ευθύνη της ορθής εκπλήρωσης των υποχρεώσεών του, είτε προσφύγει στον αλγοριθμικό μηχανισμό είτε όχι. Η διοίκηση δεν μπορεί να επικαλεστεί την ύπαρξη τεχνικού προβλήματος ως λόγου απαλλαγής της, αλλά οφείλει να αποκαταστήσει την όποια επελθούσα ζημία⁹⁵. Με τη χρήση αλγορίθμων, η διείσδυση της ευθύνης από διακινδύνευση είναι ικανή να αλλοιώσει το θεσμό της αστικής ευθύνης του Δημοσίου⁹⁶. Παράλληλα, ο ζημιωθείς/ασφαλισμένος δεν χρειάζεται να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης, αλλά αρκεί να ασκήσει προσφυγή ουσίας, για την

⁸⁹ Βλ. Παπαδοπούλου Α., «Ψευδείς ειδήσεις και μισαλλόδοξος λόγος στο διαδίκτυο: μια δικαιοπολιτική αξιολόγηση», στο Καραβοκύρη Γ. (επιμ.), Κράτος δικαίου και δημοκρατία στην ψηφιακή εποχή, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 2024, σ. 123.

⁹⁰ Πρβλ. Δημοπούλου Ζ., Ευθύνη από διακινδύνευση, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2003.

⁹¹ Βλ. Κορνηλάκη Π., Η ευθύνη από διακινδύνευση, Ιδιωτική έκδοση, 1982, σ. 141.

⁹² Βλ. Μουκίου, ό.π., σ. 269.

⁹³ Βλ. Κορνηλάκη, ό.π., σ. 163.

⁹⁴ Βλ. Μπουκουβάλα, ό.π., σ. 394.

⁹⁵ Βλ. Μπουκουβάλα, ό.π., σ. 394 και 395.

⁹⁶ Βλ. Μουκίου, ό.π., σ. 281.

οφειλόμενη παροχή, οπότε το δικαστήριο ελέγχει την πράξη ή παράλειψη κατά το νόμο και την ουσία μέσα στα όρια της προσφυγής.

Ο δημόσιος αλγόριθμος παραμένει ένα μέσο –«εξωτερικό περίβλημα που περιέχει τη δήλωση βούλησης του οργάνου»⁹⁷ – και η ευθύνη εφαρμογής του δικαίου ανήκει στη διοίκηση⁹⁸. Μάλιστα, θα μπορούσε να γίνει επίκληση της κοινωνικής αλληλεγγύης για την κάλυψη δυσλειτουργιών που δεν είναι εντελώς παράνομες (άρθρο 4 παρ. 5 σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος)⁹⁹. Δεν μπορεί κανείς να αντιταχθεί στο γενικό καλό (από την εισαγωγή νέων τεχνολογιών), αλλά όταν υποστεί βλάβη εξαιτίας τους, δικαιούται εύλογη αποκατάσταση της βλάβης του από το Κράτος.

Σε τι μπορεί να συνίσταται η ζημία του ασφαλισμένου; Κατά πρώτο λόγο, ο ασφαλισμένος έχει αξίωση καταβολής της προσήκουσας παροχής, αν η τελευταία από αλγοριθμικό σφάλμα είναι μικρότερη. Μάλιστα, μπορεί, κατά το 932 ΑΚ, να του επιδικαστεί και εύλογη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης (ψυχική ταλαιπωρία λόγω εσφαλμένων αλγορίθμων). Πρόσφατα, αρχίζει να διαμορφώνεται νομολογιακή τάση αναγνώρισης, όλο και περισσότερο, της τελευταίας παρά το χαμηλό (στα όρια του στοιχειώδους) ύψος της αποζημίωσης¹⁰⁰. Κατά δεύτερο λόγο, η ζημία του ασφαλισμένου μπορεί να συνίσταται στην υποχρέωση επιστροφής αχρεώστητων (υψηλότερων) ποσών που, όταν έχουν συσσωρευθεί επί μακρόν, μπορεί να είναι σημαντικά. Εδώ, το σχήμα φαίνεται αντιφατικό, αφού θεωρούμε την επιστροφή της «ωφέλειας» ως ζημίας. Απλά είναι η ίδια η συσσωρευμένη επιστροφή που μετατρέπει, σε κάποιο βαθμό, την ωφέλεια σε ζημία.

Στο ψηφιακό περιβάλλον, όταν θα γίνονται αλγοριθμικά σφάλματα, θα αποκτήσει νέα δυναμική μια γνωστή γενική αρχή, η αρχή της μη αναζήτησης αχρεώστητων. Κατ' αρχήν, ο κανόνας είναι η επιστροφή, κατ' άρθρο 103 του ν. 4387/2016. Κατά τα νομολογηθέντα, σύμφωνα με την έννοια της ως προηγούμενης διάταξης ερμηνευόμενης σύμφωνα με το Σύνταγμα και τελολογικώς, ο ασφαλιστικός φορέας έχει δικαίωμα να αναζητήσει ως αχρεώστητες τις κοινωνικοασφαλιστικές παροχές που έχει καταβάλει στον ασφαλισμένο/συνταξιούχο χωρίς να έχει κατά νόμον υποχρέωση προς καταβολή τους (όπως όταν έχει μεσολαβήσει γεγονός διακοπτικό της χορήγησης της παροχής ή γεγονός που επηρεάζει το ύψος της). Για την αναζήτηση του αχρεωστήτου αρκεί η επίκληση και η απόδειξη από τον φορέα του θετικού γεγονότος της καταβολής και έλλειψης υποχρέωσης καταβολής (έλλειψης νόμιμης αιτίας). Δεν απαιτείται υπαιτιότητα του λήπτη των παροχών. Μάλιστα, το σφάλμα μιας αυτοματοποιημένης πράξης διορθώνεται από μια ανακλητική απόφαση, συνοδευόμενη από μια αυτοματοποιημένη εισπρακτική διαδικασία συμψηφιστικών παρακρατήσεων από το σύστημα πληρωμών συντάξεων. Όλη αυτή η διαδικασία είναι συνήθως μειωμένων εγγυήσεων¹⁰¹. Έτσι, το «θύμα» του αυτοματισμού δεν μπορεί να αμυνθεί προσηκόντως

⁹⁷ Βλ. Διαμαντή, ό.π., σ. 228.

⁹⁸ Βλ. Διαμαντή, ό.π., σ. 229.

⁹⁹ Βλ. ΣτΕ 622/2021: Σε περίπτωση που, συνεπεία της συνταγματικής θεμιτής και νομίμου πραγματοποιήσεως ..., επέλθει ευθέως βλάβη προσώπου, δηλαδή βλάβη μη οφειλόμενη σε παρεμβαλλόμενη παράνομη πράξη ή παράλειψη, ευθέως εκ του άρθρου 4 παρ. 5 σε συνδυασμό και με το άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος, με το οποίο καθιερώνεται η αρχή της κοινωνικής αλληλεγγύης των πολιτών, ευθύνη του κράτους προς εύλογη αποκατάσταση της ζημίας του παθόντος υπό την έννοια της αποκαταστάσεως τόσο της τυχόν υλικής όσον και, κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 932 ΑΚ, της ηθικής βλάβης του (ΔτΚΑ 2/2021, σ. 297).

¹⁰⁰ Βλ. ΔΠρΘεσ 21/2026, ΔτΚΑ 3/2025, σ. 619, ΔΠρΘεσ 1017/2026, ΔτΚΑ 4/2025.

¹⁰¹ Βλ. Τακούρ, ό.π., σ. 536 επ.

λόγω ταχύτητας των αλγορίθμων.

Υποχρέωση προς επιστροφή των παροχών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως ή παρανόμως έχουν κατ' αρχήν και οι καλόπιστοι ασφαλισμένοι/συνταξιούχοι, είναι δε αδιάφορο το ότι οι παροχές καταβλήθηκαν με πράξεις των οργάνων του ασφαλιστικού φορέα κατόπιν αίτησης-υπεύθυνης δήλωσης του ίδιου του λήπτη των παροχών. Κρίσιμο ζήτημα είναι ότι ο λήπτης των παροχών ωφελήθηκε χωρίς νόμιμη αιτία και με ζημία του ασφαλιστικού φορέα¹⁰². Εντούτοις, η διάταξη του άρθρου 103 δεν λειτουργεί ως ειδική αντίθετη –το ίδιο, θα ισχύσει και για διάταξη νομοσχεδίου για την ίση αμοιβή ανδρών και γυναικών, όπου προβλέπεται αναζήτηση αχρεωστήτων με παρακράτηση από τη χορηγούμενη σύνταξη (άρθρο 42)¹⁰³–, αλλά επιτρέπει, εφόσον συντρέχουν οι νομολογηθέντες όροι, την επίκληση της αρχής της μη αναζήτησης των αχρεωστήτως καταβληθεισών παροχών (έκφανση της αρχής της χρηστής διοίκησης). Με άλλα λόγια, η νομοθετική αρχή «συμπορεύεται» με την γενική αρχή, αφού τα πεδία τους δεν συμπίπτουν ακριβώς (έχουν εν μέρει διαφορετικές προϋποθέσεις).

Σύμφωνα με την εν λόγω αρχή, κατ' εξαίρεση του κανόνα, αποκλείεται η αναζήτηση των παροχών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως ή παρανόμως, όταν η οικονομική θυσία στην οποία θα υποβληθεί ο λήπτης των παροχών εξαιτίας της επιστροφής (αποδόσεως) τους είναι σε τέτοιο βαθμό που θα επιφέρει σοβαρές δυσμενείς επιπτώσεις στην αξιοπρεπή διαβίωσή του, και τούτο, όμως, μόνον εφόσον αυτός είναι καλόπιστος, δηλαδή μόνον εφόσον αγνοούσε ή δεν μπορούσε να γνωρίζει ότι η παροχή που έλαβε ήταν αχρεώστητη ή παράνομη και, συνεπώς, επιστρεπτέα. Αν υπάρχει είτε γνώση είτε υπαίτια άγνοια του λήπτη (αν δηλαδή αυτός όφειλε να προβλέψει την έλλειψη ή το ενδεχόμενο της ελλείψεως της νόμιμης αιτίας), ο λήπτης δεν μπορεί να θεωρηθεί καλής πίστεως.

Κατά τη γνώμη μας, όταν γίνονται λάθη στην αλγοριθμική επεξεργασία, απαιτείται μια χαλάρωση της ανωτέρω αρχής, παρά την πρόσφατη αυστηροποίησή της με τις αποφάσεις 7μελούς ΣτΕ 2137/2024 και Ολομ. 532/2025¹⁰⁴, αφού στη βάση της ανευρίσκεται η ευθύνη από διακινδύνευση του κράτους (ασφαλιστικού φορέα). Λόγω του δυσνόητου των υπολογισμών και του αδιαφανούς χαρακτήρα τους, η πηγή των κινδύνων βρίσκεται στην ίδια τη διοίκηση και επιβάλλεται η μεταφορά του βάρους αποκατάστασης των ζημιών σε αυτήν. Δεν αποκλείεται η νομοθετική πρόβλεψη της μη αναζήτησης αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών σύνταξης. Μια τέτοια διάταξη περιέχεται στο κατατεθέν νομοσχέδιο (Ιούνιος 2026) για τα μέτρα αντιμετώπισης της ενεργειακής κρίσης, όπου στο άρθρο 41 προβλέπεται ότι αχρεωστήτως καταβληθέντα ποσά που προέκυψαν λόγω εσφαλμένης μηχανογραφικής εκκαθάρισης των αναδρομικών δεν αναζητούνται.

¹⁰² Τονισμός της ωφέλειας, χωρίς νόμιμη αιτία από την Ολομ. ΣτΕ 532/2025, σκ. 19.

¹⁰³ Παροχές, από οποιαδήποτε αιτία, που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως από το νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με την επωνυμία «Ηλεκτρονικός Εθνικός Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης» (e-Ε.Φ.Κ.Α.) παρακρατούνται με απόφαση του e-Ε.Φ.Κ.Α. από τα ποσά των συντάξεων που θα καταβληθούν κατά τους επόμενους μήνες, σε ισόποσες μηνιαίες δόσεις, μέχρι την ολοσχερή εξόφλησή τους. Το ποσοστό της μηνιαίας παρακράτησης ανέρχεται στο ένα δέκατο (1/10) του ποσού της μηνιαίας σύνταξης, όπως αυτό διαμορφώνεται μετά τις νόμιμες κρατήσεις και δεν μπορεί να υπολείπεται του ποσού των πενήντα (50) ευρώ.

¹⁰⁴ Βλ. Πλατή Ι., «Η αναδίπλωση της γενικής αρχής της καλής πίστεως στο δημόσιο δίκαιο, μετά τις ΣτΕ 2137/2024 7μ και 532/2025 Ολ. – Προς μια νέα ισορροπία μεταξύ χρηστής διοικήσεως και δημοσιονομικής νομιμότητας;», ΔΕΝ 2026, σ. 14 επ.

Ειδικότερα, η ελάφρυνση της εφαρμογής της ανωτέρω αρχής, όταν πρόκειται για σφάλματα του αλγορίθμου (προγράμματος), θα αφορά :

1. ...την παράνομη καταβολή παροχής λόγω αλγοριθμικού σφάλματος

Η παρανομία μπορεί να αναφέρεται, λ.χ., στην εσφαλμένη αναπροσαρμογή της σύνταξης, στον υπολογισμό της σύνταξης, κ.α. Κι όλα αυτά λόγω λάθους στον προγραμματισμό. Ειδικότερα, το λάθος μπορεί να εντοπιστεί στο σχεδιασμό του αλγορίθμου, ανεξαρτήτως σφάλματος του οργάνου ή του ιδιώτη/παρόχου που δημιούργησε την πηγή του αλγορίθμου. Ο λήπτης δεν μπορεί να γνωρίζει ούτε να αμφιβάλλει για την αξιοπιστία του λογισμικού.

Εξάλλου, όταν καλείται να απαντήσει σε ερωτήματα στην ηλεκτρονική αίτησή του, θα πρέπει αυτά να είναι διατυπωμένα κατά τρόπο κατανοητό και να μην επιδέχονται πολλαπλές απαντήσεις –κάποιες φορές ούτε οι ειδικοί δικηγόροι μπορούν να τα αντιληφθούν. Όταν το ερώτημα είναι ασαφές, δεν είναι δυνατόν η απάντηση να εκλαμβάνεται ως υπεύθυνη δήλωση (άρθρο 17, παρ. 1 ν. 4670/2020).

2. ...την πάροδο εύλογου χρόνου, προϋπόθεσης που ήδη έχει σχετικοποιηθεί από τη νομολογία

Γενικά, η νομολογία δέχεται ότι, σε κάθε περίπτωση, ο εύλογος χρόνος από την είσπραξη, ελλείψει αντίθετης ρητής διάταξης, δεν μπορεί να είναι μικρότερος των πέντε ετών από την έκδοση της ανακλητέας πράξης¹⁰⁵. Η επίκληση της γενικής ρύθμισης του ΑΝ 261/68 που ορίζει ότι ο εύλογος χρόνος δεν μπορεί να είναι μικρότερος των πέντε ετών, δεν είναι δυνατή κατά την εφαρμογή της εν λόγω γενικής αρχής¹⁰⁶. Η ρύθμιση αυτή αντίκειται, πέραν των άλλων¹⁰⁷, στην αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου και το άρθρο 22, παρ. 5 του Συντάγματος. Ο εύλογος χρόνος δεν μπορεί να περιχαρακωθεί εκ των προτέρων, αν δεν σταθμιστεί προηγουμένως η προστατευόμενη εμπιστοσύνη του ασφαλισμένου στη συγκεκριμένη περίπτωση, καθώς κι αν δεν διερευνηθούν περαιτέρω οι συνέπειες της αναζήτησης των αχρεώστητων παροχών για το συνταξιούχο¹⁰⁸.

Κατά συνέπεια, επιτρέπεται η αναζήτηση από το φορέα των αχρεώστητων ποσών αν το διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ είσπραξης και αναζήτησης είναι μικρό (λ.χ. δύο έτη¹⁰⁹), εκτός αν αυτός που έχει εισπράξει, παρανόμως πλην καλοπίστως, τις χρηματικές ασφαλιστικές παροχές, επικαλεσθεί και αποδείξει ότι η επιστροφή αυτών θα του δημιουργούσε απρόβλεπτες δυσμενείς οικονομικές συνέπειες¹¹⁰. Η σχετικοποίηση της

¹⁰⁵ Βλ. ΣτΕ 2586/07, ΔιοικΕφΑθ 3950/15, αρ. 3, ΝΟΜΟΣ, ΜονΔιοικΕφΑθ 748/17, ΔιΔικ 2/2018, σ. 307.

¹⁰⁶ Βλ. αντίθετα ΤριμΔιοικΠρωτΠειρ 222/06, Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών και Πειραιώς, Νομολογία Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών και Πειραιώς, Αποφάσεις ετών 2006-2007, σ. 199, ΣτΕ 44/04.

¹⁰⁷ Η ρύθμιση α.ν. 261/68 θέτει σοβαρά προβλήματα συμφωνίας με το Σύνταγμα και το ευρωπαϊκό δίκαιο. Βλ. σχετικά Λαζαράτο Π., Προβληματισμοί σχετικά με την ανάκληση παράνομων ευμενών πράξεων στο ευρωπαϊκό δίκαιο, ΔιΔικ 3/1995, σ. 533. Βλ. αντίθετη διάγνωση από ΣτΕ (2261/84).

¹⁰⁸ Κατά την εκτίμηση του εύλογου χρόνου, μπορεί να γίνει προσφυγή και στην αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 Συντ/τος).

¹⁰⁹ Βλ. ΔιοικΕφΑθ 846/09, ΘΠΔΔ 2011, σ. 308.

¹¹⁰ Βλ. ΔΕφΘεσ 1416/2023, ΔτΚΑ 3/2023, σ. 658, ΔιοικΕφΑθ 699/2019, ΔτΚΑ 2/ 2020, σ. 348.

προϋπόθεσης της παρόδου εύλογου χρόνου^{111,112}) οφείλει να είναι ακόμη πιο έντονη σε περίπτωση σχεδιασμού και λειτουργίας του εσφαλμένου αλγόριθμου. Μάλιστα, μπορούμε να αποδεχθούμε τη μηδένιση του χρόνου, εξαλείφοντας τον όρο αυτό από την εφαρμογή της αρχής.

Πάντως, το ΣτΕ εμμένει στην ανάγκη παρόδου εύλογου χρόνου. Όπως σημειώνει η Ολομ. ΣτΕ 532/2025, «μετά την πάροδο ικανού κατά περίπτωση χρόνου (από την εκ μέρους του λήπτη ενημέρωση του φορέα για τη μεταβολή έως τη διακοπή καταβολής ή τη μείωση της παροχής) μπορεί να συναχθεί καλή πίστη του λαβόντος ενόψει των περιστάσεων και των ιδιαιτεροτήτων συνθηκών της συγκεκριμένης περιπτώσεως».

3. ...την ωφέλεια που δεν είναι επιστρεπτέα λόγω ανάλωσής της για τη διαβίωση. Η μετατόπιση του κέντρου βάρους στην ευρύτερη θεώρηση της «οικονομικής θυσίας» στην οποία θα υποβληθεί ο λήπτης των παροχών

Η Ολομ. ΣτΕ 532/2025 που φαίνεται ότι προσέδωσε έναν πιο αυστηρό βηματισμό στην αρχή της μη αναζήτησης των αχρεωστήτως καταβληθεισών παροχών, μέσα σ' ένα πνεύμα δημοσιονομικής πειθαρχίας, επικεντρώθηκε κυρίως στο εξής σημείο: «Κρίσιμο ζήτημα είναι ότι ο λήπτης των παροχών ωφελήθηκε χωρίς νόμιμη αιτία και με ζημία του ασφαλιστικού φορέα» (σκ. 19). Κατά τη άποψη μας, όπως προαναφέραμε, η «ωφέλεια» θα πρέπει να αντιμετωπιστεί, σε κάποιο βαθμό, ως «βλάβη» του λήπτη. Η επιστροφή συσσωρευμένης ωφέλειας δεν οδηγεί μόνο στη διακινδύνευση της διαβίωσης, αλλά, μ' έναν ευρύτερο τρόπο, μπορεί να διαταράξει το κεκτημένο επίπεδο ζωής του συνταξιούχου. Έτσι, η απόδειξη των «σοβαρών δυσμενών οικονομικών επιπτώσεων» δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως απλή περιέλευση σε ανέχεια, αλλά να γίνεται δεκτή και σε κάθε περίπτωση διατάραξης του επιπέδου ζωής του συνταξιούχου. Εδώ, πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η διακινδύνευση της διαβίωσης οφείλεται στον κακό σχεδιασμό και τις δυσλειτουργίες των προγραμμάτων που ανάγονται στη ευθύνη του φορέα. Και συχνά το πρόβλημα επιτείνεται λόγω καθυστέρησης των οργάνων της διοίκησης να επανασχεδιάσουν ή να αντιμετωπίσουν τα γνωστά προβλήματα. Η θέση της νομολογίας¹¹³ ότι «μόνη η πράξη καθυστερήσεως δεν συνεπάγεται ότι η πράξη αναζήτησης είναι παράνομη», έτσι αφοριστικά που εκφέρεται, απλώς ενθαρρύνει την κακοδιοίκηση.

Ειδικότερα, τα επιπλέον ποσά δεν έχουν αποθησαυρισθεί, για να μπορούν να επιστραφούν, αλλά χρησιμοποιήθηκαν για την αξιοπρεπή διαβίωση. Η επιστροφή θα διαταράξει τον τρόπο διαβίωσης του συνταξιούχου, η ταυτόχρονη καταβολή συσσωρευμένων οφειλών περισσότερων ετών θα οδηγήσει σε οικονομική εξουθένωση¹¹⁴. Ενόψει του βιοποριστικού χαρακτήρα των παροχών, η επίκληση του άρθρου 904 ΑΚ (αδικαιολόγητος πλουτισμός) δεν συμβιβάζεται με τον εγγενή προορισμό αυτών προς ανάλωση. Εξ αντικειμένου, δεν σώζεται ως αποδοτέος ο αδικαιολόγητος πλουτισμός. Πράγματι, η υποχρέωση για απόδοση κατά το προηγούμενο άρθρο αποσβήνεται, εφόσον ο λήπτης δεν είναι πια πλουσιότερος κατά το χρόνο της επίδοσης της αγωγής. Αν δεν λάμβανε το επιπλέον ποσό, ο λήπτης θα είχε προσαρμόσει τον τρόπο ζωής του στο μικρότερο εισόδημα.

¹¹¹ Βλ. Πλατή, ό.π., σ. 15.

¹¹² Βλ. ΣτΕ 983/2024, ΔτΚΑ 1/2025, σ. 89.

¹¹³ ΣτΕ Ολομ. 532/2025, σκ. 19.

¹¹⁴ Πρβλ. ΣτΕ Ολομ. 1883/2021.

4. ...την καλή πίστη που στη ψηφιακή επεξεργασία τεκμαίρεται. Η σύγκυση που μπορεί να προκληθεί από την αποδοχή ως προϋπόθεσης, της απουσίας «υπαίτιας άγνοιας»

Κατά την πρόσφατη νομολογία, αν υπάρχει είτε γνώση είτε υπαίτια άγνοια του λήπτη (αν δηλαδή αυτός όφειλε να προβλέψει την έλλειψη ή το ενδεχόμενο της έλλειψης της νόμιμης αιτίας), αυτός δεν μπορεί να θεωρηθεί καλής πίστης. Μάλιστα, η καλή πίστη ωθείται στα όρια άκρας επιμέλειας. Κατά την Ολομ. ΣτΕ 532/2025, ακόμη κι όταν ο ασφαλισμένος πράξει τα δέοντα, πρέπει, αν συνεχίζει η καταβολή της παροχής, να αμφιβάλλει ως προς το αν νομίμως συνεχίζεται αυτή. Και επομένως «πρέπει να τη χρησιμοποιεί δεόντως». Τι σημαίνει «δεόντως», δεν κατονομάζεται. Μάλλον, υπονοείται η διαφύλαξη/ μη ανάλωση του αχρεώστητου ποσού, που πολλές φορές δεν είναι και ευδιάκριτο. Έτσι, όλο το βάρος της κακής διοίκησης και των αλγοριθμικών σφαλμάτων μεταφέρεται στον ίδιο τον ασφαλισμένο, μέχρι τη στιγμή που θα αποφασίσει ο φορέας να αναζητήσει τα αχρεώστητα. Συνήθως, στα αλγοριθμικά σφάλματα, ο λήπτης δεν είναι σε θέση να το αντιληφθεί, πολλώ δε μάλλον να το γνωστοποιήσει στο φορέα.

Η Ολομέλεια ΣτΕ απαιτεί όχι μόνο απουσία κακής πίστης αλλά και έλλειψη «υπαίτιας άγνοιας». Με την επέκταση αυτή, διευρύνει υπερβολικά την επιλήψιμη στάση του λήπτη ως προς το αν η παροχή είναι επιστρεπτέα. Κατά βάση, το Ανώτατο Ακυρωτικό, δεν περιορίζεται στην αντικειμενική καλή πίστη, αλλά προσθέτει και την υποκειμενική της διάσταση. Ο λήπτης θα πρέπει να αποδείξει ότι έχει την πεποίθηση ότι η συμπεριφορά του είναι καθόλα νόμιμη – η υποκειμενική καλή πίστη συνδεόταν στο κανονικό δίκαιο με την ηθική¹¹⁵. Όπως επισημαίνεται, δόλος και κακή πίστη δεν ταυτίζονται¹¹⁶. Έτσι, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ως κακόπιστο έναν ευσυνείδητο πολίτη, που επέδειξε εμπιστοσύνη στη ψηφιακή επανάσταση, μη γνωρίζοντας (και μη μπορώντας να γνωρίζει) ποιο ακριβώς είναι το οφειλόμενο ποσό της σύνταξής του. Κατά την γνώμη του Π. Δαγτόγλου¹¹⁷, η καλή πίστη, αν και δεν μεταφέρεται εύκολα στο δημόσιο δίκαιο –ας λάβουμε, όμως, υπόψη μας ότι στην παροχική διοίκηση εξασθενεί το *imperium*–, ερμηνεύεται από το ΣτΕ με ανάλογη εφαρμογή των άρθρων 200, 288 και 388. Η μεταστροφή στη διάπλαση της γενικής αρχής που έγινε από την Ολομέλεια, διαφαίνεται και στη μεταγενέστερη νομολογία των κατωτέρων δικαστηρίων¹¹⁸.

Όλα τα ανωτέρω δεν επαληθεύονται στην περίπτωση της αλγοριθμικής επεξεργασίας. Η μη δημοσίευση των αλγορίθμων, το δυσνόητο και η πολυπλοκότητα, αναιρούν τα περί «ωφέλειας». Μόνο η λήψη μιας δυσανάλογα υψηλής παροχής ή ενός οφθαλμοφανούς λάθους θα μπορούσε να δημιουργήσει εύλογες αμφιβολίες, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την καλή πίστη του λήπτη. Περαιτέρω, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου, απαιτεί να είναι οι κανόνες δικαίου σαφείς, επακριβείς και προβλέψιμοι ως προς το αποτέλεσμά τους, ακόμη και στην αλγοριθμική εκδοχή τους. Η χορήγηση της παροχής με αλγοριθμική επεξεργασία δημιουργεί δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι η παροχή αυτή είναι νόμιμη και η αλγοριθμική επεξεργασία άψογη. Δηλαδή, η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη προστατεύεται όχι μόνο όταν εφαρμόζονται κανόνες δικαίου, αλλά και λογισμικά που ενσωματώνουν τους κανόνες, όπως λέει ο Lawrence Lessing «The Code is law».

¹¹⁵ Βλ. Παπαντωνίου Ν., Η καλή πίστις εις το Αστικόν Δίκαιον, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1957, σ. 80 επ.

¹¹⁶ Βλ. Πατή, ό.π., σ. 17.

¹¹⁷ Βλ. Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, ό.π., σ. 174.

¹¹⁸ ΔΠρΑλεξανδρούπολης Α419/2025, ΔτΚΑ 4/2025, σ. 837.

5. ...το «πώς» αντιμετωπίζεται η αδράνεια της διοίκησης να ανιχνεύσει και να αποκαταστήσει εγκαίρως τα αλγοριθμικά λάθη

Η αδράνεια/ολιγωρία της διοίκησης να εντοπίσει και να επιδιορθώσει τα σφάλματα στο σχεδιασμό ή τη λειτουργία του λογισμικού, καθώς και τα σφάλματα στην απεικόνιση του χρόνου ασφάλισης –ανακρίβειες που μπορούν να επισημανθούν κι από τον ίδιο τον ασφαλισμένο, εφόσον επαγρυπνά επ’ αυτού–, έχει σοβαρές βιοτικές συνέπειες για τον συνταξιούχο. Η συσσώρευση ποσών που ο συνταξιούχος λαμβάνει αχρεωστήτως, από καθυστέρηση της διοίκησης, τον ζημιώνει ή καλύτερα θέτει υπό διακινδύνευση τον τρόπο ζωής του, επειδή θα πρέπει να επιστρέψει τελικά ένα ποσό που θα του προκαλέσει οικονομική θυσία –αν κι ο όρος θυσία είναι υπερβολικός, αφού η διατάραξη αφορά κάθε απειλή του επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης του συγκεκριμένου συνταξιούχου. Το επιστρεπτό ποσό θα μπορούσε να ήταν μικρότερο αν η διοίκηση ενεργούσε έγκαιρα. Έτσι, στο σφάλμα του αλγόριθμου, το οποίο ανάγεται στην αντικειμενική ευθύνη της διοίκησης, προστίθενται και οι καθυστερήσεις της. Ενώ είναι παράνομες και οι δύο ενέργειες, η νομολογία δέχεται ότι το κόστος αυτών θα πρέπει, κατ’ αρχήν, να το επωμιστεί ο λήπτης, οποίος δεν έχει καμία υπαιτιότητα, αφού ούτε προκάλεσε, ούτε επέτεινε¹¹⁹.

Ως προς την αδράνεια, παρατηρούμε μια διαφορετική στάση νομολογίας, ανάλογα αν πρόκειται για συνταξιούχο ή επιχείρηση. Πιο συγκεκριμένα, δεν μπορεί κανείς να αγνοήσει μια ασυμμετρία επιχειρημάτων ανάμεσα στην απόφαση Ολομ. ΣτΕ 532/2025 (αναζήτηση αχρεωστήτων) και Ολομ. ΣτΕ 1883/2021 (παραγραφή οφειλών από εισφορές). Όταν πρόκειται για επιστροφή των ποσών που καταβλήθηκαν αχρεώστητα, το ΣτΕ δίδει «συγχωροχάρτι» στη διοίκηση για την αδράνειά της, ενώ στην περίπτωση της αβεβαιότητας λόγω μακράς παραγραφής των οφειλών από εισφορές τοποθετείται ορθώς στο πλαίσιο της ασφάλειας δικαίου.

Κατά την ΣτΕ Ολομ. 532/2025, μόνη η καθυστέρηση του ασφαλιστικού φορέα να επιδιώξει την αναζήτηση των αχρεωστήτως ή παρανόμως καταβληθεισών παροχών, αυτή καθ’ εαυτήν, δεν συνεπάγεται ότι η πράξη αναζητήσεως/επιστροφής είναι παράνομη ούτε συνιστά νόμιμο λόγο αποκλεισμού της αναζητήσεως των παροχών, παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Και ναι μεν η αρχή αυτή εμποδίζει τα όργανα του ασφαλιστικού φορέα να καθυστερούν επ’ αόριστον την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους, εντούτοις, μόνη η καθυστέρηση του ασφαλιστικού φορέα να επιδιώξει την αναζήτηση των αχρεωστήτως ή παρανόμως καταβληθεισών παροχών, αυτή καθ’ εαυτήν, δεν συνεπάγεται ότι η πράξη αναζητήσεως/επιστροφής είναι παράνομη ούτε συνιστά νόμιμο λόγο αποκλεισμού της αναζητήσεως των παροχών αυτών, παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Επομένως, ο λήπτης της παροχής δεν μπορεί να επικαλεσθεί ότι η χορήγηση της παροχής δημιούργησε σε αυτόν δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι η παροχή αυτή δεν θα αναζητηθεί. Ομοίως, ο λήπτης της παροχής δεν μπορεί να ισχυρισθεί ότι είχε δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι η χορήγηση της παροχής ήταν νόμιμη και, συνεπώς, δεν δημιουργεί δικαιολογημένη εμπιστοσύνη και δεν μπορεί να αποκλείσει την αναζήτηση των αχρεωστήτως ή

¹¹⁹ Βρίσκουμε όμως και αποφάσεις που δέχονται ότι οι γενικές αρχές δεν επιτρέπουν στη διοίκηση ούτε να αιφνιδιάζει τον καλόπιστο διοικούμενο, όταν, μολονότι διαπιστώνει εγκαίρως την παρανομία που αποτελεί το λόγο ανάκλησης της ευμενούς διοικητικής πράξης, εντούτοις, αδρανεύει επί μακρό χρονικό διάστημα χωρίς να εκδίδει την ανακλητική πράξη, δημιουργώντας έτσι στο διοικούμενο την εύλογη πεποίθηση της διατήρησης της πράξης σε ισχύ (ΔΠρΚαβ 211/2021, ΔτΚΑ 4/2021, σ. 905).

παρانونόμωσ καταβληθεισών παροχών η αδράνεια του ασφαλιστικού φορέα για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα¹²⁰.

Αντίθετα, η απόφαση της Ολομ. ΣτΕ 1833/2021, μεταφέροντας νομολογία του φορολογικού δικαίου, έκρινε ότι ο κανόνας της 20ετούς παραγραφής, ερχόταν σε αντίθεση με το Σύνταγμα. Όπωσ δέχθηκε, η προθεσμία παραγραφής των αξιώσεων των ασφαλιστικών φορέων για καταβολή ασφαλιστικών εισφορών πρέπει να είναι εύλογη, δηλαδή να συνάδει προς την κατοχυρωμένη από το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ' του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας. *Για να είναι δε εύλογη η διάρκεια της προθεσμίας αυτής πρέπει να είναι σχετικά σύντομη*, δεδομένης και της αυξανόμενης ταχύτητας και πολυπλοκότητας των σύγχρονων βιοτικών σχέσεων και συναλλαγών και του συνακόλουθου πολλαπλασιασμού των νομικών υποχρεώσεων των διοικουμένων, που απαιτούν, κατ' αρχήν, ταχεία εκκαθάριση των εκάστοτε τρεχουσών υποχρεώσεών τους. Κατά το Ανώτατο Ακυρωτικό, η εικοσαετής δεν ήταν εύλογη, δεν αποτύπωνε κατά τρόπο ανάλογο τη σχέση συμφέροντα φορέα/ζήμια οφειλέτη.

Ανάμεσα στις σκέψεις του ΣτΕ υπέρ της εύλογης/ σύντομης προθεσμίας παραγραφής ανευρίσκουμε και τα εξής: εν σχέσει προς την οργάνωση και τη λειτουργία των ασφαλιστικών φορέων, ο προβλεπόμενος χρόνος παραγραφής πρέπει να επαρκεί μεν, ώστε, με τη συνδρομή και των σύγχρονων δυνατοτήτων της τεχνολογίας, να διενεργούνται, στο πλαίσιο της ορθολογικής οργάνωσής τους, επίκαιροι και αποτελεσματικοί, από την άποψη της εισπραξιμότητας, έλεγχοι με στόχο την προστασία του κατά το άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος ασφαλιστικού κεφαλαίου και τη διασφάλιση της βιωσιμότητάς τους, χωρίς, όμως, να εκτείνεται σε μεγάλη διάρκεια, η οποία, λόγω της χρονικής απόστασης από την παράβαση δεν συμβάλλει στην ορθή, κατά το χρόνο ισχύος της, εφαρμογή της διαρκώς μεταβαλλόμενης ασφαλιστικής νομοθεσίας και τη δημιουργία συνείδησης συμμόρφωσης προς αυτή, οδηγεί αναγκαιώς, δεδομένης και της σοβαρής υποστελέχωσης των οικείων υπηρεσιών, σε ανεπίκαιρους και για το λόγο αυτό μειωμένης εισπραξιμότητας και εν τέλει αλυσιτελείς ελέγχους, εάν δεν καταλήξουν στην είσπραξη των οφειλομένων εισφορών, αλλά απλώς στη βεβαίωσή τους, συνεπάγεται μη διαχειρίσιμο φόρτο για τις υπηρεσίες και, ενδεχομένως, ενθαρρύνει την απραξία των ασφαλιστικών φορέων.

Και συνεχίζει ορθώς και με τεκμηριωμένο τρόπο η Ολομέλεια στην παραπάνω απόφασή της: «Εν σχέσει προς τους βεβαρυνμένους με τις ασφαλιστικές εισφορές υποχρέους (εργοδότες ή αυτοαπασχολούμενους), ο χρόνος της παραγραφής απαιτείται να είναι ο αναγκαίος, ώστε, αφενός, να διασφαλίζεται το κατοχυρωμένο στο άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος δικαίωμα άμυνας αυτών (και των τυχόν, λόγω του διαδραμόντος χρόνου, καθολικών ή οιονεί καθολικών διαδόχων τους) έναντι δυσχερειών απόδειξης περιστατικών αναγόμενων στο απώτερο παρελθόν, αφετέρου δε, εν όψει της φύσης των ασφαλιστικών εισφορών, που καταβάλλονται περιοδικά και κατά κανόνα σε συνάρτηση με την κατά το χρόνο γένεσης της σχετικής υποχρέωσης εισφοροδοτική ικανότητα του οφειλέτη τους, να μην οδηγούνται οι οφειλέτες σε οικονομική εξουθένωση λόγω της υποχρέωσης ταυτόχρονης καταβολής συσσωρευμένων οφειλών περισσότερων ετών, με περαιτέρω δυσμενείς επιπτώσεις στην απασχόληση αλλά και στην εθνική οικονομία γενικότερα. ... Αντιθέτως, απαιτείται να εξασφαλίζεται η έγκαιρη, εγγύς του χρόνου κτήσης του εισοδήματος που συνδέεται με την παροχή της ασφαλιστέας εργασίας, και σε τακτό και σχετικώς σύντομο χρόνο γνώση των υποχρεώσεών τους, ώστε οι οφειλέτες να μην αιφνιδιάζονται, αλλά να δύνανται να

¹²⁰ Βλ. ΣτΕ 2137/2024 7μ., πρβ. ΣτΕ 2248/2002, 2674/2013, 37/2019 7μ. κ.ά., πρβ. ΕλΣυν 906/2021 κ.ά.

προγραμματίζουν, κατά το μέτρο του δυνατού, με ασφάλεια την επαγγελματική τους δραστηριότητα προς όφελος και της εθνικής οικονομίας».

6. ... το βάρος απόδειξης στα ψηφιακά σφάλματα

Μετά την απόφαση Ολομ. ΣτΕ 532/2025, ο ασφαλιστικός φορέας έχει το βάρος της αποδείξεως της υπάρξεως των πραγματικών περιστατικών που στοιχειοθετούν τις προϋποθέσεις της αξιώσεως της αναζητήσεως των αχρεωστήτως ή παρανόμως καταβληθεισών παροχών, δηλαδή πρέπει να αποδείξει το θετικό γεγονός της καταβολής των κοινωνικοασφαλιστικών παροχών και το αχρεώστητο ή παράνομο αυτής και γενικότερα την ανυπαρξία της νόμιμης αιτίας, ενώ ο ασφαλισμένος/συνταξιούχος για να απαλλαγεί από την υποχρέωση επιστροφής των παροχών που του καταβλήθηκαν αχρεωστήτως ή παρανόμως πρέπει αυτός να επικαλεσθεί και να αποδείξει σωρευτικώς α) την ύπαρξη των πραγματικών περιστατικών που θεμελιώνουν την καλή πίστη του και β) τις σοβαρές δυσμενείς οικονομικές επιπτώσεις καθώς και την έκταση των επιπτώσεων αυτών στην αξιοπρεπή διαβίωσή του (ενόψει της προσωπικής, οικογενειακής και οικονομικής καταστάσεως αυτού) σε περίπτωση επιστροφής των παροχών¹²¹.

Εννοείται ότι, όσον αφορά το άρθρο 103 ν. 4387/2016, στην περίπτωση της αναζητήσεως εντόκως των αχρεωστήτως καταβληθεισών παροχών ο ασφαλιστικός φορέας φέρει το βάρος επικλήσεως και αποδείξεως των περιστατικών από τα οποία προκύπτει υπαιτιότητα (κακοπιστία) του λήπτη, που αποτελεί κατά νόμον αναγκαία προϋπόθεση για την επιβολή τόκων¹²². Αν ο λήπτης αντιτάξει απέναντι στον φορέα και αποδείξει την καλοπιστία του (δηλαδή τα πραγματικά περιστατικά από τα οποία αυτή προκύπτει), αλλά δεν αποδείξει ότι σε περίπτωση επιστροφής του συνολικού ποσού των παροχών και των τόκων θα επέλθουν σοβαρές δυσμενείς επιπτώσεις στο επίπεδο της αξιοπρεπούς διαβιώσεώς του, θα απαλλαγεί μόνον από τους τόκους (δηλαδή μόνον όσον αφορά την παρεπόμενη απαίτηση) αλλά όχι από το κεφάλαιο (δηλαδή όσον αφορά την κύρια απαίτηση αχρεωστήτου)¹²³.

Τέλος, ο ασφαλιστικός φορέας μπορεί να αντιτάξει κακοπιστία του λήπτη, οπότε βαρύνεται με την απόδειξη των πραγματικών περιστατικών από τα οποία αυτή προκύπτει¹²⁴. Εξάλλου, οι ισχυρισμοί του λήπτη της παροχής που στοχεύουν στη μη επιστροφή της (ότι δηλαδή αυτός ήταν καλόπιστος και ότι εξαιτίας της αναζητήσεως επέρχονται σοβαρές δυσμενείς επιπτώσεις στην αξιοπρεπή διαβίωσή του) προτείνονται παραδεκτώς έως την πρώτη συζήτηση της υποθέσεως στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο της ουσίας που κρίνει την προσφυγή κατά της οικείας αποφάσεως της Τ.Δ.Ε.

Όλα τα ανωτέρω, ισχύουν στις συνήθεις περιπτώσεις αναζήτησης αχρεωστήτως καταβληθεισών παροχών. Επειδή η αυτοματοποιημένη διαδικασία είναι αντικειμενική –όπως ενίοτε υποστηρίζει η Διοίκηση, «δεν είναι λογικώς δυνατόν να υπάρχει εσφαλμένος υπολογισμός» (ΣτΕ 1206/2024, σκ. 14) –, και εκτός εξουσίας του συνταξιούχου –πλην περιπτώσεων συμπλήρωσης στοιχείων από τον ίδιο– μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι, μετά από εκτίμηση των συγκεκριμένων σε κάθε περίπτωση συνθηκών και της συμπεριφοράς των αρμοδίων κρατικών οργάνων, μπορεί να

¹²¹ Βλ. ΣτΕ 2137/2024 7μ.

¹²² Βλ. ΔΠρΘεσ 1017/2026, ΔτΚΑ 4/2025, σ. 812.

¹²³ Βλ. ΔΠρΘεσ 1017/2026, ό.π.

¹²⁴ Για την τεκμηρίωση του δόλου από τα όργανα του φορέα, βλ. ΣτΕ 983/2024, ΔτΚΑ 1/2025, σ. 89.

δημιουργηθεί, σε εκείνον που εισέπραξε τα αχρεώστητα ποσά, σταθερή και δικαιολογημένη πεποίθηση ότι ήταν δικαιούχος των ποσών αυτών και συνεπώς, ότι καλοπίστως τα εισέπραξε. Αφού ο διοικητικός δικαστής αποδεχθεί κατά τεκμήριο την καλή πίστη του λήπτη, λόγω τεχνικής και μη ελεγχόμενης από αυτόν φύσης των προγραμμάτων, θα μπορούσε, ακολουθώντας τη νομολογία του Ελεγκτικού Συνεδρίου¹²⁵, να δεχθεί τη μη αναζήτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών ή την εν μέρει αναζήτηση αυτών¹²⁶. Η προσέγγιση αυτή στοιχεί την αναζήτηση αχρεωστήτων με την ευθύνη από διακινδύνευση του Δημοσίου κι όχι με την καθαυτή παρανομία της πράξης. Με άλλα λόγια, η αναζήτηση αχρεώστητων λόγω αλγοριθμικών λαθών δεν είναι ίδια με την «κοινή» αναζήτηση. Βάσει της αρχής της εμπιστοσύνης, στη ευθύνη λόγω διακινδύνευσης, πρέπει να γίνει δίκαιη κατανομή κινδύνων¹²⁷ μεταξύ συνταξιούχων/ασφαλισμένων και φορέα.

7. ...την παραγραφή των αξιώσεων από αλγοριθμικά σφάλματα

Η παραγραφή δεν μπορεί να είναι εικοσαετής γι' ένα αλγοριθμικό λάθος που οφείλεται καθαρά στη διοίκηση και στα προγράμματα που αυτή έθεσε σε εφαρμογή. Η συντομότερη παραγραφή (δεκαετής και κάτω) επιβάλλεται από την ευθύνη από διακινδύνευση που φέρει ο φορέας για τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Το σκεπτικό της Ολομ. ΣτΕ 532/2025 δεν μπορεί να ευσταθήσει σ' ένα πεδίο που ανήκει καθ' ολοκληρία στη σφαίρα κινδύνου της διοίκησης. Η ορθή λειτουργία των μαθηματικών τύπων και αλγορίθμων, καθώς και η πρόβλεψη δικλείδων ασφαλείας για την αποφυγή και έγκαιρη ανίχνευση των λαθών ανάγεται στην αρμοδιότητα της διοίκησης (του ασφαλιστικού φορέα).

Από αυτή την άποψη, την κατάλληλη επιχειρηματολογία –όπου μπορούμε να προσθέσουμε και τους κινδύνους από τη ψηφιοποίηση– μας προσφέρει, κατά τρόπο πλήρες, η μειοψηφία, στην Ολομ. 532/2025: «η καταβολή και εισπραξη ασφαλιστικών παροχών δεν συνδέεται αναγκάως με δόλια πρόθεση των (ληπτών) ασφαλισμένων, αλλά δεν αποκλείεται να οφείλεται σε δυσχέρειες κατά την ερμηνεία της ασφαλιστικής νομοθεσίας, αποτέλεσμα του περίπλοκου και κατακερματισμένου χαρακτήρα των ρυθμίσεών της. Με τα ανωτέρω δεδομένα η εικοσαετής παραγραφή της αξιώσεως των ασφαλιστικών οργανισμών για επιστροφή αχρεωστήτως καταβληθεισών παροχών αντίκειται στην συνταγματικώς κατοχυρωμένη αρχή της αναλογικότητας (εδ. δ', παρ. 1 του άρθρου 25 του Συντάγματος), καθ' όσον ο χρόνος αυτός παραγραφής δεν συνιστά εύλογη διάρκεια της οικείας προθεσμίας, η οποία, κατά τα προεκτεθέντα, απαιτείται να είναι σχετικά σύντομη».

¹²⁵ Κατά τη νομολογία του Ελεγκτικού Συνεδρίου (ΕλΣυν 1679/2022, 1616/2019, Ολ. 1246/2014, 4324/2013, 2457/2012, 25/2010, 1680/2009 κ.ά.), η αναζήτηση και η επιστροφή χρηματικών ποσών, που έχουν καταβληθεί αχρεωστήτως για αποδοχές ή συντάξεις, αντίκειται στις αρχές της χρηστής και εύρυθμης διοίκησης, όταν: α) κρίνεται, μετά από εκτίμηση των συγκεκριμένων σε κάθε περίπτωση συνθηκών και της συμπεριφοράς των αρμόδιων κρατικών οργάνων, ότι δημιουργήθηκε, σε εκείνον που εισέπραξε τα παραπάνω ποσά, σταθερή και δικαιολογημένη πεποίθηση ότι ήταν δικαιούχος των ποσών αυτών και συνεπώς, ότι καλοπίστως τα εισέπραξε και β) προκύπτει από την εκτίμηση των στοιχείων της προσωπικής, οικογενειακής και περιουσιακής κατάστασης του υπόχρεου προς ποσά αποδοχών ή συντάξεων δεν αναζητούνται ή αναζητούνται εν μέρει, εφόσον η οικονομική κατάσταση του υπόχρεου επιτρέπει την επιστροφή μέρους αυτών επιστροφή των ποσών αυτών, ότι η αναζήτηση και η επιστροφή των εισπραχθέντων ποσών, μετά την πάροδο μακρού χρόνου, θα δημιουργήσει σε αυτόν σοβαρές και απρόβλεπτες οικονομικές δυσχέρειες, οι οποίες θα έχουν άμεση δυσμενή επίδραση στα μέσα διαβίωσης του ίδιου και της οικογένειάς του. Επομένως, όταν συντρέχουν σωρευτικά οι προϋποθέσεις αυτές, τα αχρεωστήτως καταβληθέντα.

¹²⁶ Υιοθετώντας την άποψη του Πλατή, ό.π., σ. 18.

¹²⁷ Βλ. Μουκίου, ό.π., σ. 268.

Επίμετρο

Όλα ξεκινούν από μια αδικία. Ο Επιμηθέας της ελληνικής μυθολογίας ξέχασε τον άνθρωπο κατά τη μοιρασιά ιδιοτήτων/χαρισμάτων. Έτσι, ο αδελφός του ο Προμηθέας, για να σώσει το ανθρώπινο είδος, του χάρισε την τέχνη (έντεχνο σοφία). Το δώρο αυτό στάθηκε καθοριστικό για τον άνθρωπο, αφού η τύχη του συνδέθηκε με την εξέλιξη της τεχνολογίας. Οι τεχνολογίες ήταν πάντα μέσο επιβίωσης/απελευθέρωσης του ανθρώπου κι όχι μέσο εξαφάνισής του. Για πρώτη φορά, με τον ψηφιακό μετασχηματισμό, το «προνοητικό» δώρο του Προμηθέα απειλεί να εξαφανίσει το ανθρώπινο είδος. Δεν νομίζουμε ότι θα συμβεί. Πάντα, οι τεχνολογίες ήταν συνυφασμένες με κινδύνους και πάντα ο άνθρωπος κατάφερνε να τους εξουδετερώσει. Βιώνουμε στην «ανθρωπόκαινο» εποχή μας, την απόλυτη κυριαρχία του ανθρώπου επί του περιβάλλοντος¹²⁸. Αυτό θα επιβεβαιωθεί και στην περίπτωση των αλγορίθμων. Το δίκαιο είναι εκείνο που θα οργανώσει τη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας, θέτοντάς την στην υπηρεσία του ανθρώπου.

Όπως γράφει ο Alain Supiot¹²⁹, το όνειρο να βασιλεύσει η αρμονία που απορρέει από τα μαθηματικά, αναστατώνει τη Δύση με διάφορες μορφές μέχρι σήμερα (ιδιαίτερα μάλιστα σήμερα), με κίνδυνο να μετατραπεί σε εφιάλη. Πάντα καιροφυλακτεί ο κίνδυνος η ουτοπία να αποδειχθεί δυστοπία. Τις χωρίζει μια ανάσα, μια πνοή. Χωρίς να εγκλωβιστούμε στο δίλημμα «τεχνόφιλη» ή «τεχνοφοβική» οπτική¹³⁰, προκειμένου η κοινωνική ασφάλιση να διατηρήσει τον κοινωνικό της χαρακτήρα –κοινωνικό που αναπέμπει αναγκαστικά στο ανθρώπινο–, απαιτείται μια προσαρμογή όλων όσων γνωρίζαμε και εφαρμόζαμε, σε επίπεδο δικαιοκτών εγγυήσεων, στη νέα ψηφιακή πραγματικότητα. Οφείλουμε να μη μετατρέψουμε την κοινωνική ασφάλιση σ' ένα «μαύρο κουτί», αδιαφανή ακόμη και για τους προγραμματιστές.

Δεν θα γίνουμε γραφικοί λουδίτες της ψηφιακής επανάστασης. Ανάμεσα σ' ένα «δι-ανθρωπισμό» (transhumanisation) και ένα «μετα-ανθρωπισμό» (posthumanism)¹³¹, ανάμεσα στη βελτίωση και τον υβριδισμό, ανάμεσα σε ευκαιρίες και απειλές, ακροβατούμε για να μη μας ξεπεράσει η εξέλιξη. Είμαστε πεσιμιστές αν οι νέες τεχνολογίες ξεφύγουν από τον ανθρώπινο έλεγχο, είμαστε αισιόδοξοι όταν τα εν δυνάμει ανεξέλεγκτα καταστούν ελέγξιμα.

¹²⁸ Βλ. He, ό.π.

¹²⁹ Supiot A., Όταν κυβερνούν οι αριθμοί, μτφρ. Παυλίνα Κοντογεωργοπούλου, Εκδόσεις Επιθεωρήσεως Εργατικού Δικαίου, Αθήνα 2025, σ. 94.

¹³⁰ Βλ. Μουκίου, ό.π., σ. 283 επ.

¹³¹ Βλ. Εγκύκλιο του Πάπα Λέοντα ΙΔ' για τον AI (2026, Magnifica Humanitas).